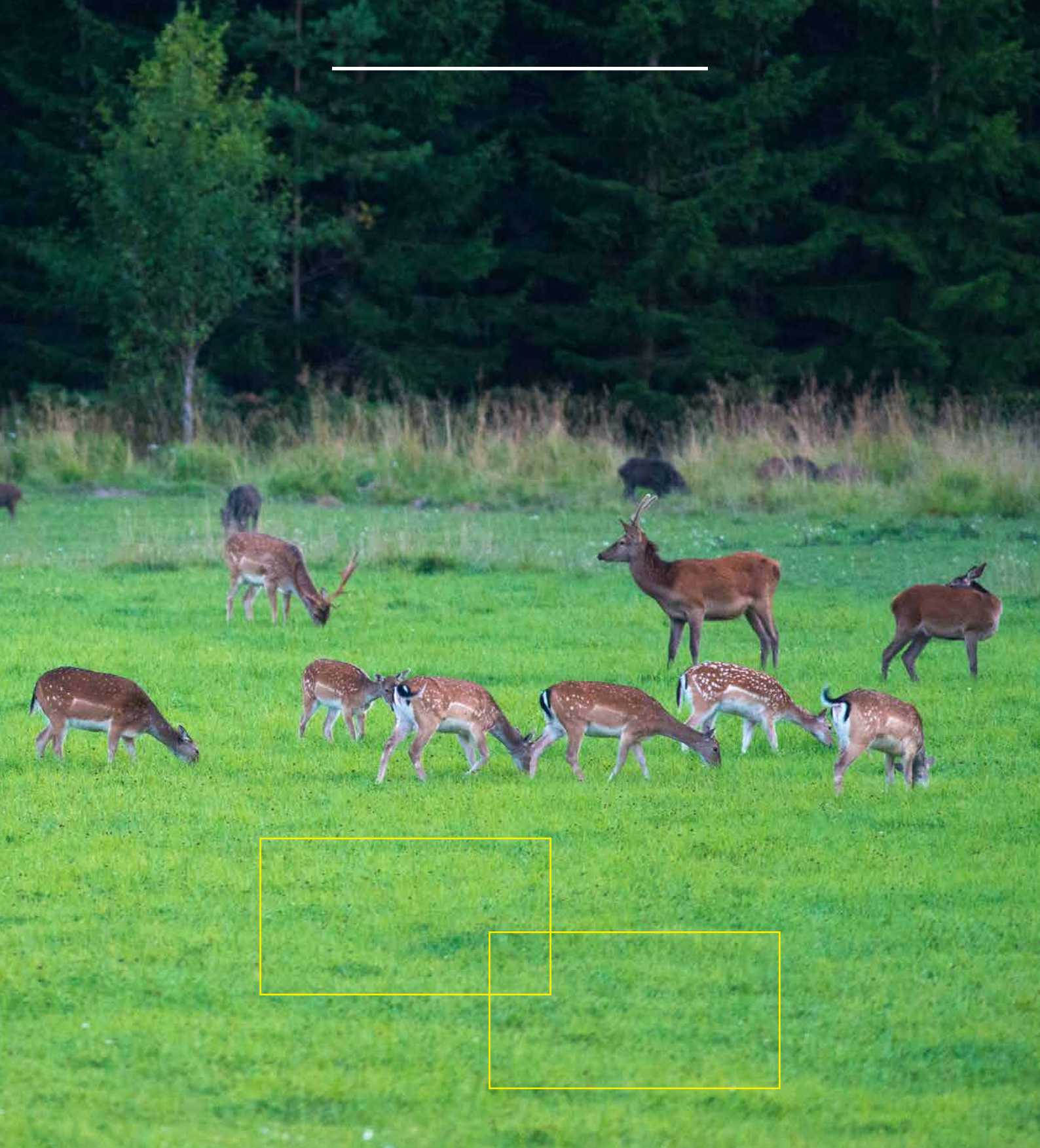

SAMFÖRVALTNINGSPLAN

FÖR EN LÅNGSIKTIG OCH HÅLLBAR FÖRVALTNING AV KLÖVVILT

Om rapporten

Titel: Samförvaltningsplan – för en långsiktig och hållbar förvaltning av klövvilt
Författare: Johan Varenius, Fredrik Winterås och Viltförvaltningsdelegationen Södermanlands län
Utgiven av: Länsstyrelsen i Södermanlands län
Utgivningsår: 2018
Rapportnr: 2018:15
Diariernr: 218-6533-2018
ISSN-nr: 1400-0792

Grafisk form och produktion: Ditt Kreativa Team i Nyköping AB, www.kream.se
Tryck: TMG Tabergs
Fotograf: Torleif Nilsson (s.1, s.4, s.7, s.15, s.19, s.20, s.21, s.22, s.23, s.24, s.25, s.26, s.27, s.28, s.29, s.30, s.31, s.32, s.33, s.35, s.39, s.57, s.64 och s.65)

Rapporten finns på: www.lansstyrelsen.se/sodermanland

Eller kan beställas hos
Länsstyrelsen i Södermanlands län
611 86 Nyköping
Tel: 010-223 40 00

Förord

Södermanland är ett fantastiskt län på många sätt. Länet har ett mångfacetterat landskap som erbjuder en mycket varierande naturtyp. Här finns en blandning av ett småbrutet inland med inslag av hagmarker och ekar, en lång kuststräcka, stort antal sjöar och vattendrag, öppna jordbrukslandskap samt stora sammanhängande skogsområden.

Denna variation uppskattas inte bara av länets invånare och tillresta naturälskare som utnyttjar naturen för olika ändamål, även viltet trivs i denna omväxlande miljö. Södermanland har länge varit känt som ett län med viltrika marker och goda möjligheter för rekreation och jakt. Under de senaste 20 åren har antalet viltarter ökat, både till antal och i utbredning. Nygamla arter som vildsvin och kronhjort förekommer idag över nästan hela länet och dovhjorten finns lokalt i stora bestånd.

Denna nya sammansättning av vilda djur i vårt landskap innebär både möjligheter och utmaningar. Vi kan i områden där klövviltstammarna ökar se att dess påverkan på landskapet kan vara högst påtaglig och negativ för både skogsbruket och lantbruksnäringen. Men viltet bidrar också till intäkter av olika slag, rekreation och inte minst ett nyttigt och vällsmakande kött.

För mig är det grundläggande att Södermanland erbjuder goda möjligheter för alla, både djur och människor. Därför är det viktigt att de viltstammar som finns förvaltas långsiktigt och aktivt så att alla intressen kan samsas om naturens och landskapets resurser. Detta kräver samverkan, dialog och kunskap. Samförvaltningsplanen som du har i din hand är ett led i att öka kunskapen och medvetenheten inom detta område.

LISELOTT HAGBERG
LANDSHÖVDING

För mig är det grundläggande att Södermanland erbjuder goda möjligheter för alla, både djur och människor. Därför är det viktigt att de viltstammar som finns förvaltas långsiktigt och aktivt så att alla intressen kan samsas om naturens och landskapets resurser.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Inledning	6
Södermanland	10
Myndigheternas roll i viltförvaltningen	14
Artpresentation	20
Skillnad i födoval hos hjorddjur	33
Viltets värde	36
Viltets påverkan i landskapet	40
Förvaltning	52
Första steg i lokal praktisk samförvaltning	58
Jaktens genomförande	60
Stora rovdjur	65
Länsstyrelsens mål för klövviltsförvaltningen i Södermanlands län	66
Referenser och litteratur vid fördjupning	68
Bilagor	70

INLEDNING

Grunden för viltförvaltningen i Sverige är att de vilda djuren ska bevaras långsiktigt och att en hållbar förvaltning ska leda till sunda och livskraftiga stammar. Viltet ska ses som en resurs som kan nyttjas på olika sätt av hela samhället.

En hållbar viltförvaltning handlar till stor del om att balansera olika intressen och skapa en dialog mellan dessa för att undvika, eller på ett tidigt stadium, lösa intressekonflikter. Inom begreppet hållbarhet ryms både ekologiska, sociala, kulturella och ekonomiska aspekter, att beakta i viltförvaltningen. Inom viltförvaltningen används olika målinriktade åtgärder som syftar till både bevarande och nyttjande.

En förutsättning för att alla ska kunna känna glädje med viltet är att viltstammarna är i balans med den naturliga fodertillgången. Jakträtten är knuten till äganderätten i Sverige. Viltet ägs inte av någon utan vandrar fritt i landskapet. Först när ett vilt har fällts på en enskild fastighet tillfaller den jakträttsinnehavaren. Det kräver en ansvarsfull förvaltning av viltet och dess naturliga levnadsmiljö. Landskapet ska i olika grad kunna nyttjas av hela samhället och avkasta råvaror, livsmedel och friluftsliv. Inget enskilt intresse bör påverka viltet på ett sätt att det får negativa konsekvenser varken för viltet självt eller för den enskilde och dess näringsutövande. Det ställer krav på ömsesidig förståelse och respekt för viltet, naturen och berörda näringar. Förutsättningen är personliga möten, samtal och kunskap.

Arter som vildsvin, kronhjort och dovhjort har ökat kraftigt de senaste 10 åren och har endast förekommit i Södermanland i större utsträckning i 20 år. I vissa delar av länet förekommer de inte alls och i andra områden finns täta populationer. Balanseringen av dem gentemot de traditionella, som älg och rådjur, blir en utmaning för jägare och markägare. Älg och rådjur har vi en längre jaktlig

tradition och kunskap kring. De lokala variationerna är viktiga att ta höjd för i förvaltningen med tanke på att de naturliga förutsättningarna för klövviltet varierar. Regionala förutsättningar, också för mänsklig verksamhet, måste utgöra grund för förvaltningen.

Det krävs ökad kunskap om hur nya och nygamla arter ska förvaltas på bästa sätt. De flesta människor påverkas av klövviltet i någon grad. Markägare, jägare, skogs- och jordbruk och samhället i stort behöver utbildning och information. Jägarna har stor betydelse och är de som tillsammans med markägaren ska utföra förvaltningen av viltet. Viss forskning pågår för att se hur arterna påverkar varandra samt den miljö de lever i. Viltstammarna är ständigt föränderliga och det finns fortfarande ett stort behov av fakta som är applicerbar till den faktiska förvaltningen.

Förvaltningsplanen, syfte och målgrupp

Denna förvaltningsplan är ett dokument som beskriver rådande situation gällande klövvilt i länet. Planen innefattar också kunskapsläget och beskriver arterna för läsaren. Förvaltningsplanen vänder sig mot berörda näringar, intressen och allmänheten i länet. Samtliga klövviltsarter i Södermanland inkluderas och planen belyser hur de lever i samma områden och integrerar med varandra och sin omgivning. Förvaltningsplanen är medvetet övergripande och riktar sig till en bred målgrupp av människor.

Planen kommer att lyfta begreppen flerartsförvaltning samt samförvaltning av klövvilt.

FLERARTSFÖRVALTNING

Flerartsförvaltning är ett relativt nytt begrepp som betyder att hänsyn ska tas till alla förekommande klövviltsarter och hur de påverkar varandra. Om ett större markområde är överens om att älg är den klövviltsart som ska prioriteras, så kan den planerade avskjutningen av till exempel kronhjort öka för att ge plats åt älgen. Det är inte längre möjligt att endast planera för en klövviltsart om det finns fyra, fem andra arter som lever i samma område och delvis konkurrerar om samma föda. Arterna påverkar varandra och hänsyn ska tas till det sammantagna antalet klövvilt som uppehåller sig i området.

SAMFÖRVALTNING

Samförvaltning innebär att viltet ska förvaltas tillsammans och med hänsyn till övriga intressen och näringar som berörs av viltet. Det gäller till exempel hänsyn till viltets påverkan i vårt landskap, skadebild i jord- och skogsbruk samt trafikolyckor med vilt inblandat. Men det innebär också att hänsyn ska tas till viltet i förvaltningen och människans utnyttjande av landskapets resurser.

Det huvudsakliga målet är att beskriva den klövviltsstam som finns i länet, fördelar och utmaningar, samt belysa det ansvar som förvaltningen för med sig. Planen ska ge vägledning till en förvaltning med tydliga mål, strategier och rutiner. Det genom att uppmuntra en dialog mellan näringar och berörda människor. Viltet är en angelägenhet som berör hela samhället och bör förvaltas därefter. Samförvaltningsplanen kommer inte att ge svar på alla frågeställningar i den komplexitet vi står inför. Däremot hoppas vi kunna synliggöra betydelsen av samverkan

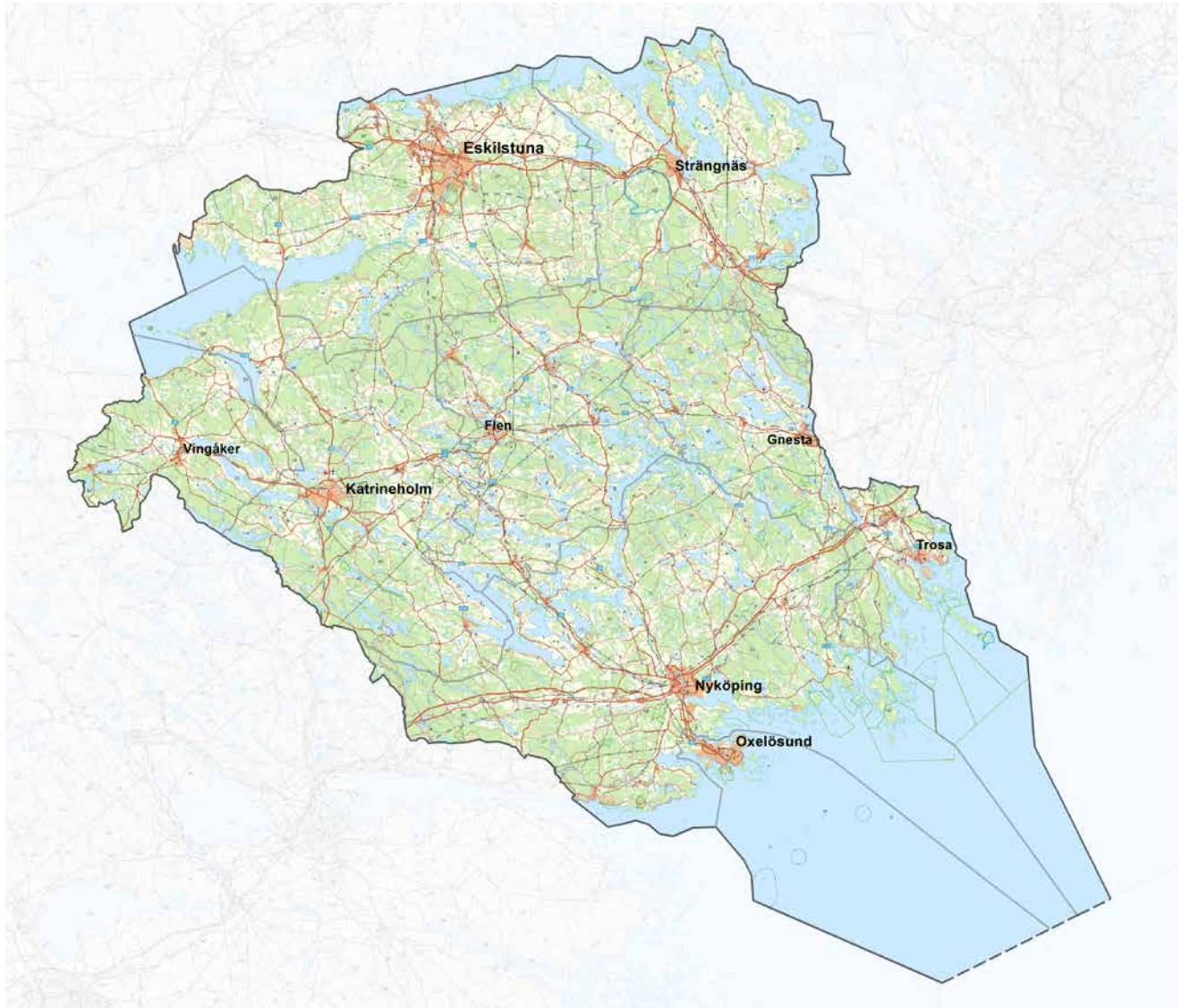
mellan intressen så att klövviltet långsiktigt och adaptivt kan förvaltas på ett kvalitativt sätt och därmed bli en resurs i länet som alla kan ha glädje av.

I slutet av rapporten finns referenser till artbeskrivningar, sammanställningar om påverkan på omgivningen och forskning i ämnet för den som vill fördjupa sig vidare. Förhoppningen är att klövviltet kan komma att ses som en god resurs för alla människor och aktörer i Södermanlands län.

Naturvårdsverkets *Strategi för svensk viltförvaltning* har följande inledning:

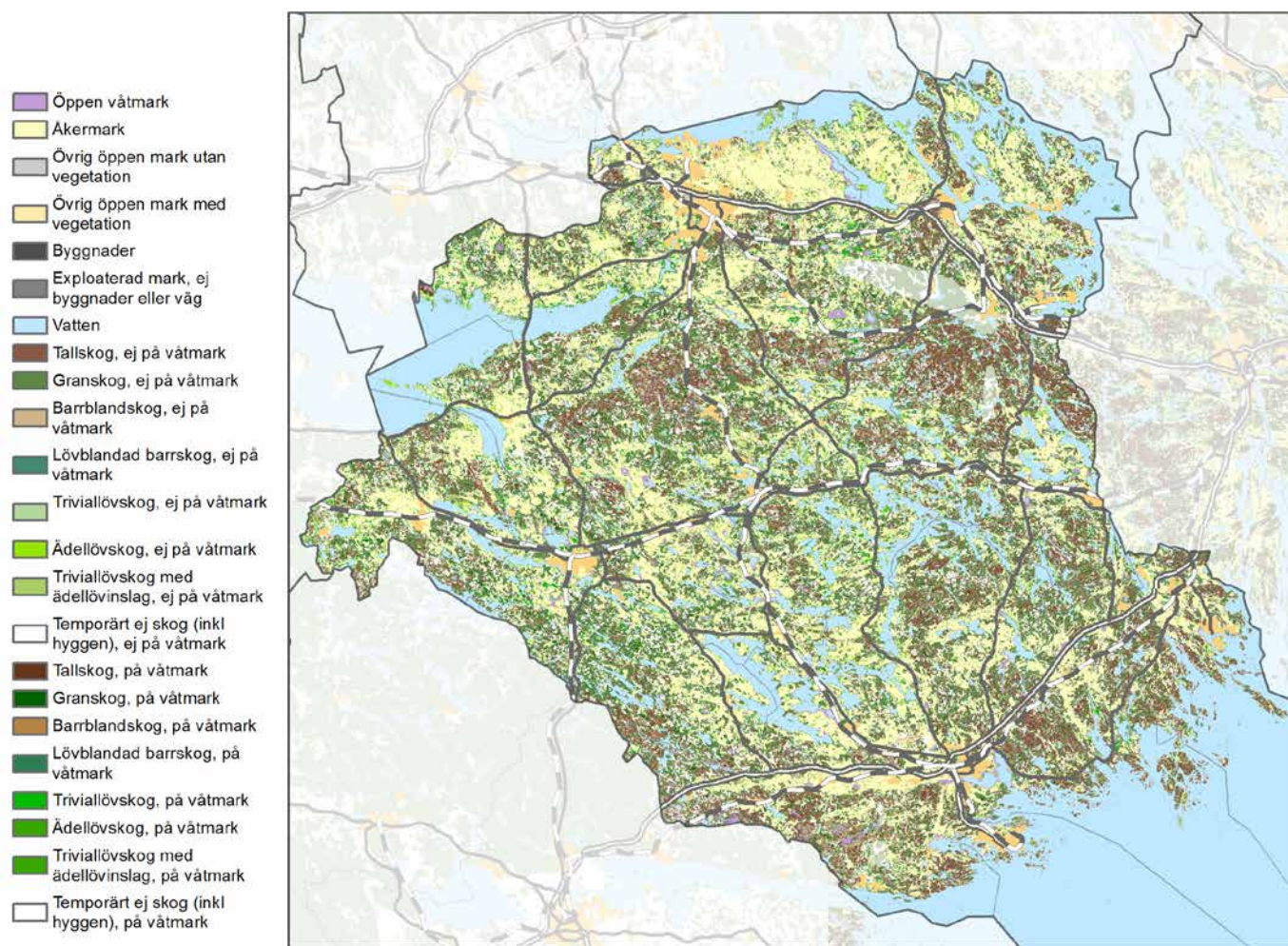
"Naturen och samhället är i ständig förändring. Landskapet, klimatet och viltstammarna varierar över tiden, liksom samhällets prioriteringar och vårt sätt att bruka den mark där viltet lever. Sverige har i dag historiskt stora viltstammar. De är en resurs som brukas till nytta och glädje för många människor men orsakar också skador på landsbygdens näringar. Framtidens viltförvaltning behöver kunna hantera ständig förändring – varierande viltstammar, invasiva arter, nya sätt att förvalta och oförutsedda händelser i klimatförändringarnas spår. I *Strategi för svensk viltförvaltning* pekar Naturvårdsverket ut vägval för att utveckla och stärka svensk viltförvaltning."

Karta över Södermanland

FIGUR 1 Källa: Länsstyrelsen

Södermanland – ett landskap med stora lokala variationer

FIGUR 2 Källa: Länsstyrelsen

SÖDERMANLAND

Södermanland är ett län i tillväxt i utkanten av en storstadsregion. Länet är uppdelat i nio kommuner och har 285 000 invånare. Södermanland är 686 887 hektar stort och rymmer en mängd olika naturtyper. Länet vi ser idag kan beskrivas som ett i hög grad mänskligt påverkat kulturlandskap.

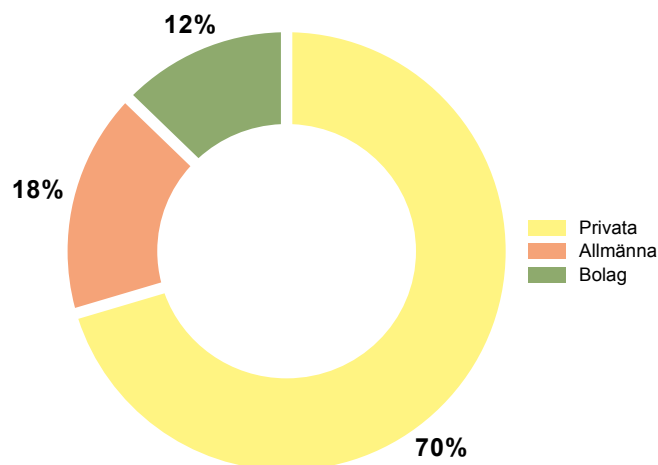
Ett brukat kulturlandskap

Södermanland är ett geologiskt ungt landskap som befolkades för uppskattningsvis 9 000 år sedan. Sedan dess har länet brukats av människor som lämnat spår i landskapet. 2% av länets skog är äldre än 120 år, motsvarande siffra i landet är 11%.

Det finns flera typer av kulturlämningar i markerna. Dagens skogslandskap har förändrats de senaste århundradena och idag dominerar det mer produktionsinriktade jord- och skogsbruket. Länet präglas av ett mosaiklandskap med öppna slätter, trädbärande betesmarker, löv- och barrskogar samt stor mängd sjöar och vattendrag. Kantzoner och övergångar mellan skogs- och odlingslandskapet innehåller ofta höga natur- och kulturmiljövärden, framförallt om äldre lövträd kvarstår vilket gynnar flertalet vedlevande organismer. Kantzonerna är ofta artrika och fodertillgången blir god för klövviltet.

Södermanland hyser en stor andel privatägd mark varav 70% av skogen är privatägd (49% är genomsnittet i Sverige). Många fastigheter, från torp till större gods, har lett till variation i brukande och därmed utformning av kulturlandskapet.

MARKÄGARKATEGORIER SKOGSMARK

FIGUR 3 Fördelningen av markägarkategorier i länet. Källa: Länsstyrelsen & Skogsstyrelsen

OMRÅDETS AREAL FÖRDELAT PÅ ÄGOSLAG

Län	Areal (ha)	Vattenareal (ha)	Landareal (ha)	Ej skogsmark (ha)	Skogsmark (ha)
Södermanlands län	686 887	106 413	580 474	195 961	384 513

FIGUR 4 Beskrivning av länets areal fördelat på ägoslag. Källa: Skogsstyrelsen

Länets geologi och natur

Det geologiska sprickdalslandskapet präglar stora delar av landskapet. Mellan flacka höjdparter återfinns åkerslätter och sjöar. Södermanland är beläget i den boreonemorala zonen, vilket betyder att det är beläget i övergången mellan kontinentens lövfällande zon och den mer nordliga boreala zonen med barrträd. Boniteten i länet varierar från mager hålltallmark till högvuxen granskog och ädellövskogar. Boniteten är i genomsnitt god och ligger högre än det nationella snittet.

Skogar

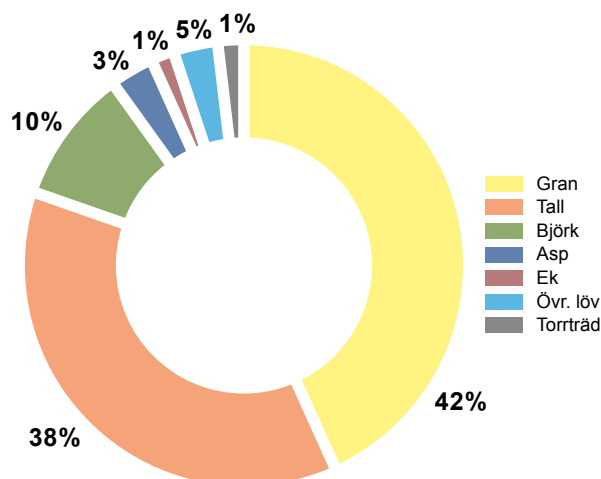
56 % av landarealen är skog och länet har mer än 5 600 skogsägare. Skogen är påverkad av människan genom skogsbruk och tidigare betesdjur som hölls i både skogs- och hagmarker. Barrskogen på moränmarker täcker cirka halva landarealen och är helt dominerande i Mälarmården och Kolmården. Utmed Östersjökusten och i höjdlägen finns hållmarkstallskog. På enstaka lokaler förekommer artrik kalkbarrskog. Andelen lövskog har successivt minskat de senaste århundradena. De naturliga störningarna såsom exempelvis brand och översvämningar har minskat. Dessa successioner skapar förutsättningar för lövträd att etablera sig.

Skogsbruket har delvis ersatt naturlig störning och de flesta lövträdsarter är tidiga arter i successionsordningen som återetablerar sig snabbt på öppna, avverkade ytor. Det finns också inslag av ädellövskog med ek, lind, ask och alm. Oftast uppträder de i blandning och är sällan helt beståndsbildande. De markerna går ofta att finna i tidigare ängs- och betesmarker.

Jordbruksmark

Brukandet av jordbruksmark har pågått i landet i 4 000 år. Andelen jordbruksmark ligger runt 20 % för samtliga kommuner i länet. Av länets totala landareal är nästan 22 % åkermark och 3 % betesmark. Totalt står länet för 5 % av Sveriges åkermark och 4 % av landets betesmarker. Jordbruket förändras över tid. Intressant i sammanhanget är att 96 % av länets gräsmarker har försvunnit på 100 år, genom omvandling till åker eller genom igenväxning. Av brukad åkerareal i Södermanland är cirka hälften arrenderad mark. Det beror mycket på den ägarstruktur som finns med ett stort antal större fastigheter. Antalet mjölkföretag har minskat från 231 till 108 stycken sedan 2005. Generellt för hela landet är att antalet betesdjur minskar.

TRÄDSLAGSBLANDNING SÖDERMANLANDS LÄN

FIGUR 5 Diagram över trädslagsblandningen. Källa: Länsstyrelsen & Skogsstyrelsen

Kommun	Total åkerareal	Betesmark
	Hektar %	Hektar %
Vingåker	6	4
Gnesta	6	4
Nyköping	23	22
Oxelösund	2	1
Flen	11	18
Katrineholm	15	18
Eskilstuna	22	17
Strängnäs	12	8
Trosa	3	4
Totalt antal hektar	125 839	16 305
Total landyta Södermanlands län	580 474	580 474
Procent av totala landytan	21,7%	2,8%

FIGUR 6 Statistik över åkerarealen i Södermanland, uppdelat i kommunerna. Källa: Jordbruksverket

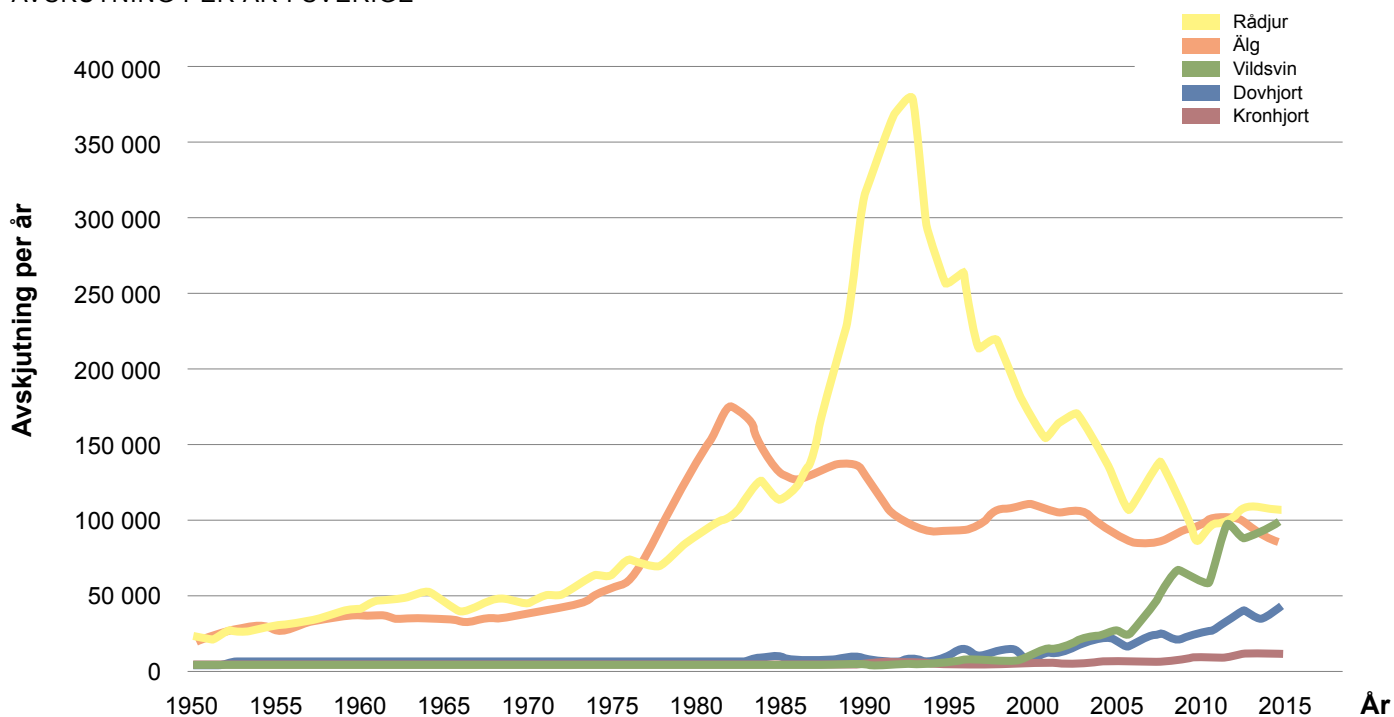
Viltstammarnas utveckling

Populationerna av klövvilt har varierat över tid. Älg, rådjur, kronhjort och vildsvin etablerade sig i landet efter istiden för 9 000 år sedan. Klövviltstammarna i Sverige har varierat starkt genom århundradena med skiftningar från total fridlysning till hårt jakttryck. År 1789 släppte den dåvarande kungen, Gustav den tredje jakten fri för jordägande män. Det ledde till att klövviltet var nästintill utrotat i början av 1800-talet med fridlysning som följd 1825. År 1938 grundades sedan den moderna jaktlagstiftningen.

I Södermanlands län var älg och rådjur de förekommande klövviltarterna under en längre period. De senaste 30 åren har vildsvin, kronhjort och dovhjort ökat i antal och utbredning, och finns idag lokalt i täta stammar. Dock råder det stor variation i arternas utbredning och antal inom länet. Vissa områden har fortfarande inte etablerade stammar av kronhjort och dovhjort. I ett fåtal områden finns också förekomst av mufflon. Mufflonfåren är rymlingar från vilthägn och tillhör inte vår svenska ursprungliga fauna.

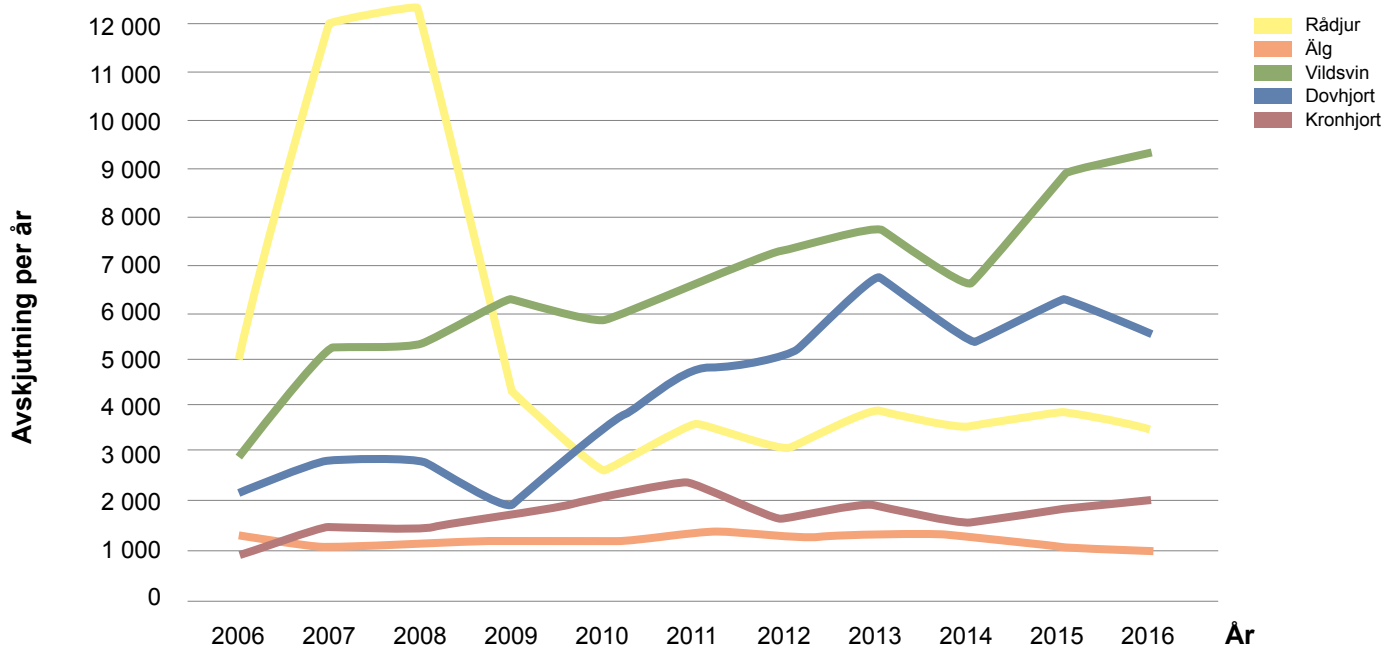
Sedan 2011 skjuts det fler kronhjortar än älgar i länet. Jaktåret 2017/18 inrapporterades det 1 713 fällda kronhjortar och 893 älgar till länsstyrelsen. Antalet inrapporterade fällda dovhjortar har de senaste åren legat på drygt 6 000 i Södermanland och rådjur knappt 4 000 stycken. Vildsvin har under flera år varit den art som det fälls flest av i länet. Men de senaste åren har det fällts fler dovhjortar än vildsvin. Södermanland är ett av de län i Sverige som har flest klövviltarter och dessutom de lokalt tätaste stammarna. I vissa områden inrapporteras det över 90 fällda klövvilt per 1 000 hektar. Viltstammarnas utveckling, både historiskt sett och i dagens förvaltning är till stor del styrd av människan.

AVSKUTNING PER ÅR I SVERIGE

FIGUR 7 Den totala avskjutningen i landet, från 1950 och framåt. Källa: Länsstyrelsen samt viltdata.se

AVSKUTNING PER ÅR I SÖDERMANLANDS LÄN

FIGUR 8 Avskjutningen i Södermanlands län från 2006 och framåt. Källa: Länsstyrelsen samt viltdata.se

MYNDIGHETERNAS ROLL I VILT- FÖRVALTNINGEN

I Sverige har vi en regionaliserad viltförvaltning med flera ansvariga myndigheter. Naturvårdsverket är den högst ansvariga myndigheten inom jakt och vilt och ansvarar för att de nationella målen nås.

Naturvårdsverket

Naturvårdsverket är den högst ansvariga myndigheten som förvaltar viltet. De ansvariga myndigheterna fattar beslut och utför uppdrag enligt gällande jaktlagstiftning.

Roller och ansvarsfördelning inom viltförvaltningen har förändrats och en stor del av ansvaret har överlämnats till länsstyrelserna efter det att riksdagen fattat beslut om en regional rovdjurs- och älgförvaltning.

STRATEGI FÖR SVENSK VILTFÖRVALTNING

På uppdrag av regeringen genomförde Naturvårdsverket 2016 en översyn av viltförvaltningen i Sverige. Resultatet av uppdraget är en övergripande vision och strategi för svensk viltförvaltning med vägval för att utveckla och stärka viltförvaltningen. Strategin ska fungera som en grund för Naturvårdsverkets arbete de närmaste åren och som en vägvisare för andra myndigheter och aktörer i deras arbete.

Naturvårdsverket har formulerat en vision för arbetet med viltförvaltning som lyder

”En viltförvaltning i balans gör att alla kan uppleva viltets värden.”

Det är Naturvårdsverkets ansvar att:

- Besluta om föreskrifter för bland annat jakt, inventering och ersättning för skador som orsakats av vilt
- Fastställa miniminivåer för antalet rovdjur
- Ta fram nationella förvaltningsplaner för olika viltarter
- Fastställa inventeringsresultat för rovdjur
- Följa länsstyrelsernas arbete på regional nivå
- Fördela medel till länsstyrelserna för rovdjursinventering, akutverksamhet, informationsinsatser och viltskador
- Ge vägledning och information
- Fördela medel till viltforskning och ta fram kunskapsunderlag
- Hantera jägarregistret
- Fatta beslut om t ex typgodkännande av fångstredskap, forskningsjakt och skyddsjakt efter säl

Visionen kan ses som en långsiktig målbild för svensk viltförvaltning. Den tar fasta på viltets värden i bred bemärkelse, för naturupplevelser och besöksnäring, för jakt, för tillgång till viltkött och för bevarande av biologisk mångfald. Alla människor ska ha möjlighet att ta del av dessa värden oavsett bakgrund, kön, funktionshinder eller andra förutsättningar. För att alla ska kunna uppleva viltets värden krävs att vi utvecklar brukandet av vilt och hittar nya sätt att hantera och om möjligt förebygga de skador och andra problem som viltet orsakar.

Länsstyrelsen och Viltförvaltningsdelegationen

Länsstyrelsen har flera uppdrag som berör förvaltningen av klövvilt, dock främst förvaltningen av älg och kronhjort. Utöver administration av älg- och kronhjortsförvaltnings-systemen så hanterar länsstyrelsen ansökningar om skydds jakt efter hjortvilt samt tillstånd för rörlig belysning och dylikt. Länsstyrelsen arbetar också med information och utbildning kring klövvilt och förvaltningen.

Viltförvaltningsdelegationen (VFD) är ett organ inom länsstyrelsen för samverkan i frågor som rör viltförvaltningen inom länet.

Landshövdingen är ordförande i delegationen. Därutöver finns sammanlagt 15 ledamöter, varav fem är politiska företrädare som utses efter förslag av landstinget. Övriga ledamöter representerar olika kunskapsområden och intressen. För varje ledamot ska det finnas en personlig ersättare. Ledamöterna tillsätts för en period av fyra år.

FIGUR 9 Länsstyrelsens roll i älgförvaltningen. Källa: Naturvårdsverket.

Viltförvaltningsdelegationens uppgift är att besluta om övergripande riktlinjer för:

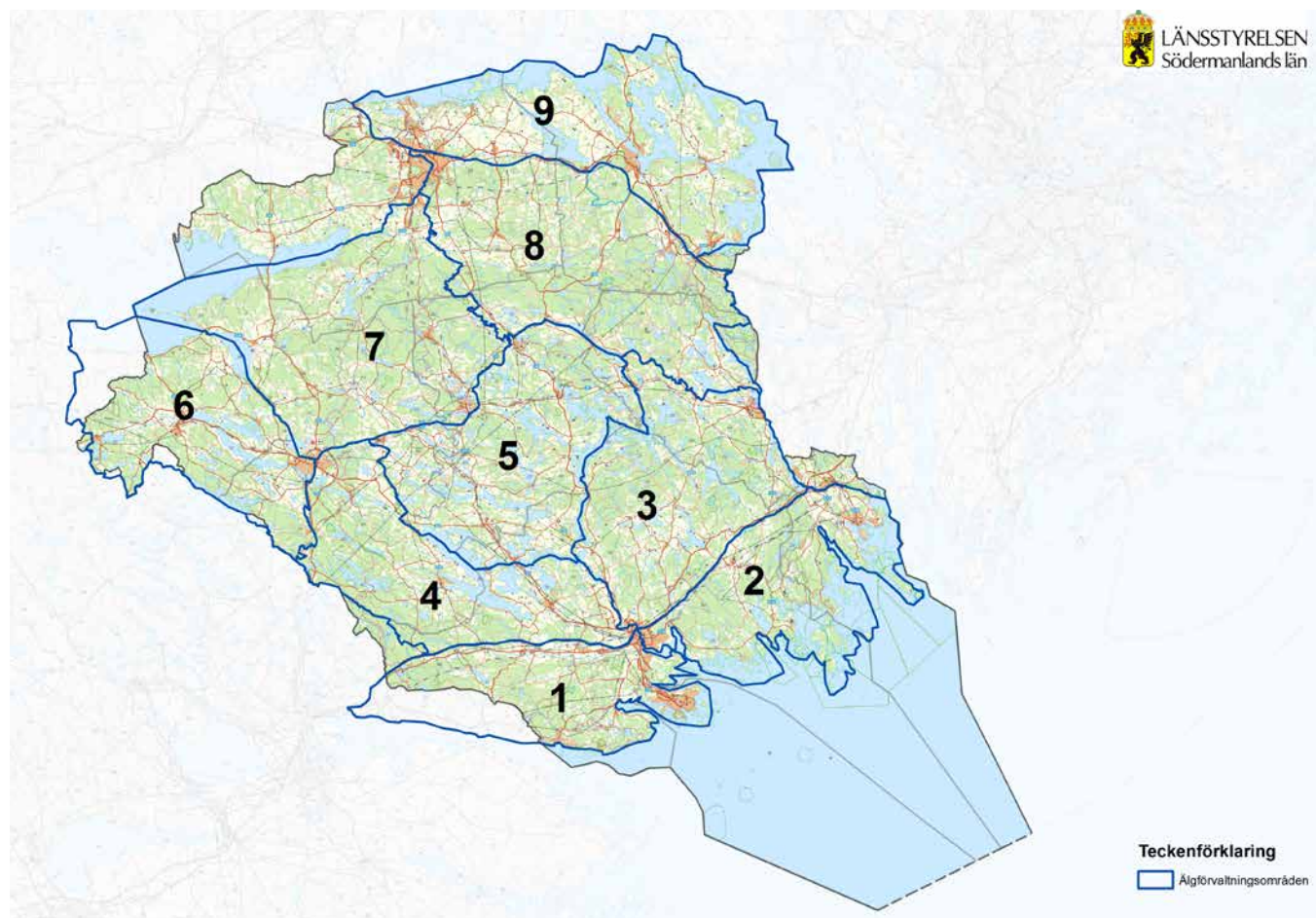
- Viltförvaltningen inom länet
- Skötsel av älgstammen och vid behov också för skötsel av hjort- och vildsvinsstammarna.
- Licensjakt och skyddsjakt inom länet.
- Bidrag och ersättning enligt viltskadeförordningen.

En viltförvaltningsdelegation ska pröva frågor om godkännande av:

- Det förslag till miniminivåer för förekomsten av björn, lo, varg och järv i länet som ska lämnas till samverkansrådet.
- Den rovdjursförvaltningsplan för länet som länsstyrelsen ska upprätta.

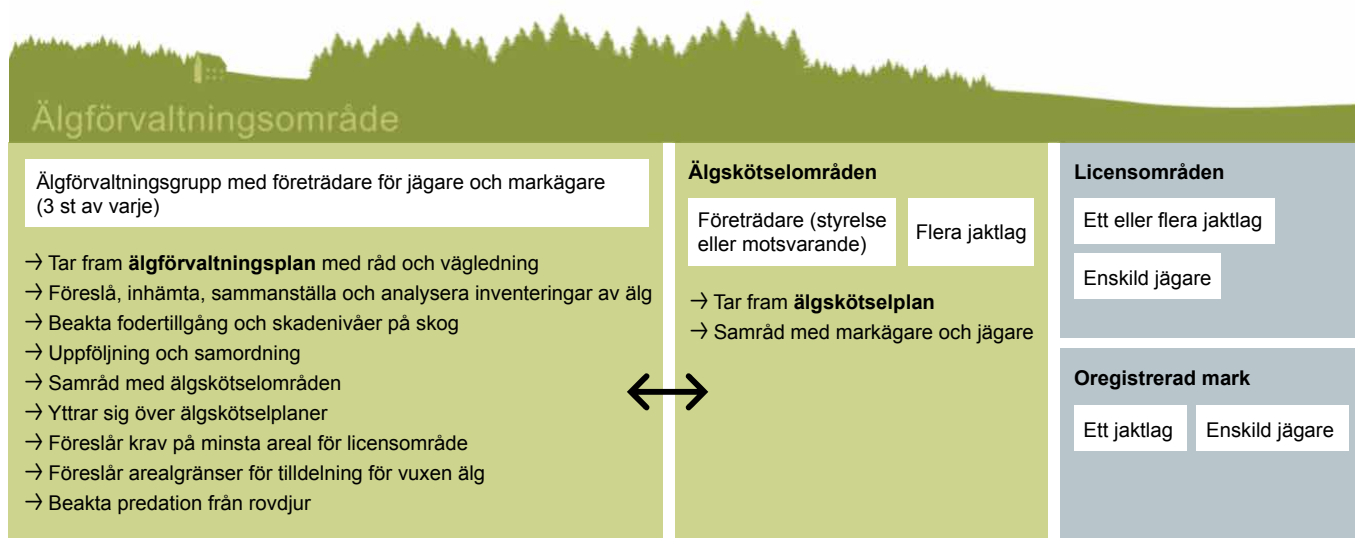
Älgförvaltningsområden

Länet delas, sedan det nya älgförvaltningssystemet infördes år 2012, in i nio älgförvaltningsområden som vardera är minst 50 000 hektar stora.

FIGUR 10 Länets uppdelning i älgförvaltningsområden. Källa: Länsstyrelsen Södermanland

Älgförvaltningsområdena har varsin älgförvaltningsgrupp som representeras av tre företrädare för jägarintresset och tre företrädare för markägarna. Markägarna har ordförandeskapet i gruppen och utslagsröst vid votering. Varje förvaltningsområde har flera skötselområden för älg och kronhjort som tar fram varsin treårig skötselplan via ett samråd med jägare och markägare. Förvaltningsområden kan även innehålla licensområden med egen tilldelning.

FIGUR 11 Älgförvaltning. Källa: Naturvårdsverket

Älg- och kronhjortsskötselområden

En skötselplan ska skapas för älg respektive kronhjort inom skötselområdena. På frivillig basis kan det även göras för dovhjort i det pågående dovhjortsprojektet. Planen ska ange mål för områdets vård av arterna utifrån fodertillgång, skadetryck och jägarnas och markägarnas målsättning. Av skötselplanen ska det framgå uppskattad vinterstam, överenskommen målnivå på stammen med avseende på ålders- och könsfördelning samt en avskjutningsplan utformad för att nå dessa uppsatta mål. I avskjutningsplanen bör antalet vuxna specificeras och könsfördelningen på dessa samt ett minsta antal kalvar. Dessutom bör en möjlig beskrivning om kvalitativa målsättningar, som till exempel taggrestriktioner tydligt framgå av dokumentet.

Den i skötselplanen uppskattade nivån på vinterstammen bör vara baserad på genomförda inventeringar.

Inventeringar av stam och skadebild samt andra uppgifter som exempelvis viltolyckor bör även de beaktas. Åtgärder vid betesskador ska kommenteras. Skötselplan för arterna ska innehålla de uppgifter som framgår av formulär som Länsstyrelsen tillhandahåller via länsstyrelsens webbplats. Eftersom adaptiv, alltså anpassningsbar, förvaltning ska tillämpas kan revideringar av skötselplaner ske även under övriga delar av året om särskilda förhållanden kräver det.

Skötselplanerna ska uppfylla viltförvaltningsdelegationens övergripande målsättning. Skötselplanen ska godkännas av respektive älgförvaltningsgrupp innan skötselplanen sänds in till Länsstyrelsen för prövning om godkännande. Enighet ska råda kring skötselplanen mellan markägar- och jägarrepresentanter innan den inkommer till länsstyrelsen.

Jakt- och viltvårdsuppdraget

I samband med att jaktlagstiftningen togs fram år 1938 fick Svenska Jägareförbundet vad man tidigare kallade det "allmänna uppdraget" inom jakt och viltvården i landet. I dagsläget är det Näringsdepartementet som delar ut uppdraget och finansieringen. Andra organisationer får också del av de medel och uppdrag som är avsedda för ändamålet.

Jakt- och viltvårdsuppdraget, som finansieras av medel från jägarnas lösta jaktkort, är indelat i några huvudpunkter:

Jakt- och viltvårdsuppdraget:

- Övergripande information
- Information om praktisk jakt och förvaltning av vilt
- Viltövervakning
- Älgförvaltning
- Vilt och trafik
- Yrkesmässig jägarutbildning

Äganderätten och allemansrätten

I regeringsformen, som är en grundlag, anges varje medborgares fri- och rättigheter. Viktiga sådana är äganderätt och allemansrätt. Av lagen framgår bland annat att ingen kan tvingas avstå sin egendom till det allmänna eller till någon enskild genom expropriation eller liknande, eller tåla att det allmänna inskränker användningen av mark eller byggnad utom när det krävs för att tillgodose angelägna allmänna intressen.

Om det allmänna inskränker användningen av mark eller byggnad så att pågående markanvändning inom berörd del av fastigheten avsevärt försvåras har den berörde rätt till ersättning enligt vad som anges i lag.

Med äganderätten följer också skyldigheten att tåla att allmänheten med stöd av allemansrätten ska ha tillgång till naturen. I miljöbalken anges att var och en som utnyttjar allemansrätten eller annars vistas i naturen ska visa hänsyn och varsamhet i sitt umgänge med den.

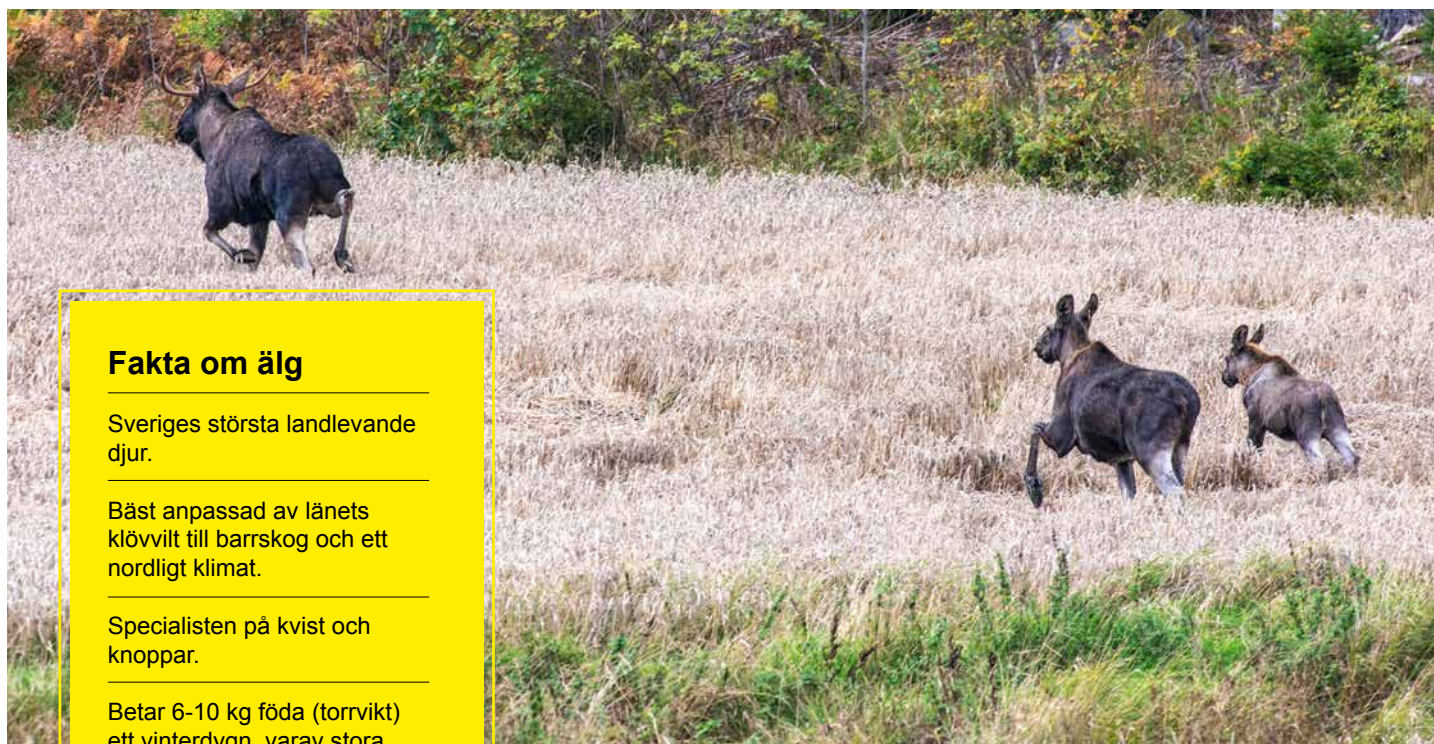
ARTPRESENTATION

I Södermanlands län har klövviltstammarnas artsammansättning och utbredning förändrats de senaste 20 åren. Idag förekommer det lokalt sex olika klövviltsarter frilevande i landskapet. Kunskapen om hur arterna påverkar varandra och landskapet de lever i behöver öka. Det är viktigt att vi lär oss förvalta alla förekommande klövvilt i en helhet och inte var för sig.

ÄLG

Fakta om älg

Sveriges största landlevande djur.

Bäst anpassad av länets klövvilt till barrskog och ett nordligt klimat.

Specialisten på kvist och knoppar.

Betar 6-10 kg föda (torrvikt) ett vinterdygn, varav stora mängder tall.

Älgen är vårt största hjortdjur. Älgstammen har varierat kraftigt genom åren och vid ett flertal tillfällen varit på gränsen till utrotad. Älgen har historiskt sett varit den viktigaste jaktbara klövviltsarten i landet. När skogsbruket moderniserades bidrog övergången från plockhuggning till trakthyggesbruk med att fodertillgången ökade och tillsammans med ändrade avskjutningsregler ökade älgstammen. 1982 fälldes det historiskt flest älgar i landet, ca 170 000 stycken.

LEVNADSÄTT

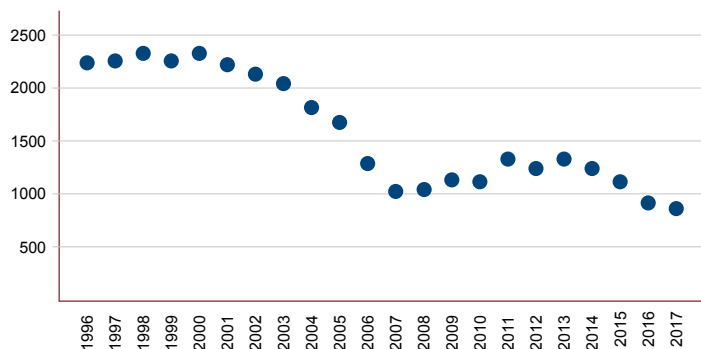
Älgar lever ett solitärt liv och har inga revir utan snarare hemområden som kan vara överlappande. Tjurarna har generellt sett betydligt större hemområden än korna. Älgar kan gå samman i små grupper, ofta bestående av kor med kalvar eller fjolårskalvar. Under hösten kan även ko och tjur slå följe inför parningen. Det förekommer även att tjurar går tillsammans.

FÖDA

Älgen är en kvalitetsbetare som aktivt väljer vad den ska äta. Födan skiljer sig mellan årstiderna främst på grund av tillgängligheten. Under vintern står tall för en stor andel av födan. De mest eftertraktade trädslagsarterna är rönn, asp, sälg och ek, även benämnda under samlingsnamnet RASE. Vår och höst står även bärris och ljung på menyn och under sommaren örter, blad från lövträd och även vattenväxter. När de spröda tallskotten växer under försommaren kan även dessa betas. Lantbrukets grödor betas även av älgen och extra attraktiva grödor är mogen havre och vete och höstraps på höst och vinter.

I älgens födoval finns det en tydlig skillnad i sommar och vinterbete. Det visar sig inte minst på de vandringar mellan sommar och vinterbete som älgarna gör i norra Sverige. I södra Sverige kan vi även se samma tendenser, dock med kortare förflyttningar och lokala variationer.

Fällda älgar 1996–2017

FIGUR 12 Avskjutning av älg i länet. Källa: Länsstyrelsen

BEGRÄNSNINGAR

Den största dödlighetsfaktorn för älgar i Sverige är jakt. De senaste åren fälls årligen ca 85 000 älgar i Sverige, vilket motsvarar ca 30 % av älgstammen innan jakt. I Södermanland har avskjutningen sjunkit de senaste åren. Trafik, tågolyckor samt sjukdomar är övriga faktorer som kan påverka stammen lokalt.

FORTPLANTNING

Brunsten infaller i slutet av september och in i oktober. Under brunsten rör sig tjurarna över stora ytor för att para sig med så många kor som möjligt. En till två kalvar föds normalt främst under maj.

UTBREDNING OCH FÖREKOMST I LÄNET

Det finns en lång tradition av älgjakt i länet. Den årliga avskjutningen har varierat över åren och under jaktsäsongen 2017/18 fälldes det cirka 900 stycken älgar. Trenden är att avskjutningen de senaste tio åren har minskat. Dels är den generella bilden i länet att reproduktionen har minskat de senaste 15 åren och att slaktvikterna på både kalvar och vuxna djur har sjunkit.

SKÖTSELOMRÅDEN

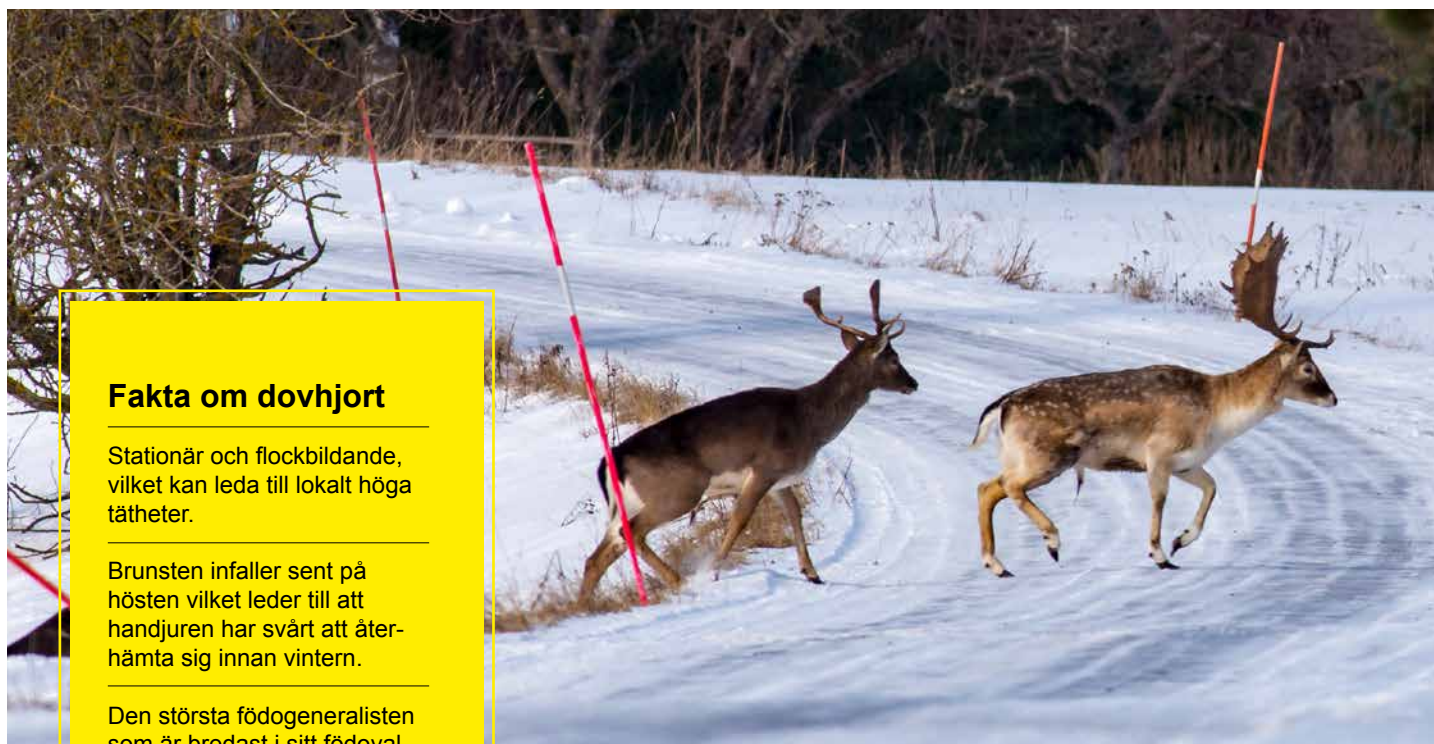
I länet finns det 43 registrerade skötselområden och nio älgförvaltningsområden. Specifika målsättningar för den lokala älgförvaltningen fastställs i älgförvaltningsplanerna och är vägledande för älgskötselområdenas tre-åriga skötselplaner.

Generella rekommendationer för älgstammen i länet:

- Att genom selektiv avskjutning uppnå en god balans i älgstammens ålders- och könsfördelning.
- Eftersträva en god medelålder i stammen, både hos kor och tjurar.
- Förvaltningen bör ha som mål att ha en god reproduktion och friska djur i balans med de naturliga foderresurserna.
- Inventera stammen regelbundet, insamla älgobservationer, avskjutningsstatistik med mera som stöd och underlag i förvaltningen.

DOVHJORT

Fakta om dovhjort

Stationär och flockbildande, vilket kan leda till lokalt höga tätheter.

Brunsten infaller sent på hösten vilket leder till att handjuren har svårt att återhämta sig innan vintern.

Den största födogeneralisten som är bredast i sitt födoval.

Dovhjort inplanterades i landet i slutet av 1500-talet på Öland och har bevarats i landet i vilthägn. Från och med år 1988 beslutade Riksdagen om att dovhjort, liksom vildsvin, ska tillhöra den svenska faunan. Detta hjortdjur har en tydlig storleksskillnad mellan könen hos vuxna individer. Honan, kallad hinden, har vanligtvis en vikt på 50 kg kan bli upp till 20 år. Hanen, kallad hjorten, blir betydligt större med en levnadsvikt på 120 kg. Hjorten lever ett hårdare liv och har en betydligt kortare livslängd på ca 10–11 år vilket är viktigt att beakta i förvaltningen.

LEVNADSÄTT

Dovhjortar lever i flockar och är till grunden ett slättlevande djur, men som även trivs i det omväxlande jordbrukslandskapet. Hindarna går tillsammans med sina kalvar i större eller mindre grupper. Medelålders och äldre hjortar kan, speciellt sommartid, uppträda i egna flockar skilt ifrån hindarnas hemområden. Eftersom dovhjortar lever i familjegrupper går spridningen från ett område med väletablerad stam mycket långsamt. Utfodring och störning kan tillfälligtvis påverka djurens fördelningsmönster i landskapet.

FÖDA

Dovhjorten söker huvudsakligen sin föda i markskiktet. Dovhjorten är den art som kan tillgodose sig gräs på bästa sätt och är den minst nogräknade i valet av föda. Den har därmed likt kronhjorten tillgång till större näringsutbud under barmarkstiden jämfört med älg och rådjur. Gräs, örter, bärris och späda kvistar är viktiga födoslag. Jordbruksgrödor är attraktiva men även blad från lövträd betas under sommarmånaderna. Områden med mycket djur per ytenhet kombinerat med flockbildning leder till att betestrycket lokalt kan bli stort och då påverka både flora och fauna på vissa lokaler.

BEGRÄNSNINGAR

De två största begränsningarna av dovhjortsstammen i Södermanland är jakt och stränga vintrar. Det är främst vuxna handjur som efter brunsten är försvagade och vid en tidig och sträng vinter riskerar att inte hinna återhämta sig och därmed dö.

Dovhjorten har på grund av sitt sydliga utbredningsområde i landet historiskt haft lite kontakt med rovdjur. Vi vet att det förekommer predation av dovhjort från lodjur och varg. Vi vet dock inte idag hur det påverkar stammen på lokalt plan. Kalvarna är ej lika känsliga för predatorer som räv, jämfört med rådjurets kid.

Flockbeteendet bidrar till att sjukdomar har lättare att sprida sig. Lungsjukdomen pasteurellos har rapporterats i länet vid flera tillfällen. Sjukdomen ger upphov till akut lunginflammation och blodförgiftning med dödlig utgång.

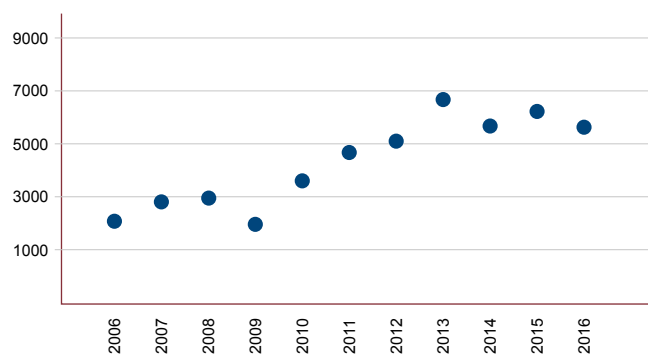
FORTPLANTNING

Brunsten infaller normalt under oktober månad och klingar av i november. Hjortarna vandrar till brunstplatserna som utgör hindarnas hemområden. Till skillnad från älg och rådjur men i likhet med kronhjort föder dovhinden nästan alltid en kalv. Födelsen sker vanligen i slutet av juni eller början av juli. Hjortar i mogen ålder är viktiga för artens reproduktion. Avsaknad av äldre hjortar bidrar till sämre brunst hos hindarna. Fullvuxna hjortar som är aktiva i brunsten kan tappa en tredjedel av den totala kroppsvikten vilket är olägligt precis innan vintern.

UTBREDNING OCH FÖREKOMST I LÄNET

Dovhjortens utbredning varierar i länet. I vissa områden, främst norr om Nyköping och Vingåker finns täta stammar, men i andra delar av länet förekommer de endast sporadiskt.

Fällda dovhjortar 2006–2016

FIGUR 13 Avskjutning av dovhjort i länet. Källa: Viltdata.se

Generella rekommendationer för dovhjortsstammen i länet:

- Att genom selektiv avskjutning uppnå en god balans i dovhjortstammens ålders- och könsfördelning. Beakta att de vuxna handjuren har kortare livslängd än hindarna.
- Eftersträva en god medelålder i stammen, både hos handjur och hindar.
- Förvaltningen bör ha som mål att ha en god reproduktion och friska djur i balans med de naturliga foderresurserna.
- En hög avskjutning av kalv bör eftersträvas.
- Könens skilda levnadssätt och förflyttningar bör beaktas när stammen ska beskattas.
- Inventera stammen regelbundet, insamla avskjutningsstatistik med mera som stöd och underlag i förvaltningen.

KRONHJORT

Fakta om kronhjort

Långsam spridning och flockbildande.

Könen lever åtskilda under större delen av året, vilket bör tas i beaktning inför jakt.

Handjuren rör sig över stora områden, uppemot 50 000 hektar.

Handjuren i mogen ålder mellan 10-14 år.

Kronhjorten är vårt näst största hjortdjur. Hanen, kallad hjorten, når en levnadsvikt på över 200 kg. Honan, hinden, är däremot lättare och väger vanligtvis 100–150 kg. I mitten på 1800-talet fanns endast ett fåtal kronhjortar kvar i Sverige och de fanns i Skåne. Från 1950-talet har åtgärder vidtagits för att återinföra kronhjort till Syd- och Mellansverige.

FÖDA

Kronhjorten söker sin föda huvudsakligen i markskiktet. Gräs, örter, bärris, ljung och lavar är viktiga födoslag. Jordbruksgrödor är attraktiva och blad från lövträd betas under sommarmånaderna. Även om kronhjorten i första hand väljer lättsmälta vegetabilier klarar den av mer fiberrik föda som till exempel gräs. Kronhjorten kan flänga och gnaga bark på granstammar vilket lokalt kan orsaka betydande och bestående skador. Som art är kronhjorten mycket anpassningsbar och kan hittas i flera typer av landskap. Allt ifrån alpina miljöer till medelhavsmiljöer. Arten föredrar att leva i ett mosaiklandskap av skogar och öppna marker.

LEVNADSSÄTT

Kronhjort lever vanligtvis i familjegrupper med hindar, kalvar och ungdjur tillsammans. Jämfört med dovhjort är grupperna generellt sett mindre. Medelålders handjur kan uppträda i egna flockar, så kallade herrgrupper, skiljt från hindarnas hemområden. De äldsta hjortarna lever ofta mer solitärt. Spridningen från områden med väletablerad stam går långsamt likt dovhjorten.

FORTPLANTNING

Brunsten infaller under senare delen av augusti och klingar av i början av oktober. Hjortarna har ett väldigt säreget brunstläte. Detta kraftfulla bröl är en av faktorerna som triggat igång brunsten hos hindarna. Hjortarna vandrar till brunstplatserna som vanligtvis går att finna i hindarnas hemområden. Forskning visar att vuxna handjur vandrar över 15 km under brunsten. De starkaste hjortarna skapar ett harem med hindar och benämns som platshjortar. Hjorten är på sin reproduktiva topp mellan 10 och 14 års ålder. I likhet med dovhjort föder kronhinden mestadels endast en kalv och födseln sker vanligen under april och maj.

BEGRÄNSNINGAR

Jakt är den faktor som framförallt reglerar stammen. Den potentiellt främsta predatorn är varg. Men då arterna i dagsläget inte överlappar varandra i större utsträckning påverkas inte kronhjortsstammen påtagligt i länet.

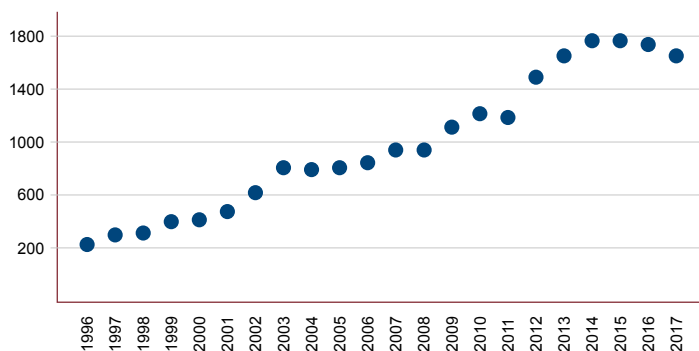
UTBREDNING OCH FÖREKOMST I LÄNET

Förekommer liksom dovhjorten varierat inom länet. Vissa områden har haft kronhjort i över 50 år medan artens förekomst är relativt ny i andra. I Södermanland fälls årligen cirka 1 800 kronhjortar, vilket är cirka 25 % av landets totala avskjutning.

SKÖTSELOMRÅDEN

Det finns 41 stycken kronhjortsskötselområden i länet. Dessa utgör arealmässigt samma ytor som älgskötselområdena. För att få jaga vuxna kronhjortar krävs det att området ingår i ett skötselområde. Älgförvaltningsgrupperna har frivilligt åtagit sig att granska kronhjortsskötselplanerna.

Fällda kronhjortar 1996–2017

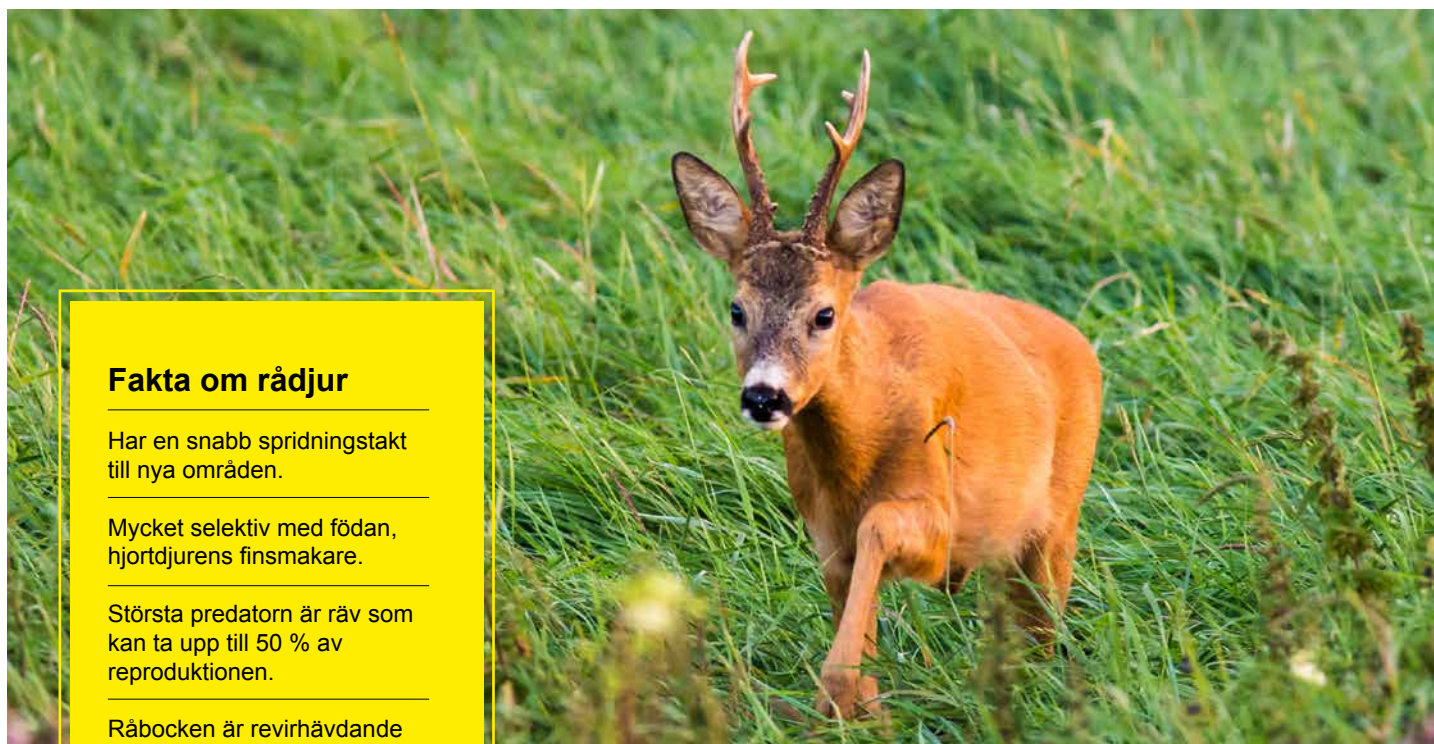
FIGUR 14 Avskjutningen av kronhjort i länet. Källa: Länsstyrelsen

Generella rekommendationer för kronhjortsstammen i länet:

- Att genom selektiv avskjutning uppnå en god balans i kronhjortstammens ålders- och könsfördelning.
- Eftersträva en god medelålder i stammen, både hos handjur och hindar.
- Förvaltningen bör ha som mål att ha en god reproduktion och friska djur i balans med de naturliga foderresurserna.
- En hög avskjutning av kalv bör eftersträvas.
- Könens skilda levnadssätt och förflyttningar bör beaktas när stammen ska beskattas.
- Inventera stammen regelbundet, insamlar avskjutningsstatistik med mera kid som stöd och underlag i förvaltningen.

RÅDJUR

Fakta om rådjur

Har en snabb spridningstakt till nya områden.

Mycket selektiv med födan, hjortdjurens finsmakare.

Största predatorn är räv som kan ta upp till 50 % av reproduktionen.

Råbocken är revirhävande från maj till mitten av augusti.

Sveriges minsta hjortdjur är rådjuret. Rådjursstammen förekommer i stora delar av landet, undantagsvis i fjällmiljö. Hanen kallas bock, honan get eller rå och ungarna kid eller lamm.

Rådjuret förekom på 1830-talet enbart på enstaka gods i Skåne. Tack vare fredning fick arten en snabb återetablering i landet. I början av 1990-talet skedde en kraftig ökning av rådjursstammen. Mycket på grund av stort utbrott av rävsckabb som medförde att predationen på främst kid minskade. Rådjuret anses vara en spridningsart på grund av ungdjurens utvandring från geten och uppväxtområdet till ett eget hemområde.

LEVNADSSÄTT

Rådjuret kan leva solitärt eller i löst sammanhängande grupper. Det är vanligast att en bock väljer att gå tillsammans med getter och kid om grupper bildas. Gruppbildandet är vanligast på vintern, för att sedan på våren luckras upp.

FÖDA

Rådjuret är den art av våra hjortdjur som anses vara den största finsmakaren födomässigt. Till skillnad från dov- och kronhjort kan de inte tillgodose sig energi från gräs på samma sätt, utan väljer aktivt föda med lågt fiberinnehåll. Under sommarhalvåret föredras örter såsom mjölkört, kovall och vitsippa. Under höst och vinter betas mycket bärris. Även svamp ingår i födan under hösten. Under snörika vintra övergår rådjuret till att beta knopp och kvist från träd och buskar. Lövträd såsom rönn, asp, sälg, ek och björk är särskilt omtyckta.

BEGRÄNSNINGAR

Rådjuret är den klövviltsart som påverkas mest av faktorer utöver jakt. Predation och vintersvält kan påverka stammen märkbart och drabbar främst unga och äldre djur i stammen. Även trafik och sjukdomar kan lokalt påverka populationen. Räven är den största predatoren på rådjurskid under försommaren. Forskning har visat att rävens predation på rådjurskid kan ta uppemot hälften av alla kid. Även lodjur och varg predatorer på rådjur och kan lokalt påverka stammen mycket negativt.

FORTPLANTNING

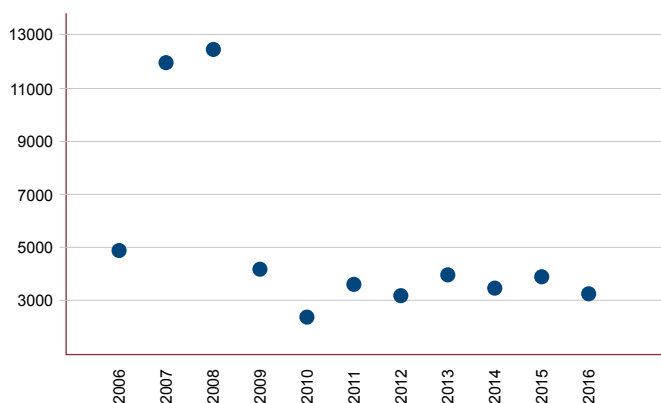
Rådjuret har sin brunst i slutet av juli och i början av augusti. Under denna tid är bockarna revirhävande. Rådjuren har en fördröjd fosterutveckling vilket innebär att fostret börjar växa fyra månader efter betäckning och i slutet på maj eller början på juni föds det ett till tre kid. Den fördröjda fosterutvecklingen innebär att hondjuren hinner samla fettreserver under hösten.

UTBREDNING OCH FÖREKOMST I LÄNET

Rådjuren förekommer i hela länet.

Rådjursstammen påverkas av flera faktorer utöver jakt. Detta gör att kontrollen av stammen med hjälp av jakt är mindre än övriga arter. En hård vinter eller hög rävpopulation kan slå hårt mot stammen. Forskning visar att rådjuren kan minska vid förekomsten av täta dovhjortspopulationer.

Fällda rådjur 2006–2016

FIGUR 15 Avskjutning av rådjur i länet. Källa: Viltdata.se

Generella rekommendationer för rådjursstammen i länet:

- Följ stammens utveckling och inventera stammen regelbundet. Rådjursstammen kan fluktuera kraftigt.
- Upprätthåll en jämn könsfördelning i stammen.
- Lokalt kan det vara lämpligt med jakt på räv för att minska predationen på kid.
- Vid hårda vintrar kan stödutfodring hjälpa rådjursstammen.
- Förvaltningen bör ha som mål att ha en god reproduktion och friska djur i balans med de naturliga foderresurserna.
- Inventera stammen regelbundet, insamla avskjutningsstatistik, mm som stöd och underlag i förvaltningen.

VILDSVIN

Fakta om vildsvin

Brett födoval.

Lever i familjegrupper med en ledarsugga. Äldre galtar lever solitärt.

Kan få kulningar året om, beroende på födotillgången.

Reproduktion och dödlighet kan fluktuera mycket beroende på miljömässiga faktorer.

Vildsvinet är en ursprunglig art i Sverige som i stort sett utrotades under 1600-talet. Under 1980-talet rymde vildsvin från vilthägn runtomkring i landet. Detta ledde till att arten spred sig och 1988 beslutade Riksdagen att vildsvinet skulle utgöra en naturlig del av den svenska faunan. Honan kallas sugga och hanen galt.

FÖDA

Till skillnad från hjortdjuren är vildsvinet ingen idisslare. Det är en allätare som även kan äta animalisk föda, även om 90% av födan utgörs av vegetabilier. Under sommarhalvåret så betas växter till stor del. Exempelvis är odlade grödor som spannmål, vall och potatis. Även nötter, ollon, frön och frukter är typisk föda för vildsvinet. Utfodring kan påverka vildsvinsstammar lokalt, särskilt hårda vintrar. Då vildsvinen delvis, liksom annat klövvilt, även betar gräs och örter bidrar de till konkurrensen om det totala foderutbudet.

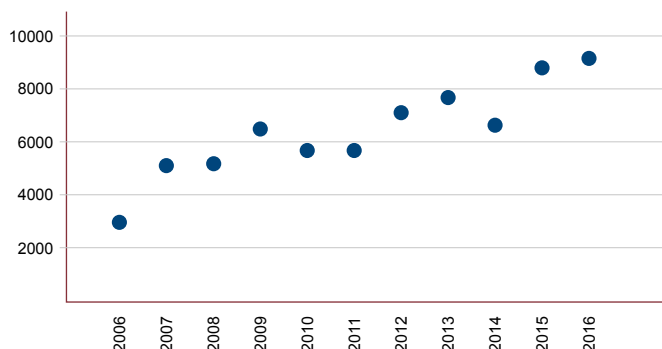
LEVNADSSÄTT

Vildsvinen lever ofta tillsammans i familjerelaterade grupper. Äldre suggor har en ledande roll för gruppen. Äldre galtar lever solitära förutom vid brunsten. Vildsvinen är främst aktiva under dygnets mörka timmar.

FORTPLANTNING

Vanligtvis har brunsten en topp i oktober men den är betydligt längre och mer oregelbunden än hos hjortdjuren. Brunsten kan variera beroende på födotillgång och andra miljömässiga faktorer såsom kalla och blöta vårar. Suggan kan föda i princip året runt. Dock visar forskning att 85% av födslarna sker i intervallet mellan februari och maj. I de flesta fall föder suggan bara en kull på tre till sex kulningar årligen.

Fällda vildsvin 2006–2016

FIGUR 16 Avskjutning av vildsvin i länet. Källa: Viltdata.se

BEGRÄNSNINGAR

De två största begränsningarna för arten är en sträng vinter och jakt. Fodertillgången är en avgörande faktor under vinterhalvåret särskilt vid långvarig snö och kyla. Arten kan bära på trikiner som är en parasit som sätter sig i muskelvävnad. Därför krävs besiktning av kött från vildsvin. Parasiten påverkar inte det levande djurets hälsa nämnvärt.

UTBREDNING OCH FÖREKOMST

Finns i hela länet, men stammens storlek varierar lokalt.

SAMVERKAN KRING VILDSVINSFÖRVALTNINGEN

För att kunna förvalta en vildsvinsstam på ett förutsägbart sätt är det viktigt att samverka mellan berörda intressen.

LRF och Svenska Jägareförbundet har tagit fram ett underlag för arrendeavtal mellan markägare, jakt och jordbruksarrendatorer. Där kan riktlinjer för åtling/utfodring, maxnivå för antal vildsvin och toleransnivå och ersättning för skador avtalas. Markägare eller jordbruksarrendator kan då ges möjlighet att genomföra skadebegränsande jakt eller vidta skadebegränsande åtgärder om skadorna överskrider vad som överenskommit.

Generella rekommendationer för vildsvinsstammen i länet:

- Eftersträva en god medelålder i stammen, både hos galtar och suggor. Eftersträva en hög avskjutning på unga djur.
- Då vildsvinen kan föda kullingar under hela året bör försiktighet vidtas under avskjutning av vuxna hondjur.
- Då vildsvin, jämfört med andra klövviltsarter, kan fluktuera betydligt i antal över åren bör markägare och jägare samverka för att ta hänsyn till dessa variationer i förvaltningen.
- Inventera stammen regelbundet, insamla avskjutningsstatistik med mera som stöd och underlag i förvaltningen.
- Förvaltningen bör ha som mål att ha en god reproduktion och friska djur i balans med de naturliga foderresurserna.
- Inventera stammen regelbundet, insamla avskjutningsstatistik med mera som stöd och underlag i förvaltningen.

MUFFLON

Fakta om mufflon

Ej naturlig del av svenska faunan.

Brett födoval.

Mycket långsam spridning.

Föder lammen från tidigast februari till april.

Mufflon, även kallade mufflonfår, förekommer i länet. Mufflon räknas inte som en inhemsk art och kommer därför endast kortfattat att behandlas i denna plan.

Arten är ett slidhornsdjur som anses vara tamfårets stamfader, ursprungligen från södra Europa och medelhavsregionen. Arten har förekommit i Sverige sedan andra världskriget då de första djuren importerades till ett vilthägn i Blekinge. Sedan dess har arten hållits i hägn på flera platser i landet. De lokala stammar som förekommer i länet är således rymlingar från vilthägn och tillhör inte den svenska faunan.

Utseendet är likt ett får, men med kortare päls och rödbrun päls med en vit sadelfläck och mule. Honan, som kallas tacka och saknar horn är mindre än hanen, som kallas bagge. Baggen har spiralformade kraftigt bakåtböjda horn som ej tappas utan är bestående livet ut. Baggen har en levnadsvikt upp till 50 kg, medan tackan är lättare, cirka 25 – 30 kg.

LEVNADSSÄTT

Vanligtvis bildar tackor egna flockar tillsammans med lamm och ungdjur upp till tre års ålder. Äldre baggar bildar egna flockar och de äldsta av dessa lever solitärt förutom vid brunsten då de ansluter till tackorna.

FÖDA

Mufflon anses vara en generalist när det kommer till föda och betar i huvudsak från markskiktet. Mufflon kan tillgodose sig gräs bättre än det övriga klövviltet.

FORTPLANTNING

Brunsten infaller i oktober - november och tackan föder en till två lamm i april.

BEGRÄNSNINGAR

Utöver jakt som reglerande faktor kan en snörik vinter och stora rovdjur såsom varg vara begränsande faktorer.

UTBREDNING I LÄNET

Det förekommer populationer av mufflon på flera platser i länet och härstammar från rymlingar ifrån hägn. Arten är mycket obenägen att sprida sig. Det råder jakttid på arten året runt.

SKILLNAD I FÖDOVAL HOS HJORTDJUR

Vilket naturligt födoval som klövviltet föredrar och väljer varierar både mellan arter och tid på året. Det förekommer ett överlapp där vi ser att flera olika arter kan välja samma föda. Här kan det därmed uppstå en konkurrens som kan påverka en enskild arts val av både habitat och foder.

Klövviltet i länet har en överlappande födopreferens. Vildsvinen skiljer sig dock både i metoder för födosök och matsmältningssystem (ej idisslare som övriga arter).

Den tyske veterinären Reino Hofmann ägnade sig i en livslång studie, åt att förstå och skilja på olika strategier hos idisslare när det kommer till föda och nedbrytning utav denna. Studien fokuserade på hur selektiv arten är vid födosöket och sedan hur nedbrytningen i vom-, mag- och tarmsystemet ser ut.

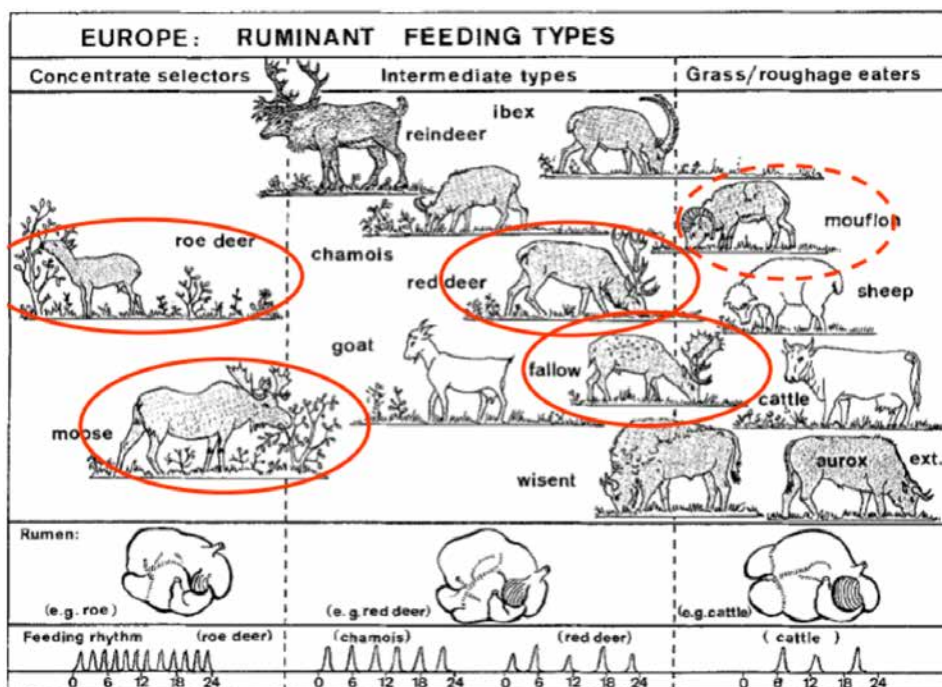
Detta ledde till en löpande skala från browsers (kvalitetsbetare) som framförallt livnär sig på örter och skott från träd och buskar, till gruppen grazers (grovbetare) som är

anpassade till en diet bestående av gräs. Mellan dessa finns sedan en anpassningsbar grupp.

Hjortdjuren tillhör samtliga kvalitetsbetarna eller den anpassningsbara gruppen. Gräs är på grund av det höga fiberinnehållet svårt att bryta ner även för idisslare. Av hjortdjuren anses dovhjort vara bäst på att tillgodogöra sig gräs som föda.

Älg och rådjur är de två arter som är kvalitetsbetare i störst utsträckning. Medan kronhjort och dovhjort tillhör den anpassningsbara gruppen som föredrar högkvalitativt bete, men kan ändra preferenser med säsongs och miljöskiftningar.

FIGUR 17 Hofmanns betesschema för europeiska idisslare. Källa: Hofmann 1989, se referenser.

Konkurrens

Det förekommer både födokonkurrens och en social konkurrens. Detta kan ses både mellan individer av samma art samt mellan olika arter. Tre kriterier finns för att konkurrens ska kunna uppstå mellan två arter. Klövviltet har snarlika preferenser både födomässigt och var de uppehåller sig. I dagsläget finns endast ett fåtal studier kring konkurrens mellan klövviltarter i Sverige. Ett projekt, Beyond moose, pågår i länet. Projektet ska undersöka klövviltets ekologi och interaktioner mellan arterna. Vidare ska det leda till förslag inför flerartsförvaltning och förenkla avvägningar mellan olika ekosystemtjänster. Förhoppningsvis kan resultaten ge oss bättre underlag för samförvaltning.

Hofmanns tidigare nämnda studie visar hur konkurrens-situationen mellan arter fungerar. Om vi kan uppnå god kännedom om den lokala artssammansättningen både hos viltet och vegetationen kan den vara en vägledning i valet av förvaltning. Aktuell artsammansättning är ett resultat av miljömässiga förutsättningar men också av det lokala brukandet. Människan styr idag via vald beskattning sammansättningen i stammarna. Därför är en lokalt anpassad förvaltning viktig.

Enligt Hoffmans resonemang blir det tydligt att älg och rådjur kan förmodas förlora foderkonkurrensen mot kron- och dovhjort, då de senare är bredare i sitt födointag. Det finns studier som bekräftar att dovhjort kan konkurrera ut rådjur i vissa sammanhang. Frågan är dock om

konkurrensen endast är om födopreferenser eller även social. Dock har älgen en fördel vintertid med stort snödjup. Då kommer både storleken och anpassningen till bete av kvistar och skott väl till hands.

Vildsvin har egna födonischer till exempelvis vid bökande efter rötter. De konkurrerar därför inte i samma utsträckning med övriga klövviltarter, även om de i perioder under året kan ha en snarlik födopreferens.

Kunskapen om hur de olika klövviltarterna påverkar varandra är idag inte särskilt stor. Det har bedrivits och pågår viss forskning på ämnet, vilket är avgörande för att vi i framtiden ska få bättre underlag i hur arterna påverkar varandra. Därtill är det viktigt att berörda parter som berörs lokalt delar med sig av närområdets erfarenheter.

Älgekvalenter

Den lokala klövviltssammansättningen och dess totala betetryck är något som måste beaktas vid upprättandet av skötselplaner. Med utgångspunkt i de olika klövviltarternas konsumtion, utefter kroppsstorlek, kan mängden betad föda uppskattas. En älgs födointag motsvarar två kronhjortar, fyra dovhjortar eller sju rådjur i födomängd.

Vid användning av denna metodik ska det noteras att de olika arterna inte har identiska födopreferenser och att kroppsstorleken inte nödvändigtvis speglar konsumerad födomängd exakt. Skattningen ger ändå en enkel möjlighet att grovt uppskatta det totala betetrycket.

VILTETS VÄRDE

En förutsättning för att alla ska kunna känna glädje med viltet är att viltstammarna är i balans med den naturliga fodertillgången.

I Jaktlagens 4 § står det att viltet ska vårdas i syfte att:

→ Bevara de viltarter som tillhör landets viltbestånd och de fågelarter som tillfälligt förekommer naturligt i landet.

→ Främja en med hänsyn till allmänna och enskilda intressen lämplig utveckling av viltstammarna.

I viltvården ingår att genom särskilda åtgärder sörja för att viltet får skydd och stöd och att anpassa jakten efter tillgången på vilt. För att åtgärderna utförs och anpassningen sker svarar markägaren och jakträttshavaren.

I länsstyrelsens och viltförvaltningsdelegationens målsättning är det fastställt att

”Skador i jord- och skogsbruk ska inte vara större än det är rimligt att den enskilde får acceptera dem”.

Förutsatt att ovanstående är infriat är klövviltet en fantastisk tillgång och resurs.

Viltstammarna är en signifikant del av vad som förknippas med Södermanlands natur. Det varierade landskapet har under de senaste århundraden hållit goda stammar av hjortdjur vilket är väl känt hos många svenskar och inte sällan hos turister. Möjligheten att få se och komma nära de stora växtätarna lockar många människor till länet och ut i skog och mark. De stora djuren kan fungera som en

introduktion till dagens urbana människa att vilja lära mer av naturen. Naturupplevelser är ett viktigt argument för människor att bosätta sig här eller på andra sätt uppleva länet. De magnifika hjortdjuren har som alla djur ett högt egenvärde i vår natur.

Viltstammarnas existensberättigande sträcker sig utöver jakt och skadenivåerna och det finns ett värde att kunna uppleva dessa arter för gemene man. I Sveriges nationella miljömål står att läsa

”Arter ska kunna fortleva i långsiktigt livskraftiga bestånd med tillräcklig genetisk variation. Människor ska ha tillgång till en god natur- och kulturmiljö med rik biologisk mångfald, som grund för hälsa, livskvalitet och välfärd.”.

Klövviltets stora variation i antal och utbredning i länet över tid har haft en stark påverkan på ekosystem och landskap. Till viss del har detta växlat med historisk tamdjurshållning, då skogsbetande tamdjur utförde snarlika ekosystemtjänster som dagens klövviltsstammar.

Viltets värde för människor i Södermanlands län

Viltstammarna i länet erbjuder upplevelser, jobb och inkomst för de människor som bor och lever i området.

Jakten är lika gammal som människan och är numera både en kulturell livsstil, en rekreation och en del av försörjningen för många markägare och jägare. Jägarnas tjänster spelar en viktig och avgörande roll i viltförvaltning. Dels genom åtgärder kopplade till jakt- och

viltvårdsuppdraget och dessutom genom att exempelvis utföra inventeringar, nödvändig avskjutning samt eftersök vid trafikolyckor. Som rekreation sker jakten i samspel med naturen, är generationsöverskridande och erbjuder upplevelser i glesbygd där många andra sociala aktiviteter har mindre utbud.

Viltkött

Klövsviltet erbjuder ett välsmakande, ekologiskt och nyttigt kött. Stor del av viltköttet konsumeras i jägarnas egna hem. Regelverket för enskilda jägare att sälja viltkött direkt till konsument är svårt och för vildsvin i synnerhet som måste säljas till en vilthanteringsanläggning om det inte ska konsumeras av jägarna själva.

Då det idag, på flera områden i länet, fällt uppemot 90 klövsvilt per 1 000 hektar kan viltköttet inbringa en betydande ekonomisk intäkt eller tillskott i den enskildes hushåll.

Konsumtionen av viltkött ökar i landet och enligt undersökningar 2015 utgjorde viltköttet ca 4 % av landets köttkonsumtion. I länet har satsningar med viltkött gjorts

mot det offentliga köket med stor framgång.

I länet finns ett flertal mindre slakterier och gårdsbutiker som erbjuder viltkött och som även tar emot fällda djur ifrån jägare. Att underlätta hantering och avsalu av klövsvilt för den enskilde jägaren, samt tillgängligheten till vilthanteringsanläggningar kan ha en avgörande betydelse i hur mycket klövsvilt som fällt. Enligt förstudie initierad av länsstyrelsen har vilthanteringsanläggningarna möjlighet att ta emot större volymer klövsvilt. Problemet är att avskjutningen är säsongsbetonad och majoriteten av leveranserna sker under tre till fyra månader.

En betydande del av viltköttet som kommer ifrån Södermanland säljs till vilthandlare, restauranger och konsumenter utanför länet.

På Livsmedelsverkets webbplats finns mer information att finna angående viltkött, hantering, försäljning och så vidare.

Jaktupplåtelse

Många markägare som inte jagar själva väljer att upplåta jakträtten till en annan part genom en traditionell jaktupplåtelse. Intresset för traditionella jaktupplåtelse

är mycket stort och det är många jägare som reser långt för att få möjlighet att jaga i Södermanland. Närheten till storstäder och Södermanlands viltrika marker har bidragit till att arrendepriiserna på jakt generellt ligger högt i pris. Då jakträkten på en mark upplåts till en annan part har markägaren fortfarande ett ansvar för att viltförvaltningen bedrivs på ett hänsynsfullt och etiskt sätt, mot både vilt, allmänheten och ekosystemet. I ett jaktupplåtelseavtal är det möjligt att reglera vilka samt hur mycket vilt som kan eller ska fällas, utöver älg och kronhjort vilka regleras genom tilldelning i skötselområden eller licensområden.

Jaktturism

Turism kopplat till vilt har ökat i länet det senaste decenniet. Det bedrivs guidad viltskådning i olika former som inte sällan attraherar utländska gäster. Det upplevs som unikt att under några timmar kunna se flera olika frilevande klövviltarter tillsammans med övrigt djur- och fågelliv i det sörmländska landskapet.

Att anordna jaktupplevelser förekommer på många håll

i länet och har för flera gårdar blivit en betydande intäkt. Södermanland lockar jägare både från andra delar av landet, men också internationella gäster. Kring arrangemangen adderas många andra tjänster på gårdar såsom boende, måltider, skytte och vidareförädling av viltköttet, vilket kan leda till samverkan med andra landsbygdsföretag i närheten. För landsbygdsföretag blir det en möjlighet till breddad försörjning. Det finns exempel på företag idag som bedriver viltskådning, boende, skytte, jakt, styck- och matlagingskurser och därmed kan utnyttja ett och samma vilt till flera olika arrangemang. Jakten engagerar och involverar därmed ett stort antal människor som inte jagar utan på flera andra sätt är delaktiga.

Det är grundläggande att all viltförvaltning bedrivs med respekt för andra näringar och markägare så att de inte påverkas negativt av den enskilde markägarens inriktning. Det gäller oavsett om jakten bedrivs i egen regi eller kommersiellt, antingen genom traditionella jaktupplåtelser, viltskådning eller arrangerade dagsjakter.

Rekreation och viltskådning

Viltet bidrar till att förstärka en naturupplevelse och rekreation vilket ofta bekräftas i länets marknadsföring mot turismen. Viltet är en del av länets lockande kulturlandskap. Att skåda vilda djur lockar många människor ut i naturen och vetskapen av de stora djurens närvaro i landskapet är en del av länets dragningskraft hos naturintresserade. Klövviltstammarna är något som kan skänka upplevelser, minnen och glädje till människor oavsett bakgrund och kunskapsnivå. Klövviltet är ofta enkelt att i någon grad uppleva för allmänheten.

Fastighetsvärden

Södermanlands kombination av en viltrik och omväxlande natur och samtidig närhet till stadsmiljö tilltalar många. För människor som köper en fastighet är möjligheten till jakt och förvaltning av vilt ofta en viktig beståndsdel och är ofta ett lockande argument i samband med försäljning av jord- och skogsfastigheter i länet. Goda jaktmöjligheter är inte sällan en del av de sedan länge stigande fastighetsvärdena.

Som löpande betonas i samförvaltningsplanen är det viktigt att klövviltstammarna är i balans och att inte viltets negativa påverkan på landskap, jord- och skogsbruket är för stor. Är viltskadorna onormalt höga kan det leda till att jord- och skogsbruk inte kan bedrivs på traditionellt sätt och intäkter från gården därmed minskar. På det sättet kan fastigheten förlora en del av sitt värde för en köpare som önskar ha sin utkomst ifrån jord- och skogsbruket.

VILTETS PÅVERKAN I LANDSKAPET

Klövvtilet rör sig fritt i Södermanlands kulturlandskap som består av ett omväxlande jordbrukslandskap med små och stora brukningsenheter, sammanhängande skogar, hagmarker, sjöar och vattendrag.

Då viltstammarnas sammansättning ständigt förändras över tid så kommer klövvtilet att påverka landskapet och dess brukare i en eller annan utsträckning. Konsekvensen av viltskador har ofta en fördröjd effekt. Historiskt har viltskador uppstått då en art, av olika orsaker, under en period markant ökat. Att då vidta och utarbeta åtgärder för att minska skadebilden har ofta en släpande effekt. Problemet uppdagas när skadan redan är skedd och det kan ta tid innan effektiva och verkningsfulla åtgärder är utarbetade. Den situationen råder lokalt i Södermanland i skrivande stund. I vissa delar av länet förekommer klövvtilstammar bestående av flera arter i stora antal. Kunskapen om hur arterna interagerar och påverkar landskapet, samt jord- och skogsbruket i synnerhet är idag inte så stor. Vi kan på flera håll i länet konstatera att de sammantagna skadorna som klövvtilstarterna orsakar för jord- och skogsbruket är kännbara och leder till förluster och en anpassning i gröd- och trädslagsval som inte är önskvärt för den enskilde näringsidkaren eller landskapet.

Hur en väl avvägd och kvalitativ beskattning av dessa klövvtilstammar ska ske behövs det mer samsyn och kunskap om. Från att traditionellt ha fällt tre älgar och tio rådjur per 1 000 hektar bör vi på samma areal idag i vissa områden fälla över 100 klövvtilet, fördelat på sex olika arter för att inte stammen ska öka. Det kräver en stor insats, både tid- och kunskapsmässigt.

I nuläget handlar det om att på flera håll i länet hitta en balans mellan antalet klövvtilet i förhållande till vad landskapet kan bära. Uppstår en sådan balans kommer alla att vinna på det i flera led. Är viltstammarna i balans så att tall och löv kan föryngras, istället för gran, så kommer det att gagna skogsbruket ekonomiskt. Fler tallskogar

kommer att erbjuda en rik bärrisflora som alla vilda djur har glädje av, alltifrån humlor till kronhjort, istället för att det etableras för mycket av sluten granskog som har ett fattigt markskikt. Är viltets negativa betespåverkan mindre på lantbruket, kommer det att odlas mer omväxlande grödor vilket kommer att gynna fler arter. Långsiktigt kommer en viltstam i balans med den naturliga fodertillgången leda till en händelsekedja som är positiv för alla inblandade, även viltet.

Det är också viktigt att viltet förvaltas utifrån de lokala förutsättningarna som råder. Vissa områden kan på grund av bonitet, trädslag och markflora ha en viss numerär och artsammansättning av klövvtilstammarna utan skadebild, medan samma viltstam i ett annat område leder till stora skador.

Den stora framtida utmaningen i viltförvaltningen är att kunna sätta in rätt åtgärder i tid innan skador av vilt uppstår. Det kan bara ske om alla som berörs av viltet samarbetar och tillsammans bedriver en aktiv och adaptiv viltförvaltning.

De ekologiska processerna

Grunden för de flesta ekologiska processerna är de gröna växterna. De är också grunden för de areella näringarna. Betande djur och skogsbruk behöver växande grödor och träd, likväl som att människor behöver odlade råvaror. För att det ska kunna ske krävs bland annat pollination och ett landskap med mindre andel sluten skog, så mera ljus når ner till marken.

För att ekosystemprocesserna ska kunna fungera tillfredsställande måste det alltså finnas betande djur, både

vilda och tama, som håller delar av landskapet öppet. Betetrycket idag påverkas i hög grad av människan, både avseende tamdjur på bete och genom reglering av populationsstorlekarna på betande vilda djur.

I områden med högt betetryck från klövviltet finns risk för att betesbegärliga nyckelarter som tex sälg, rönn, asp och blåbär inte får möjlighet att bilda frön, nya plantor, buskar och träd. De arterna är, som de flesta andra, en del i det ekologiska kretsloppet. Att det finns i livskraftiga bestånd spelar en viktig roll för att upprätthålla den naturliga balansen tillsammans med vilda djur, fåglar och insekter. Betesbegärliga växter och örter kan fungera som signalarter för att uppmärksamma om klövviltets betespåverkan är för stort i området och att stammen därmed bör sänkas. Det är också viktigt att det moderna skogsbruket tar hänsyn till och vidtar åtgärder som gynnar livsförutsättningarna för dessa nyckelarter.

Ekosystemtjänster

Klövviltet har en påverkan på landskapet och miljön de lever i på flera olika sätt. De tjänster som på något sätt är nödvändiga för människan och som vi kan dra nytta av kallas för ekosystemtjänster. Termen ekosystemtjänster myntades för första gången på 1970-talet. Det mest klassiska exemplet på en ekosystemtjänst är pollineringen av odlade grödor utförd av bin och andra pollinere.

Ekosystemtjänster delas in i fyra huvudkategorier:

- **Stödjande tjänster** - tjänster som är nödvändiga för andra ekosystemtjänster. *Exempel: Klövviltets utgör en viktig del i de stora rovdjurens existens som födobyte.*
- **Försörjningstjänster** - tjänster människan direkt kan erhålla från ekosystemet. *Exempel: Viltkött som erhålls vid jakt.*
- **Reglerande tjänster** - tjänster som är reglerande är exempelvis rening av vatten och luft. *Exempel: Träd i ett samhälle kan ha en reglerande effekt på utsläpp och buller. Klövviltet har en reglerande effekt att bibehålla marker öppna och inte växa igen.*
- **Kulturella ekosystemtjänster** - tjänster som bidrar till det estetiska och rekreativa värdet. *Exempel: Möjligheten att vistas i naturen och skåda vilda djur.*

Ekosystemtjänster handlar således av den nytta vi människor har av naturen. Samspelet mellan ekosystemet och människan kan beskrivas genom en händelsekedja. För enkelhetens skull brukar man dela in tjänsterna i grupperna direkta eller indirekta ekosystemtjänster.

Klövvaltets påverkan på skogen

Länets skogar är starkt påverkade av människan sedan långt tillbaka och i princip ingen skog kan betecknas som helt naturlig. Det tidigare skogsbetet resulterade i ett virkesförråd som var hälften så stort som dagens. På den tiden prioriterades betet för tamdjuren och inte virkesproduktionen. Annat utnyttjande av skogen och oreglerad jakt gjorde viltet mycket sällsynt. Idag brukas skogarna med en annan inriktning vilket har lett till att vi idag har höga virkesförråd och en annan typ av viltförvaltning har bidragit till en annan sammansättning av viltstammarna än tidigare.

Länets skog ägs till ca 70 % av privatpersoner, vilket är en högre andel än för riket i genomsnitt. Mångfald av ägande har skapat mångfald av miljöer och därmed arter.

TRÄD OCH VÄXTER I SKOGEN

Trädslagsblandningen vi har i produktionsskogen är en effekt av marktyp, självsådd och vad vi människor väljer, men också viltbetning blir hårt styrande för vilka trädslag som etableras och överlever. Länet är del av taigan, vilket gör att barrskogar med lövinslag är det som är mest naturligt på stora områden. Om skogsägarna vore säkra på överlevnad skulle betydligt större andel vara lövträd och dessutom ädellöv. Liksom i jordbruket styrs alltså valet av trädslag eller gröda vad man förväntar sig kunna producera lönsamt fram till skörd.

Klövvaltet föredrar normalt andra arter framför skogsproduktionsträden. RASE (rönn, asp, sälg och ek) är särskilt smakliga och utsätts ofta för hårt bete. Dessa arter har en viktig funktion i ekosystemet för en rad andra djur, insekter och fåglar. Likaså utgör bärriset en viktig basföda då det finns i stora volymer jämfört med exempelvis näringsrika örter. Foderutbudet och klövvaltets val varierar med skogens ålder och årstider.

SKADOR

Skogsmark är idag kostsamt att anskaffa och en god produktion och virkeskvalitet är en förutsättning för att kunna investera i skog eller för markägare att fortsatt äga och bruka ett befintligt skogsinnehav. Andra intressegrupper i samhället ger kanske skogen högsta prioritet för rekreation eller för att hysa största möjliga mångfald men då utan egen ekonomisk konsekvens. Sverige har långtgående krav på miljö- och naturhänsyn, men utöver det finns höga produktionsmål.

Idag är skador på skogen orsakade av klövvalt ett stort och debatterat skogsvårdsproblem som årligen beräknas uppgå i miljarder för hela landet. Vad som är en acceptabel skadenivå finns det olika syn på. Vårt län har varierande skador och de måste bedömas lokalt.

Skador orsakat av vilt i skogen syns inte alltid lika påtagligt som i jordbruket som brukar sina marker och skördar årligen. Skogsbruket har på många håll märkt att artsammansättningen förändras. Klimatförändringar och årsvariationer förklarar inte att mjölkörten och hallon inte längre dominerar hyggesfasen eller att blåbäret knappt klarar att blomma på vissa platser. Ekosystemen är lokalt hårt ansträngda av bete från vilt. Med lokal kunskap och i samråd bör berörda parter besluta vad som är lämpliga klövviltstammar av de olika arterna.

Viltskador på produktionsträd kan leda till stora ekonomiska förluster under ett bestånds omloppstid för enskilda markägare. Skadorna påverkar både totala tillväxten och kvaliteten vilket ger prissänkning av virket eller kan framtvinga avverkning i förtid. Markägaren känner sig ibland tvingad till olämpliga trädslagsval vilket sammantaget påverkar det ekonomiska utfallet

Skogsindustrierna, Bergvik skog och LRF Skogsägarna har gemensamt tagit fram en målbild för skog och klövvilt. De huvudsakliga målen för klövviltstammar i balans med skogsbruk enligt dessa är:

Målbild:

- Det ska vara möjligt att i hela Sverige föryngra skogsmarken med lämpligt trädslag.
- Minst 7 av 10 föryngrade tallstammar ska vid 5 m höjd vara oskadade.
- Rönn, asp, sälg och ek ska kunna bli trädbildande i hela Sverige där de är naturligt förekommande.

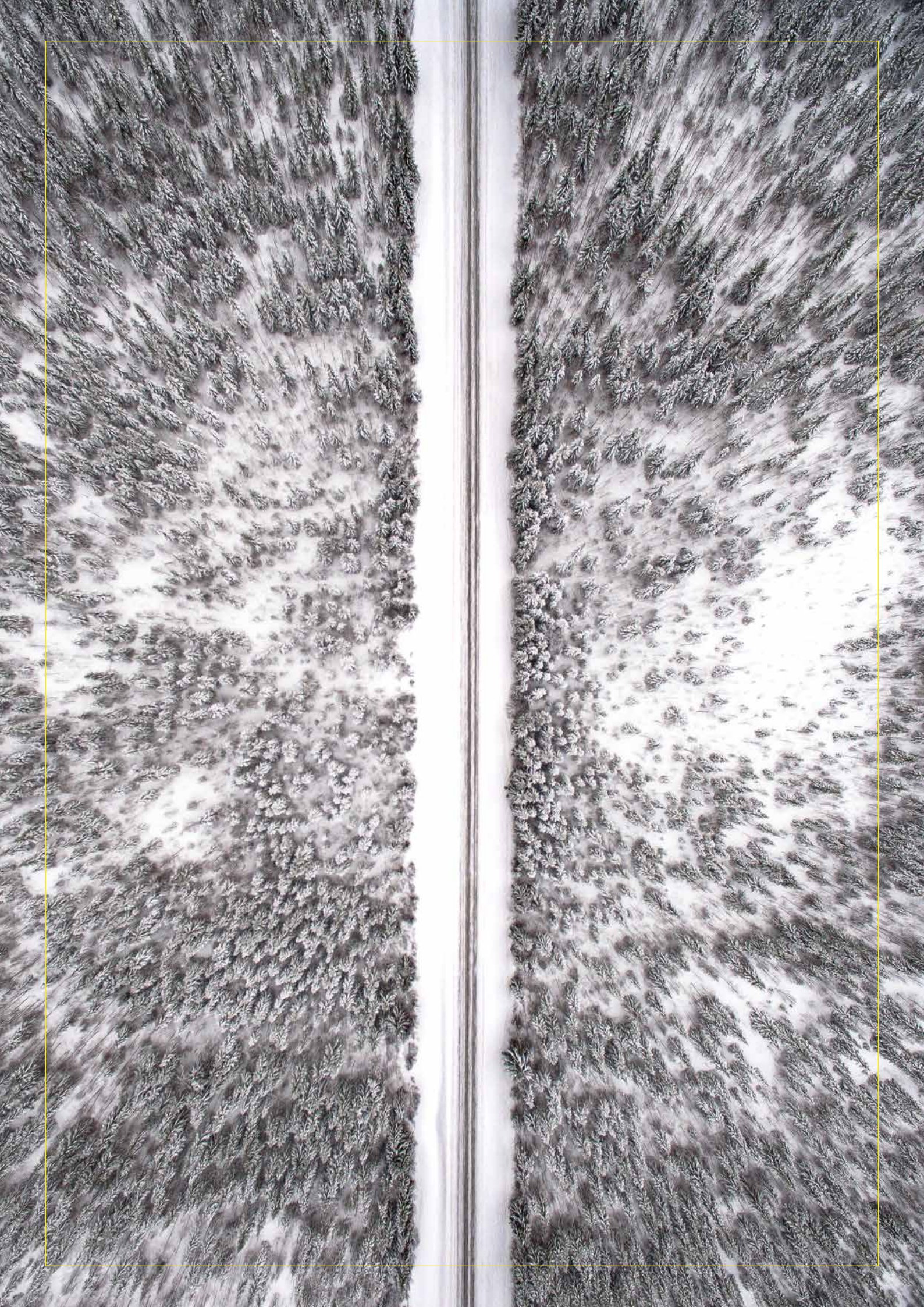
Dovhjort, kronhjort och rådjur söker mycket föda i markskiktet och påverkar därmed landskapet på det sätt att trädåterväxt och igenväxning på öppna ytor hämmas. Älgen är mer en utpräglad kvistbetare och påverkar främst i busk- och trädskiktet. Samtliga hjortarter betar bärris vilket även det ger en effekt på omgivningen. Vildsvinens böckande efter rötter skapar en störning som gynnar många arter tack vare att frön och sporer kan komma i kontakt med jord och på så vis sprida sig.

Det är viktigt att viltstammarna är i balans med mängden naturligt foder i naturen. Att reglera klövviltstammen genom jakt är en grundläggande och nödvändig åtgärd som beskrivs mer under kapitlet förvaltning.

Klövviltet kan nyttja landskapets olika faser och successioner på olika sätt. Det största foderutbudet för klövviltet i skogsbruket finns främst under den sena delen av hyggesfasen som kan ses i figuren nedan. Viltet har historiskt sett alltid sökt sig till föryngrande ytor som tidigare främst uppstod genom skogens naturliga successioner efter bränder, stormar och översvämningar. Numera ger det moderna skogsbrukets trakthyggesbruk motsvarande effekt. I dessa områden, bidrar ljuset och bristen på konkurrens mellan växtarter, att det finns ett rikt uppslag av diverse löv- och barrträd, gräs och örter. Det rika urvalet av bete uppskattas av allt förekommande klövvilt men kan också leda till skador på den ungskog som ska bli

FIGUR 18 En livscykel för ett skogsbestånd, den blå kurvan beskriver när foderfasen infaller, vilket är perioden då även skador uppstår på produktionskog.

produktionsskog.

SKADOR PÅ TALL

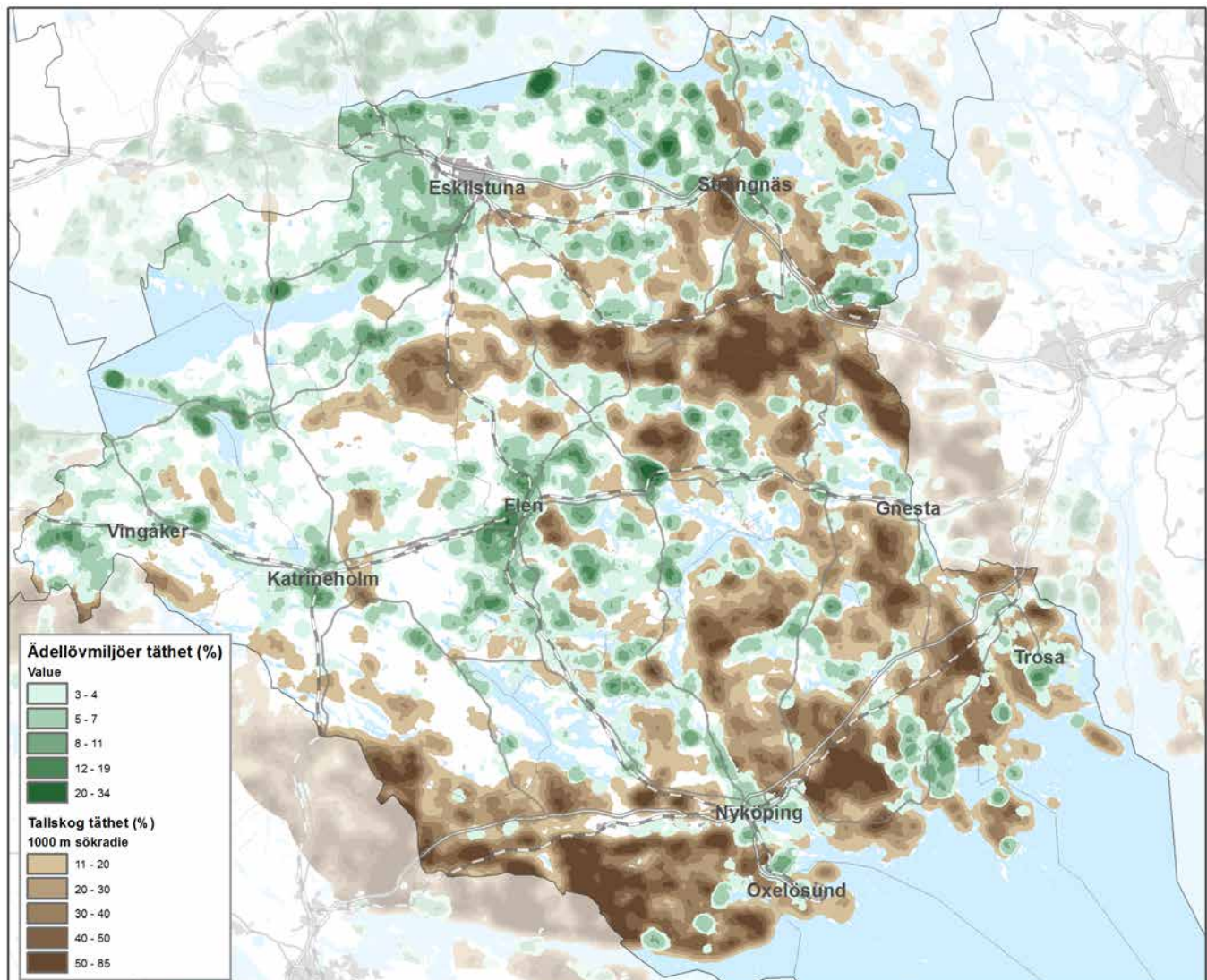
Tallen är det produktionsträd som i dagsläget, på grund av viltskador, drabbar skogsbrukets ekonomi hårdast.

Tallen drabbas av toppbrott och betning på toppar och sidoskott. Toppskottsbetningen orsakar en mer bestående och allvarlig skada. Det är främst älgen som orsakar skadan, men även andra arter kan beta spädare tall. I alla tider har älgen haft tall som viktigaste bulkföda under vintern, men på många håll finns uppfattningen att skadorna ökat även där inte älgtätheten ökat. Många teorier finns om varför, men en viktig parameter är att det totala antalet klövvilt ökar på vissa håll, vilket ökar konkurrensen om övrig föda. En annan påverkande faktor är att skogsägare börjat plantera gran på tallmarker för att klara skadorna bättre eller på annat sätt minskat utbud av betesvänliga områden såsom bryn och kantzoner. Vid allt färre tallföryngringar i länet

blir förstås betestrycket ännu större i dem och en ond cirkel skapas.

Tyvär finns det inga bra siffror som visar betestrender över tid, men nu finansierar skogsbruket en betesinventering som kallas ÄBIN, en förkortning av älgbetesinventering. Vid ÄBIN mäts och bedöms ungskog i intervallet 1 till 4 meter. Syftet med inventeringen är att uppskatta andelen betesskador på träd orsakade av hjortdjur i ungskogsbestånd. Resultatet från 2016 års inventering av Södermanlands län, visade att 63 % av produktionstillarna hade en viltskada. De skador som påverkar virkeskvaliteten och tillväxten är främst bete på toppskott och skador på stammen såsom barkgnag eller stambrott. Inventeringen ska över tid ge en enhetlig bild av betestrycket på tallungskogen.

Lokalt i länet har försommarbete på tallungskog blivit ett ökande problem. Skadorna var närmast okända för 20 år sedan och det spekuleras kring orsaker. Denna betning är

FIGUR 19 Kartan visar vart i länet det finns högst täthet av tallskogsmiljöer och ädellövmiljöer.

allvarlig då den resulterar i ett kluster av nya sidoskott som genast konkurrerar om att ta över toppen, med försämrad tillväxt och virkeskvalité som följd. Vid ÄBIN 2016 hade 16 % av tallstammarna i Södermanland blivit utsatta för försommarbete.

SKADOR PÅ GRAN

Flera klövviltsarter betar gran, både på späda plantor samt sidoskott. En allvarlig skada på gran är kronhjärtens gnag och flängning på bark som oftast uppstår när granen är mellan 20–40 år gammal. Skadorna kan ge rötskador. Det finns många teorier om varför kronhjärtens gnager eller flänger bark ifrån granar och det har forskats en del på området. Det finns teorier kopplat till idisslandet, brist på näringsämnen, behov av strukturfoder i vommen samt rastlöshet. Det finns tendenser som visar på att kronhjärtens tycks göra mer skador i granbestånd som ligger i anslutning till jordbrukslandskap och som dessutom är planterade på tidigare åkermark än i mer magra skogsdominerade marker med bärris, lav och ljung som exempelvis Kolmården

SKADOR PÅ LÖV

Lövföryngring är i dagsläget svårt att utföra i länet utan särskilda skyddsåtgärder. Späda lövkvarter av de flesta arter uppskattas av klövviltet. Ädellöv, såsom ek och bok, är allra svårast att skydda trots att det finns ett stort intresse. Ädellövskogslagen kräver att föryngringen efter avverkning på ädellövmark ska lyckas. Det finns visst ekonomiskt stöd att söka för det.

Mer lövskog av alla slag skulle betyda mycket för mångfalden och ekosystemen. Bäst chans att lyckas med lövföryngringar är att hägna.

BÖKSKADOR AV VILDSVIN

Vildsvin finner mycket av sin föda genom att böka i jorden vilket ofta syns tydligt i skogen. Det kan vara positivt för många växter som därmed kan föryngras genom en naturlig jordbearbetning. Ytliga trädrötter kan skadas och man har befarat ökad skogsröta på gran. Forskning har visat att sådan spridning sker men att det inte anses som ett allvarligt problem. I vissa fall kan plantor skadas i samband med vildsvinens födosök.

Skadeförebyggande åtgärder

De allra viktigaste åtgärderna för att minska viltskador i skogen är att via aktiv förvaltning hitta en nivå med lagom stora stammar av hjortvilt och att arbeta för att öka foderutbudet. Men det finns också en del andra

förebyggande åtgärder att arbeta med. Förutsättningarna för detta arbete är naturligtvis varierande för varje skogsägare. För att långsiktigt hitta verkningsfulla lösningar är det viktigt att vidta fler åtgärder, än att sänka viltstammarna, där skadebilden är besvärande. Ståndortsanpassning inom skogsbruket är en viktig del. Att fel trädslag planterats på fel marker beror till stor del av viltets negativa inverkan på etableringen. Enligt resultat från ÄBIN 2016 visade det sig att över 30% av de magra markerna i länet planteras med gran. Detta bidrar i sin tur långsiktigt att foderutbudet fortsatt kommer att minska för viltet och därmed betestrycket i befintliga tallungskogar ökar. Därför är det viktigt att parallellt öka andelen tall på tallmarker samtidigt som hjortviltstammarna regleras till lämpligare nivåer.

Skadeförebyggande åtgärder är sådana som kan minska eller stoppa skador orsakade av klövvilt inom skogsbruket. Antingen genom att förebygga skadorna helt eller förhindra ytterligare skador när de redan uppkommit. Det finns flera olika metoder och det gäller att hitta den som lämpar sig för

Förslag på skadeförebyggande åtgärder:

→ **Skydda toppskottet** - en tidskrävande skyddsåtgärd som lämpar sig bäst för mindre bestånd. Det finns flera olika metoder och preparat som kan minska betesskadorna.

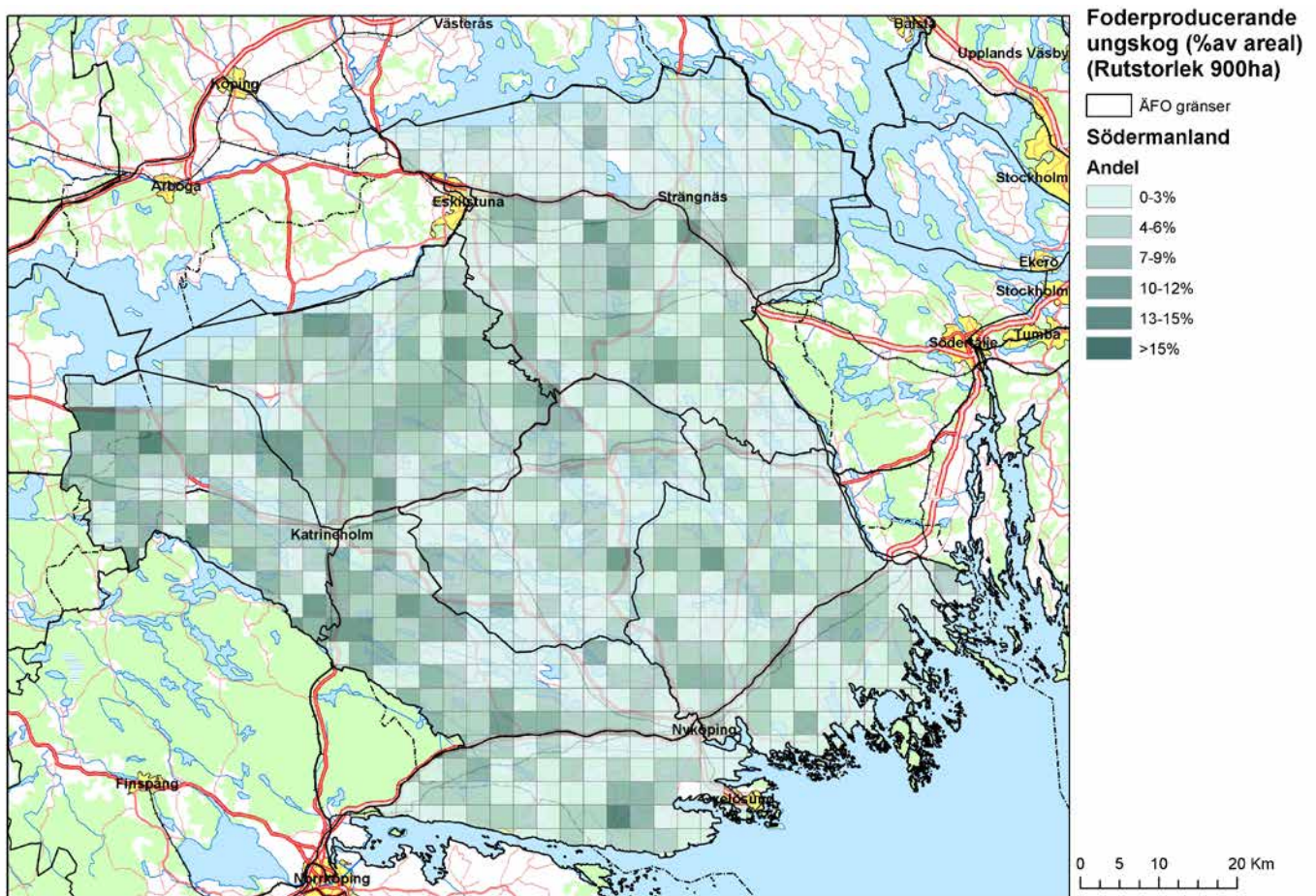
→ **Självföryngring** - kan bidra till ett högre plantantal och dessutom tycks de plantorna mindre smakliga än plantskolornas. En stor nackdel är att man då går miste om den stora förädlingsvinsten som finns i nutidens plantor.

→ **Inhägna bestånd** - det kan vara en nödvändighet särskilt för lövträd. När beståndet sedan når en betesfri ålder, det vill säga över 4 meter, så kan hägnet tas bort. Det här är en effektiv men kostsam åtgärd.

→ **Röjning** - det är i viss mån möjligt att viltanpassa röjningen för att lämna kvar större andel betesbegärlig vegetation utan att det behöver påverka produktionsstammarna negativt. Skogsstyrelsen har tagit fram flera röjningsrekommendationer för att skapa mer bete för viltet.

Viltanpassning och hänsyn i skogsbruket

Skogsbruket arbetar kontinuerligt med att öka hänsynen till

FIGUR 20 Andelen foderproducerande ungskog. Källa: Skogsstyrelsen

landskapet, faunan och naturen i produktionsskogsbruket. Tekniska lösningar vid avverkning lämnar mindre körskador, hänsyn tas till skyddsvärda områden samt kantzoner och i dag lämnas en högre andel död ved och högstubbar för att gynna insekter och fågelliv.

Det är önskvärt att skogsbruket även aktivt arbetar med specifika foderskapande åtgärder som långsiktigt kan öka det naturliga foderutbudet i skogen för viltet. Det behöver inte betyda att antalet vilt ska stiga i takt med ökat foderutbud, men däremot att det i högre grad skapas alternativt foder för viltet så att betestrycket och skadorna på produktionsstammarna kan minskas.

Foderskapande åtgärder i skogen

Att skapa mera foder som alternativ till betning av produktionsstammar är en process som bidrar till både välmående vilt och minskad skadenivå. En grundförutsättning för att alla ha en realistisk möjlighet att nå acceptabel skadenivå är att klövviltstammen inte klart

överstiger vad områdets vegetation naturligt kan föda.

STÅNDORTSANPASSA SKOGSBRUKET

Val av för marken passande trädslag ger ett varierat skogslandskap och bättre förutsättningar för ett rikt fåltskikt med bärris och örter. Enligt 2016 års ÄBIN inventering planterades över 30 % av de magra markerna i länet med gran, delvis för att minska betningsrisken. Projektet ”Mera tall” ska startas upp i länet och inrikta sig på att öka arealen med nyplanterad tall.

RÖJNINGSMETODER

Utöver ren lövskog, bör man i barrbestånd spara en rimlig andel lövträd, framförallt de efterfrågade arterna som rönn, asp, sälk och ek (RASE) men också björk och ädellöv. Det gynnar dessutom variation och övrig biologisk mångfald. Det är viktigt att vissa träd får bli riktigt gamla för att gynna deras föryngring. En del skogsägare röjer löv som ska bort i brösthöjd istället för i marknivå för att gynna skottbildning. Viltet återbetar gärna redan skadade träd och

det gäller även tall.

MERA TALL

Skogsstyrelsen och delar av skogsnäringen har initierat ett projekt som går ut på att få skogsägare att plantera mera tall. Projektet heter ”Mera Tall” och har sitt ursprung i Kronobergs län där det drevs mellan 2010–2016. Projektets resultat visar att det går att vända den negativa trenden med minskad andel tall och omfattande betesskador samtidigt som samverkan mellan jägare och skogsägare blir bättre. Precis som alltid när det gäller skog och vilt gäller det att ha tålmod, det tar några år innan man kan börja se förändringar i skogen. I området kunde man se att skadorna minskade och försäljningen av tallplantor ökade. Projektet håller nu på att startas upp i Södermanland.

ÅTERSKAPA ÅKERMARK

Att återskapa åkermark som övergått till skog är ett sätt att skapa föda och samtidigt avleda vilt från nyplanterade hyggen eller jordbruksmark om den är anlagd på rätt plats. En åker avsedd för vilt behöver skötas som övrig konventionell åkermark. Om inte åkern erbjuder föda som viltet finner mest attraktiv kommer inte avsedd effekt att uppnås. En gräsvall med hög klöverandel och olika sorters gräs erbjuder vilt, insekter och fåglar foder under hela året och är exempel på ett mindre kostsamt grödoväl i anläggning och skötsel jämfört med spannmål och oljeväxter.

UTNYTTJA IMPEDIMENT OCH KANTZONER

Länets varierande natur och vatten skapar naturliga kantzoner som är lämpliga områden att lämna för foderproduktion. I dessa områden kan en artvariation gynnas. Kantzonerna kommer att påverkas av brukandet av intilliggande bestånd men kan förstärkas genom anpassade åtgärder och skötsel för att uppnå önskat syfte. Grunden för foderskapande åtgärder och dessutom biologisk mångfald är att alla successioner av växter finns. Späda skott till döende och förmultnande växtdelar. Ett sätt att skydda begärliga växtarters uppkomst är att skapa ”beteshinder” i form av ris och död ved. Det kan ge vissa plantor möjlighet att bli trådbildande och därmed säkerställa reproduktionen av nya

frukter, frön och plantor.

RÖJNING I KRAFTLEDNINGSGATOR

Kraftbolagen röjer kraftledningsgator med cirka tio års intervall. Vattenfall uppskattar att landets kraftledningsgator utgör en areal på 300 000 hektar. Røjningen gynnar förnyelse och därmed foder på stor och spridd areal, men kunde ge ännu större utbud om røjningen även anpassas till viltets behov. Det kan finnas möjlighet att skriva skötselavtal på røjning av kraftledningsgator på sina egna marker.

KANTZON INTILL BILVÄG

Vegetationen längs skogsbilvägar bör hållas efter genom regelbunden røjning. Syftet är att minska mängden vegetation med negativ påverkan på vägen, men också för att öka säkerheten. Breddad vägren genom att ta bort högre träd ger ökat ljusnedsläpp och förbättrar vägens upptorkning som ger minskade körskador och underhållsbehov. Det här gynnar samtidigt foderproduktionen. Via selektiv røjning, förändrat røjningsintervall och breddning av kantzoner kan man öka tillgänglighet och produktion av foder. Observera att med undantag av ett fåtal större värdefulla träd så bör vegetationen vara låg för att vilt i vägkanter ska synas för

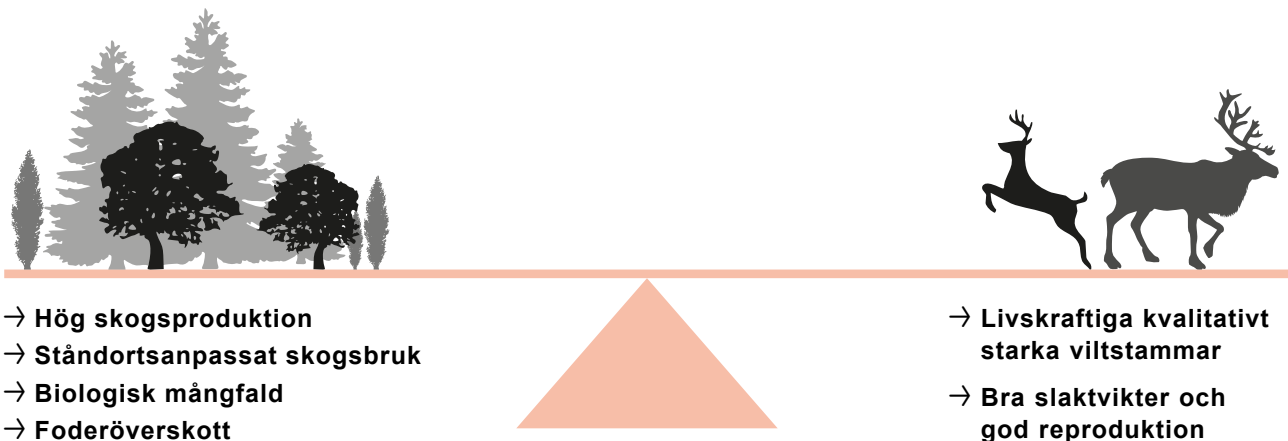
trafikanter. Foder i närhet av väg ska bara gynnas längs småvägar där det råder låg hastighet.

TALLTOPPAR

Älgen uppskattar finare tallkvistar som fortfarande sitter fast från högre upp i träden. Därför är hela toppar från fällda träd attraktivt för älgar och mycket foder tillgängliggörs vid avverkningar. Särskilt på senvintern samlas älgar ofta vid sådana avverkningar. Man kan minska skaderisken i sina närliggande förnygringar genom att avverka dessa bestånd under denna tid på året.

BRYN

I övergångszonerna mellan skogs- och jordbruksmark finns olika typer av brynmiljöer. Det är miljöer som påverkas av såväl skogs- som jordbruk och som är av intresse för natur- och kulturmiljövården samt för friluftslivet. Variationsrika övergångszoner bidrar med ekosystemtjänster, bland annat pollinering och nyttodjur, vilket kan gynna produktionen på åkermark. De kan också ge vindskydd åt bakomvarande skog samt medverka till att öka utbudet av viltfoder i landskapet. De är viktiga miljöer för den biologiska mångfalden och en del av kulturarvet och landskapsbilden. För att miljö- och produktionsnyttorna ska utvecklas behöver brynmiljöerna skötas så att deras variationsrikedom bevaras och stärks.

FIGUR 21 Hur det ska se ut när viltstammarna är i balans med fodertillgång. Källa: Skogsstyrelsen

Klövvaltets påverkan på jordbruket

Viltet i Södermanland är en faktor som kan ha stor betydelse för lönsamheten hos den enskilde lantbrukaren. En stor andel av länets lantbrukare tvingas anpassa sin produktion och val av gröda till viltsituationen. Det finns lokalt stora skador och skördeföruster. I dessa områden är det viktigt med samverkan och förståelse mellan olika markägare och att, med hjälp av jägarna, förvalta stammarna utifrån de förutsättningar som lokalt råder med hänsyn till naturlig fodertillgång och skadebild. Kommunikation och gemensamma lösningar är ett sätt att förebygga skador och få bukt med befintliga skadeproblem. Att ha förståelse för att skadebildningen kan variera är viktigt. Samtliga klövvaltarter kan söka sig ut på jordbruksmarkerna för att beta. Vildsvin kan även orsaka bökskador.

SKÖRDEFÖRLUSTER

Det vilt som främst orsakar skördeföruster är vildsvin, dovhjort och kronhjort, men även älg och rådjur betar i odlingslandskapet. Det kan vara svårt att uppskatta och se skador inne i fälten. När det gäller vall är det svårt att beräkna betetrycket och den förlorade volymen. En fördyrad effekt blir att nyttjandegraden på vallmaskiner minskar och att lantbrukare kan behöva mer foderareal för att försörja sina djur. En art som dovhjort kan vara aktiv och beta på öppen mark nästan året runt. Skador uppstår särskilt i höstsådda grödor och raps. Spannmål blir särskilt eftertraktat i mognadens slutskede och då kan framförallt vildsvin vara ett problem.

LIGG, TRAMPSKADOR OCH BÖKSKADOR

Utöver själva skördeförusten på grund av bete kan skador uppstå genom att viltet uppehåller sig i grödorna och då orsakar ligg och trampsador. Även dessa kan vara svåra att uppskatta. Vildsvin kan åstadkomma betydande skador vid bök på åkrar när dessa födosöker efter rötter och rotfrukter. Bökade vallar kan även orsaka maskinella skador och extra körningar för att reparera. Även vid skörd av stråsäd är risken stor för maskinella skador samt att extra jordbearbetning ofta blir nödvändig.

SPILLNING OCH JORD

Spillning från framförallt dovhjort och vildsvin, plus bökande av vildsvin kan påverka kvalitén på ensilage och slagen vall. Problemet drabbar främst mjölkbönder som drabbas av en för hög mängd jordsporer i fodret som orsakar hälsoproblem för kor, speciellt juverinflammationer. Detta får till konsekvens att man behöver behandla med antibiotika och får karens för leverans av mjölk. Juverinflammationer är även mycket plågsamt för kon.

Skadeförebyggande åtgärder i jordbruket

ANPASSA VILTSTAMMARNAS TILL SKADEBILDEN

Den viktigaste skadeförebyggande åtgärden är att anpassa viltstammarnas storlek till den odlingsmarkägaren bedriver, för att hålla skadefrekvensen på en rimlig nivå. Avlysningsjakt är ett viktigt verktyg för att lokalt hantera obalans mellan jordbruksintresse och viltstammar.

SKYDDSJAKT

Skydds jakt för att skapa otrygghet i grödan för viltet kan vara ett effektivt skadeförebyggande åtgärd då den hanterar problemen där de förekommer. Med dagens talrika populationer innebär det ingen förvaltningsmässig risk att försämra status på viltstammarna med ansvarsfull och selektiv skydds jakt i växande gröda. Ett effektivt sätt kan vara att bedriva aktiv jakt utmed åkerkanter och eftertraktade grödor. Under den period som grödan är som mest begärlig kan en aktiv jakt bidra till att minska skadorna.

Det kan vara effektivt att slå ytterkanterna av åkern för att skapa goda skottchanser när viltet går in eller ut ur grödan.

SKRÄMSEL

Det kan göras på flera olika sätt. Dels mekaniskt med metoder som ”hulken”, gasolkanoner eller radioapparater men även med hundar eller fysisk mänsklig närvaro. Det krävs variation då viltet vänjer sig vid upprepad metod. Det är viktigt att inte använda skrämselet som kan orsaka störning för allmänheten eller boende i området.

STÄNGSEL

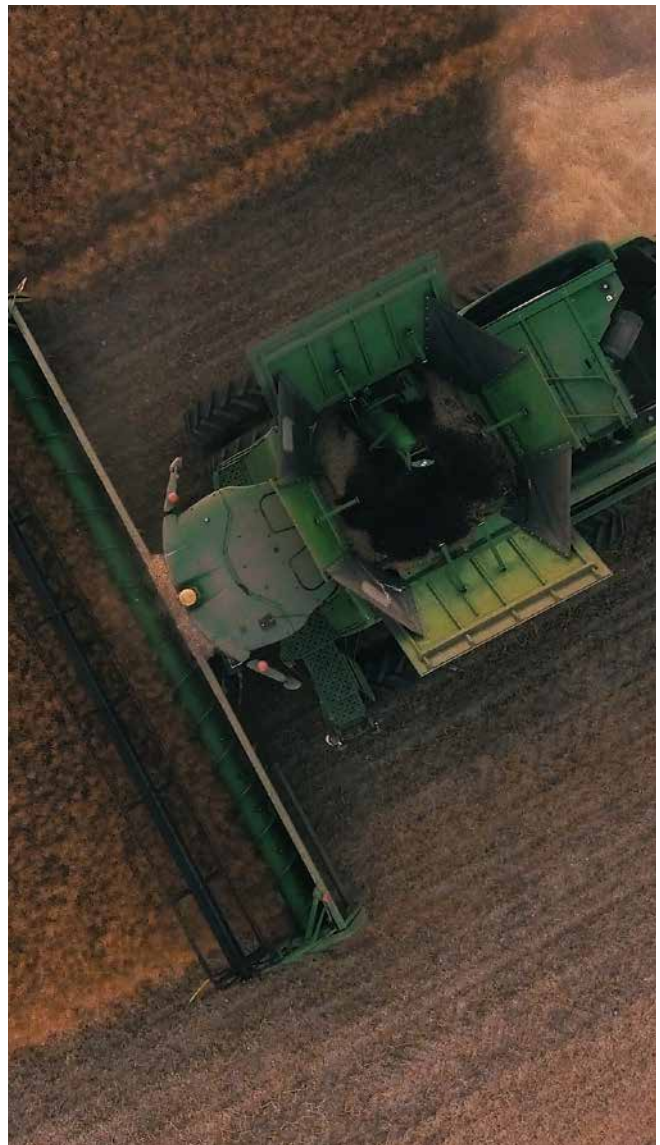
En lösning kan vara att stängsla in särskilt utsatta åkrar och grödor för att undvika skador orsakade av klövvilt.

GRÖDVAL

För att minska skadorna kan en åtgärd vara att anpassa grödorna. Att välja grödor som inte är lika begärliga för viltet kan därmed bidra till att minska skadegraden. Växtodling måste, med hänsyn till viltskador, kunna bedrivas med en rimlig växtföljd.

AVLEDNINGÅKRAR

Ge viltet alternativa födoplatser. Odlar åkermark som ger låg avkastning och så med grödor som är smakliga och låt viltet uppehålla sig där. Kombinera med skrämselet vid de produktiva åkrarna så att viltet styrs från dessa områden.

FÖRVALTNING

Målet med förvaltning av en klövviltstam är att över tiden hålla en välmående och balanserad stam i förhållande till ekosystemet och människans intressen.

För att lyckas med att förvalta viltstammarna på ett optimalt sätt krävs bred kunskap och specifikt om hur arterna interagerar. Länet har mellan tre och sex klövviltarter som påverkar varandra och sin omgivning. Just det är motivet för samförvaltning istället för separata planer för de olika arterna.

De parter som involveras i förvaltningen ska ta ansvar för att inhämta både lokalt uppbyggd erfarenhet och ny värdefull kunskap. En god grund för att lyckas med det är samarbete och god dialog mellan olika intressen. Länsstyrelsen har ett särskilt ansvar att vägleda och förmedla verktyg och fakta i arbetet.

Att balansera en klövviltstam med flera olika arter är en utmaning. Flera av de klövviltarter som förekommer i länet har tidigare inte förekommit i nuvarande utbredning och omfattning. Det tar tid att få kunskap i hur arterna påverkar varandra och hur de bäst ska beskattas. Kronhjort, dovhjort och vildsvin har dessutom ett annat beteendemönster än våra traditionella arter älg och rådjur. Samhället är beroende av jägarna för beskattning av stammarna och för viltövervakningen de genomför.

På den egna fastigheten har markägaren äganderätt och väljer hur all markförvaltning ska bedrivas. Därför har denne huvudansvar för viltvård, jakt och eventuella skador som uppstår. Den svenska jaktlagen ger sedan markägare och jägare ett gemensamt ansvar att praktiskt verkställa viltförvaltningen på ett bra sätt.

Det riktigt goda exemplet är en markägare som vid utarrendering av jordbruksmark i samråd med arrendator beaktar förväntad viltsituation/skadebild. Likaså resonerar denne med sina jägare vad som förväntas avseende viltstammar och skadehantering. Då har gården en basplan att utgå ifrån och eventuellt revidera med hjälp av de inblandades erfarenheter och iakttagelser. En fastighets

viltförvaltning påverkar granngårdar mer eller mindre och därför är öppenhet och samarbete mellan grannar såväl som skötselområde av största vikt.

Svensk jaktlag bygger på stor frihet under ansvar. I vårt län finns fortfarande flera utmaningar framför oss gällande balansen och kvaliteten av viltstammarna, men totalt sett ligger vi i framkant av samverkan trots att vi har landets kanske största komplexitet i klövviltssituation. Älgskötselområdena hanterar även kronhjort i Södermanland och hälften av dem har dessutom påbörjat arbete med mer genomtänkt dovhjortsförvaltning.

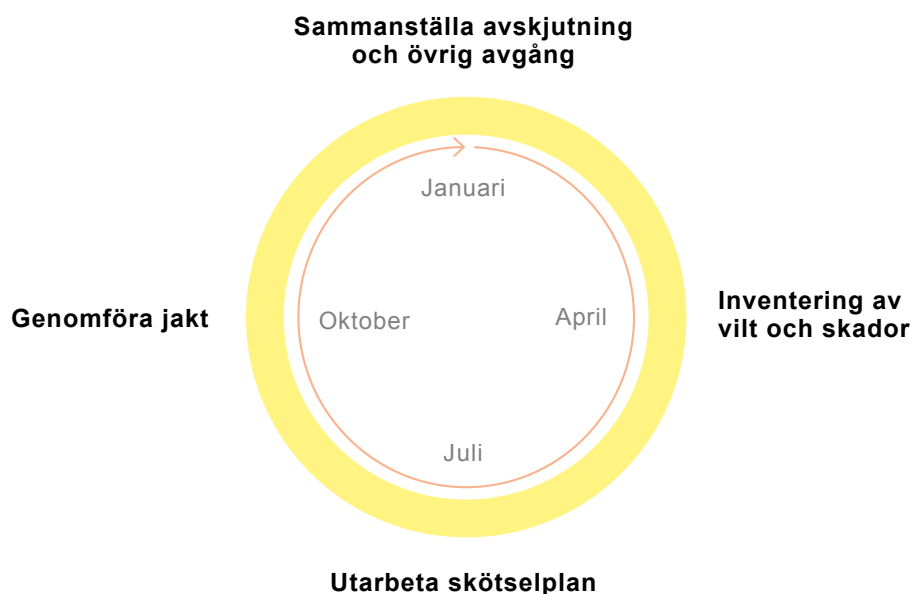
Skötselplaner

En grundförutsättning för att uppnå en god kvalitet och balans i viltstammarna i förhållande till de naturliga foderresurserna är att ha en planerad avskjutning. En planerad avskjutning bör styras genom en skötselplan. Idag ligger skötselplaner till grund för älg- och kronhjortsförvaltningen om den bedrivs i skötselområden. I skötselplanen läggs underlag in som den aktuella artens storlek och sammansättning, förväntad reproduktion samt hänsyn till skadebild i landskapet. Målet i planen ska sättas i samverkan med alla berörda intressen. Utifrån detta mål sätts en plan för det jaktliga uttaget ur stammen på respektive köns- och åldersgrupp. Det är i vissa fall viktigt att se över tilldelningsmetodik, jaktformer med mera för att uppnå de avskjutningsmål som är satta i planen. Skötselplanen är ett levande dokument som efter varje säsong bör ses över och vid behov revideras om förutsättningarna förändrats.

Det är viktigt att måluppfyllanden för skötselplanerna är god. Fälls inte de djur som är fastställt i planen bör målsättningen revideras eller jaktmetoderna anpassas.

ÅRSCYKEL VILTFÖRVALTNING

Trafik

Trafikolyckor med klövvilt är något som bör uppmärksammas och arbetas aktivt med för att minska. De senaste tio åren har trafikolyckorna med vilt inblandat ökat i länet. Nationella Viltolycksrådet (NVR) verksamhet leds av polismyndigheten sedan 2007. Rådets uppgift är att fungera som ett nationellt samarbetsorgan som arbetar med viltolyckor vid vägar och järnvägar och problematiken runt dessa. Svenska Jägareförbundet och Jägarnas Riksförbund tillhandahåller spårhundar och kontaktpersoner för VFR, inom ramen för sitt allmänna uppdrag. Trafikverket har ansvaret för viltförebyggande åtgärder. Rådjur är den art som är betydligt mer utsatt än övriga klövvilt.

Figuren ovan är ett exempel på säsongsaktiviteter som bör genomföras för alla de förekommande klövviltsarterna inom ett avgränsat markområde. Aktiviteterna bidrar till att skapa en god överblick över nuläget inom ett område. Det är viktigt att alla de näringar och intressen som berörs av viltet deltar aktivt i arbetet så att hänsyn tas till alla aspekter.

Viltstammarnas sammansättning

Den lokala förvaltningen kommer att klarlägga vilka mål man har för sin lokala klövviltstam. Berörda måste besluta dels hur stora stammarna ska vara totalt, men också artsammansättningen.

I ett område kan markägare och jägare komma överens om att minska en art till förmån för en annan. De lokala skadebilderna kommer att ha stor betydelse för besluten men som tidigare nämnts finns fler faktorer att beakta. Om en arts numerär ska förändras snabbt kan en attitydförändring behövas. Det kan krävas några års hårdare beskattning av hondjur än brukligt eller inställd jakt på viss djurtyp.

Oavsett vilka arter man beslutar att gynna eller minska, ska förvaltningen ta ansvar för att avskjutningen inte rubbar den naturliga sammansättningen inom den enskilda arten. Som bas för besluten krävs kunskap om nuvarande sammansättning och därmed inventering.

Inventeringsmetoder

För att kunna planera förvaltningen av klövviltet så krävs det kunskap om befintlig viltstam, tillgängliga foderresurser samt skadebild på skog och gröda. Det krävs samarbete mellan de olika aktörerna. Vid inventering av viltstammar finns det flertalet olika metoder. De lämpar sig bättre eller sämre beroende på art. Därför bör flera inventeringsmetoder tillämpas för att få ett helhetsperspektiv. Det är inga inventeringsmetoder som kan ge ett exakt tal på hur viltstammarna ser ut. Men flera metoder kan, om de upprepas över tid, ge ett bra index på stammarnas utveckling och årsvariationer.

Inventering av viltstammar är en nödvändig grund i all seriös viltförvaltning. Den är ett centralt underlag för en skötselplan där planeringen för den kommande säsongens jaktliga uttag i stammen ska beräknas.

SPILLNINGSSINVENTERING

Detta utförs oftast i provytor utefter en på kartan förbestämd kvadrat i naturen, mer information finns att få hos Svenska Jägareförbundet. Det är en beprövad metod som länge har använts för att uppskatta tätheter av älg. En viss osäkerhet finns dock då det är svårare än man kan tro att skilja arterna åt när man har fler hjortvilt.

FLYGINVENTERING

En metod för att inventera älgstammen är med hjälp av helikopter. Inventeringen sker vintertid och förutsätter vissa snöförhållanden. Flyginventering utförs antingen med räkning av älg i rutor eller via utlagda linjer, så kallad totalinventering. Metoden är starkt beroende av goda snöförhållanden och kunnig pilot och spanare. Resultatet kan variera beroende på snöförhållanden, terräng och utförare, men uppfattas generellt som en välbeprövad inventeringsmetod som kan täcka upp stora ytor. Fördelen med en flyginventering är att köns- och ålderssammansättningen kan fastställas. I Södermanland har kronhjort räknats i samband med flyginventering efter älg. Det har visat sig att kronhjorten är en art som är svårinventerad från luften då arten ofta står i täta planteringar och ofta i grupp. Det kan bidra till stor felmarginal och metoden anses inte tillförlitlig för arten.

ÄLGOBS

En inventeringsmetod som används för älg. Den insamlas under praktisk jakt efter vissa kriterier. Metoden kan ge en god bild av köns- och åldersfördelning i stammen samt reproduktion men inga uppgifter om stammens storlek.

FÄLTRÄKNING

Detta är ett brett begrepp för en inventeringsform som utförs i fält. Den kan användas under olika tider av året och förhållanden. Under soliga vårdagar går hjortviltet gärna ut på öppna fält och betar av det tidigt spirande gräset och då är fälträkning en mycket användbar metod. Antalet observerade individer och sammansättning av kön och ålder kan ge mycket goda resultat. Fälthinventering kan även utföras i samband med brunst, i närheten av foderplatser eller liknande.

FODERPLATSINVENTERING

Åtelkameror kan ge god information om klövviltsstammar, särskilt om artsammansättning. Systematisk användning av fler kameror kan också visa populationsstorlek. Användning av åtelkamera kräver tillstånd från länsstyrelsen.

Övriga underlag

AVSKJUTNINGSSIFFROR

Att registrera antalet fällda vilt är en enkel metod att följa viltstammar över ett längre perspektiv. Det är krav i lagstiftningen på att älg och kronhjort ska rapporteras till länsstyrelsen. Inrapportering av övriga arter är en viktig del i arbetet att få en bättre bild över länets klövviltsstammar. Det ingår i Svenska Jägareförbundets Jakt- och viltvårdsuppdrag att erbjuda en viltövervakning som ett led i Sveriges miljöövervakning. På webbplatsen viltdata.se kan avskjutning, observationer och slaktvikter rapporteras in. Allt underlag och statistik är tillgänglig för allmänheten.

TRAFIK

Antalet vilt inblandade i tåg- och trafikolyckor är data som kan visa hur populationerna utvecklats över ett längre tidsspann. Lokalt kan underlaget dock påverkas av förändrad infrastruktur.

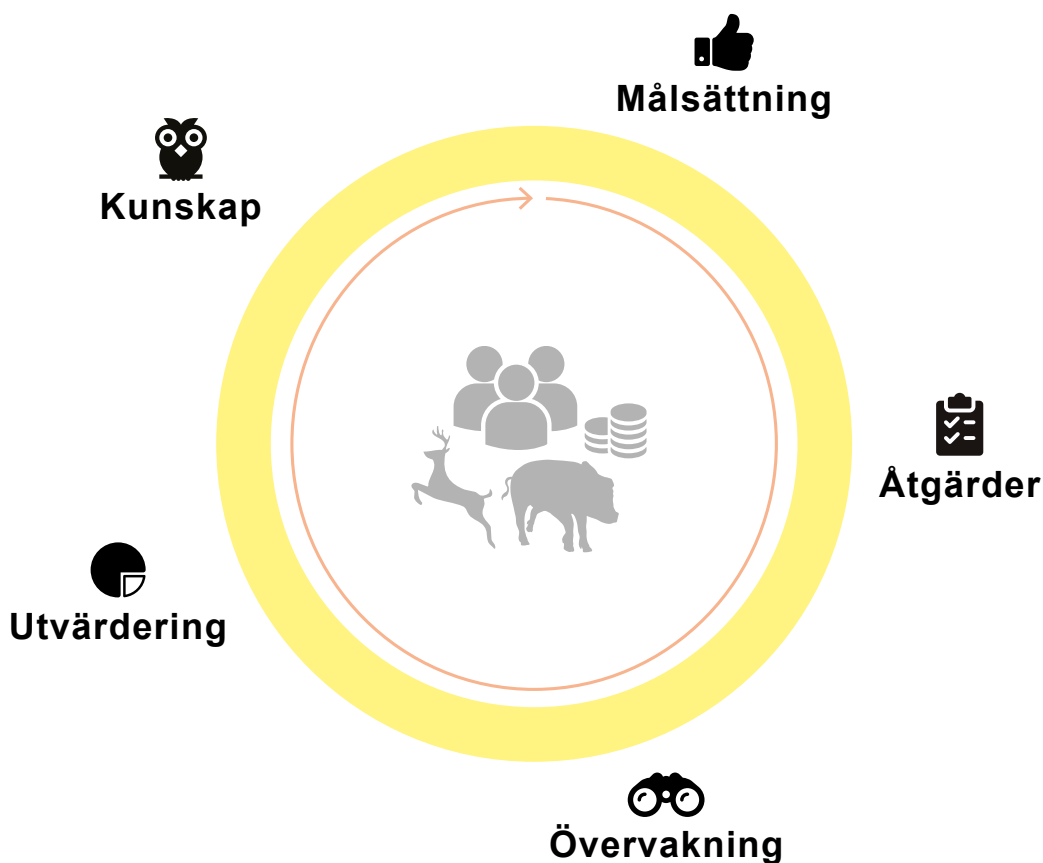
SLAKTVIKTER

För att kunna utvärdera hälsotillståndet i en viltpopulation kan slaktvikter användas. Framförallt trender över tid i kalvvikter kan visa på förändringar i stammens utveckling och bland annat vara en indikator på om konkurrensen om foderresurserna är hög.

ÅLDERSBESTÄMNING

Att åldersbestämma det fällda viltet är värdefullt i den totala bedömningen om stammens sammansättning.

EN LÅNGSIKTIGT HÅLLBAR VILTFÖRVALTNING BYGGER PÅ SAMVERKAN OCH PLANERING

Inventering av viltets påverkan i landskapet en lika viktig parameter

För att kunna planera en förvaltning mot ett mål som är samverkat med allas intressen är inventeringen av skadebilden i skog- och jordbruksmark samt viltets påverkan i landskapet generellt lika viktig som inventeringen av viltstammarnas sammansättning och numerär. Det är först när alla dessa värden sätts samman i en skötselplan som konkreta mål med avskjutningen kan sättas. Det är viktigt att fortsatt inventera och löpande utvärdera skötselplanen för att se hur avskjutningen påverkar skadebilden. Inventeringar och uppföljningar är avgörande verktyg för att långsiktigt kunna bedriva en avskjutning som styr mot en målsättning.

Dovhjortsprojektet

Länsstyrelsen har tillsammans med berörda organisationer inlett ett projekt som ska bidra till bättre förvaltning av dovhjortsstammen i länet. Befintliga älgskötselområden erbjuds att bilda frivilliga skötselområden för dovhjort.

Deltagarna erbjuds utbildningar och föreläsningar om arten samt information om inventeringar och avskjutningsmodeller. Det är skötselområdena som bestämmer målsättningarna för dovhjortstammen i sina områden och deltagandet är frivilligt.

I projektets årscykel ingår att insamla den gånga jaktsäsongen avskjutningsstatistik, utföra enklare fältinventeringar på våren, sammanställa dessa fakta i en skötselplan och sedan utföra jakten utifrån den plan som

utarbetats i samråd med de som berörs av dovhjorten i området. Fyra steg som är hanterbara för skötselområdena som redan idag gör insatser vad det gäller älg och delvis kronhjortsförvaltningen. Hela grundtanken är att det ska vara enkelt och hanterbart annars riskerar inte åtgärderna att bli genomförda.

2017 var det första verksamhetsåret och redan i nu ingår sammantaget en areal på 226 381 hektar, över 40 % av länets jaktbara areal. I projektets regi genomförs det löpande aktiviteter. Föreläsningar med landets kunniga forskare samt förvaltare samt möten där inventeringsmetodik samt skötselplaner genomfås. Information och mallar läggs löpande ut på länsstyrelsens webb och deltagarna får löpande information via mejl.

Flera av skötselområdena har redan hunnit inventera och utarbeta en skötselplan och andra har inte kommit lika långt. Då projektet är frivilligt är det inte länsstyrelsen som fastställer några skötselplaner utan de fungerar som ett verktyg i skötselområdenas förvaltning av dovhjorten. Länsstyrelsen och ingående organisationer finns med i arbetet som stöd vid behov.

Dovhjortsprojektet har redan lett till att till att samverkan och aktiviteter har tagits på eget initiativ ute i skötselområdena. Flera områden har genomfört fältvandringar med tema viltskador, där jägare, markägare och lantbrukare gemensamt har stått ute i jordbrukslandskapet och diskuterat skadebilder och skrämselfåglar. Det har även utförts gemensamma inventeringsaktiviteter och trofébedömningar.

Aktiviteter i ett verksamhetsår för ett dovhjortskötselområde ses nedan:

- Summering av föregående års jakt (mars)
- Inventering av dovhjortstammen (april)
- Sammanställa underlaget i en skötselplan (maj/juli)
- Genomföra jakten mot uppsatta mål (sept – feb)

FÖRSTA STEG I LOKAL PRAKTISK SAMFÖRVALTNING

Att anpassa viltförvaltningen utifrån lokala och förändrade förutsättningar kallas adaptiv förvaltning. I Södermanland är det idag viktigt att planera förvaltningen utifrån rådande förhållanden. För att uppnå en långsiktigt hållbar och kvalitativ förvaltning behövs inventeringar, skötselplaner och uppföljningar.

För att konkret kunna arbeta med en lokalt anpassad och långsiktig viltförvaltning mot gemensamma mål krävs en rad åtgärder. Detta är en checklista som kan vara till stöd för det arbetet.

Kartläggningen ger underlag för beslut om den gemensamma målsättningen för viltstammarna samt vilken avskjutning som då krävs. Resultaten bör kommuniceras med berörda skötselområden och ingå i deras skötselplaner. En förutsättning för att utarbeta en långsiktig och realistisk viltförvaltning är att samtliga intressen aktivt deltar i arbetet mot ett gemensamt mål.

För att skapa en god överblick över hur den sammantagna klövviltspopulationen ser ut inom ett område och hur den totala avskjutningen bör se ut för att nå gemensamma mål är en skötselplan ett bra verktyg. I bilagorna ligger en skötselplansmall där alla arter som kan förekomma ingår.

Tänkbar målbild

- Så här bör våra lokala viltstammar se ut.
- Så här bör vi vårda våra marker.
- Så här kan vi hjälpas åt att minska viltskador i skog och jordbruk.

Bestäm forum för hur den lokala samförvaltningsplanen byggs och sedan revideras

- Vilket geografiskt område ska hanteras?
- Vilka personer inleder arbetet att samla underlag?
- Gör upp en tids- och mötesplan.

Beskriv området

- Huvudsakliga marker: skog, jordbruksmark, tätbefolkade delar, mm
 - Barriärer: sjöar, trafikleder, tätorter, mm
 - Brukande av markerna
 - Skadebild jordbruk och skog, ev. också trädgårdar.
 - Trafikolyckor
- Ovanstående kunskapsbehov påvisar vilka aktörer som behöver tillfrågas i planarbetet.

Klövviltsarter idag

- Numerär, sammansättning inom arten, vilthälsa, slaktvikter
- Förekomst, koncentrationer och överlappning
- Lokala upplevelser av konkurrens mellan arterna
- Eventuellt predation

Foderutbud utöver grödor som skadas

- Naturligt foderutbud och foderprognoser
- Betestryck på naturligt foder, tillstånd hos nyckelarter typ RASE, blåbär, mjölkört
- Tillskapat foder via viltvård, skogsbruk och jordbrukares åtgärder.

Önskemål från andra aktörer

- Företagare utöver skog o lantbruk: Naturturism, kött- och vilthantering mm
- Allmänhet och friluftsliv
- Behov av stöd och hjälp med avskjutning, förebyggande samt foderskapande åtgärder

JAKTENS GENOMFÖRANDE

Med nya arter ställs nya krav på jaktmetoderna. Nya kunskaper och jaktformer behövs för att hantera en sådan förändring i förvaltningen.

Klövvtlet erbjuder en möjlighet till flertalet olika jaktformer och detta kan både anses ha ett rekreativvärde och ses som en naturupplevelse. Jakt är avgörande när det kommer till att reglera viltstammarna. Markägarna har tillsammans med jägarna ett gemensamt ansvar att förvalta klövvtstammarna. En viktig del i det här är att ha en målbild klar innan årets jakt:

Målbild:

- Hur ser viltstammen ut?
- Hur ser viltets påverkan i landskapet, skog och gröda ut?
- Vilket mål finns för klövvtstammarna och respektive art?
- Vilken typ av jakt måste bedrivas för att nå uppsatta mål?
- Uppföljning av genomförd jakt.

Genom att ha en klar bild för hur varje art och dess population ska se ut kan förvaltningen uppnå de resultat som behövs för välmående viltstammar i balans med de naturliga foderresurserna. Samverkan mellan parter och ett kvalitativt inventeringsunderlag är nödvändigt för att kunna planera kommande avskjutning.

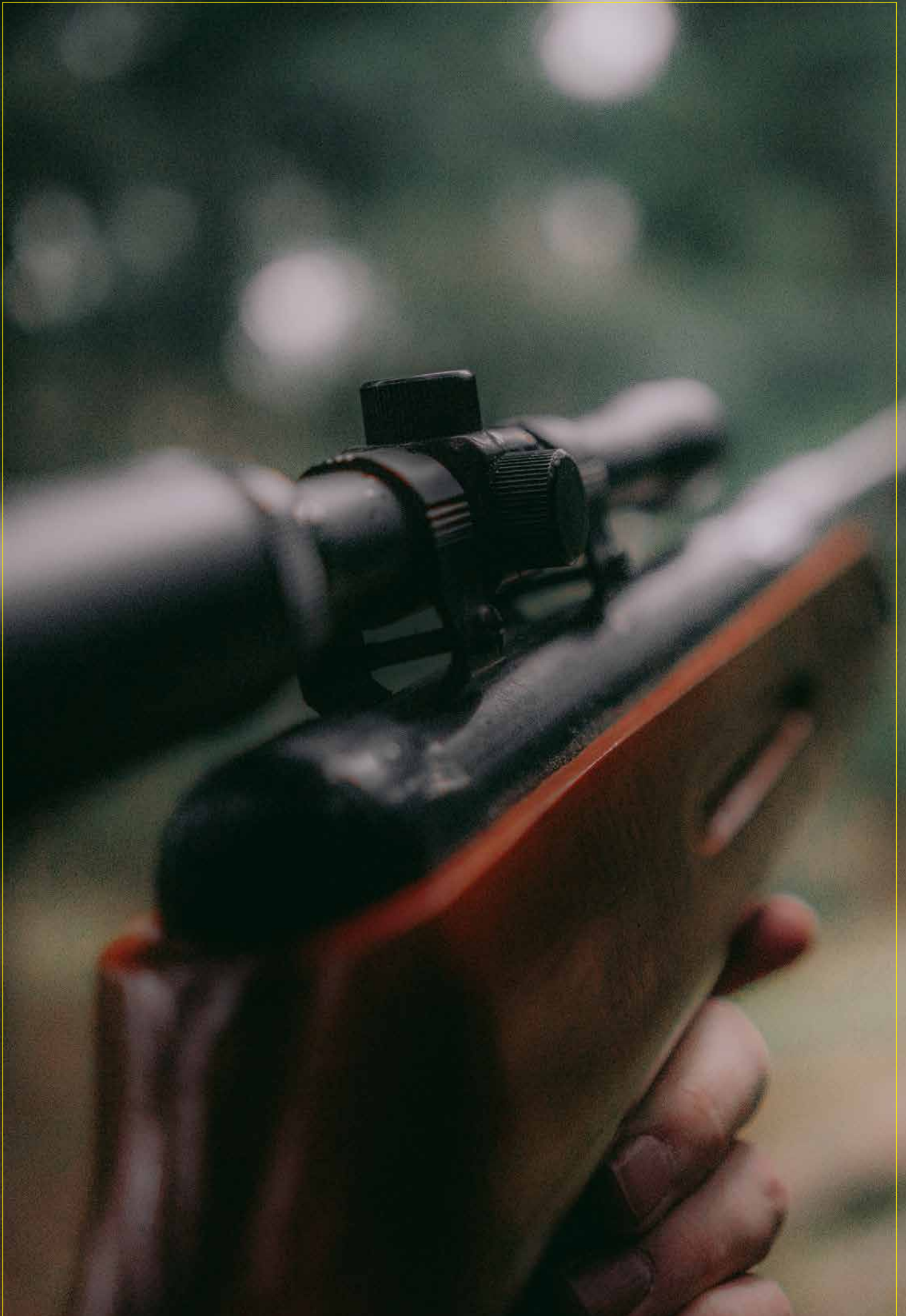
Jaktmetoder

För att nå uppsatta mål med avskjutningen för olika arter kan jaktmetoderna behöva anpassas. Att, som i vissa områden idag, fälla 100 klövvtlet per tusen hektar fördelat på sex arter är inte en enkel uppgift. Ska uttaget ur stammen dessutom vara ett urval av rätt individer, blir uppgiften betydligt mer krävande och utmanande.

Både kronhjort, dovhjort och vildsvin är flocklevande djur som, jämfört med älg och rådjur som lever mer solitärt, kan vara en utmaning att jaga. Det är läroaktiga arter och om en hel grupp upplever obehag på en plats i samband med jakt kan hela gruppen därmed framöver undvika just det passat. För att nå en jaktlig framgång med dessa arter är det viktigt att vara flexibel och variera sina jaktmetoder och pass.

Det kan även vara viktigt att se över tilldelningsmodeller för tex kronhjort och älg för att nå de avskjutningsmål som är satta. Det kan vara svårt att nå en god måluppfyllnad med en traditionell tilldelningsmetodik där alla jaktlag i ett skötselområde ska ha en rättvis tilldelning per areal. Framst kronhjorten kan, antingen permanent eller under viss tid av året, förekomma i en avgränsad del av området. Då kan det vara lämpligare att bedriva en avlysningsjakt som innebär att alla ingående jaktområden får skjuta av en gemensam pott tills alla djur är fällda. Med dagens teknik och sociala medier kan gemensamma webbgrupper bildas där avskjutningen löpande rapporteras.

Det är alltid markägarna och jakträttsinnehavarna som väljer den avskjutningsmodell och de jaktmetoder som de anser är lämpligast för marken, viltarten och säsongen.

Hundanvändning

I samband med att viltstammarnas artsammansättning har förändrats i länet de senaste 20 åren har även hundanvändningen utvecklats. Idag bedrivs ofta drevjakter efter, för området, samtliga förekommande klövviltsarter. Det ställer stora krav på både hundarna och skyttar. De behövs i högre grad specialiserade hundar i för respektive art. Detta är inte bara nödvändigt under praktisk jakt, men även under eftersök av skadeskjutet vilt samt vilt som är inblandat i trafikolyckor.

Grundläggande i all hundanvändning i samband med jakt efter klövvilt är att djuret som förföljs av hunden inte ska utsättas för onödigt lidande. Det ska inte användas för långbenta hundar som förföljer viltet så länge att det riskeras utmattas. God etik och sunt förnuft måste råda. Det är även viktigt att anpassa valet av hundar till väderförhållandena.

Drevjakt

Under senare år fälls merparten av klövviltet i länet under samordnade drevjakter. Drevjakterna bedrivs ofta i områden på mellan 50–150 hektar med cirka tio passkyttar plus hundförare som går in med stötande hundar från olika håll. Detta kan vara en effektiv jaktform som rätt bedriven beskattar stammen på ett bra sätt. Men den kan lika väl vara ineffektiv om den inte är välplanerad eller bedrivs för ofta i samma jaktområde. Hjort och vildsvin är varska och flocklevande vilt som är mycket läroaktiga. Det kräver i de flesta fall en annan inriktning på drevjaktens utförande än vid jakt efter älg och rådjur. Det gäller bl.a. placering och variation av pass, användning av hundar, tystnad vid utplacering av skyttar samt större hänsyn till vindriktning vid passplacering för dagen.

Vid forskning av kronhjort i länet uppvisade djur försedda med sändare ett mycket intressant beteende i samband med drevjakter. Vissa individer lämnade jaktområdet redan innan alla jakttagare hade hunnit anlända till jaktsamlingen för dagen. Det visade sig att mönstret av händelser när någon öppnade en vägbom och trafik med bilar på enskilda vägar tidigt på morgonen var ljud och aktiviteter som kronhjortarna hade lärt sig ofta följdes av jakt och förföljande av hundar. Därför valde dom att lämna området redan innan jägarna hade hunnit ut på pass för att sedan återkomma till området efter ett par dygn. Det är bekräftat vid flera tillfällen att vildsvin och dovhjort delvis uppvisat samma beteende. Att jaga ett vilt med ett sånt läroaktigt beteende är naturligtvis en utmaning som ställer stora krav på jägarnas planering.

Vakjakt

En planerad långsiktig förvaltning av klövvilt utgår ofta ifrån avskjutning av ett visst antal djur inom olika köns- och ålderskategorier. När ett stort antal djur ska fällas är det inte alltid möjligt att fälla rätt typ av djur i samband med drevjakter. Då är ofta vakjakterna ett nödvändigt komplement, dels för att uppnå rätt antal fällda djur i sin plan men även att fälla rätt individer.

Att sitta strategiskt placerad på platser där viltet gärna uppehåller sig ger jägaren en god möjlighet att i lugn och ro välja ut det djur som ska fällas under kontrollerade former. Det kan vara fördelaktigt att sitta placerad högt, exempelvis ett torn. Dels ökar sikten betydligt och platsen blir mindre känslig för vindriktning då vittringen kan passera över djuren. Samtidigt så ger den höga placeringen ett gott kulfång. fördelarna med att sitta högt gäller även vid drevjakt.

Samma platser lämpar sig även för inventering av viltstammarna. Antingen i samband med vakjaktens utförande eller efter avslutad jaktsäsong.

Skyddsjakt

Skyddsjakten i länet sker främst efter enskilda individer i grupper av djur som orsakar allvarlig skada på jordbruksgrödor. Syftet med skyddsjakten är att skrämja bort gruppen från grödorna.

Skyddsjakten är inte en del av den ordinarie regleringen av viltstammarna som ska ske under ordinarie jakttid.

Skyddsjakt på en art kan medges om (minst) ett av fyra skäl i Jaktförordningen § 23a är uppfyllda:

Skäl för skyddsjakt:

→ Av hänsyn till allmän hälsa och säkerhet eller av andra tvingande skäl som har ett allt överskuggande allmänintresse, inbegripet orsaker av social eller ekonomisk karaktär och betydelsefulla positiva konsekvenser för miljön

→ Av hänsyn till flygsäkerheten

→ För att förhindra allvarlig skada, särskilt på gröda, boskap, skog, fiske, vatten eller annan egendom

→ För att skydda vilda djur eller växter eller bevara livsmiljöer för sådana djur eller växter.

Dessutom får skyddsjakten inte försvåra upprätthållandet av en gynnsam bevarandestatus för den aktuella artens bestånd i dess naturliga utbredningsområde och det får inte finnas någon annan lämplig lösning på problemet. Skyddsjakt i förebyggande syfte kan tillåtas enligt Jaktförordningen § 23b om det föreligger stor risk att en skada kan förväntas uppstå.

I länet tillämpas en generös inställning till skyddsjakt i områden med stora skador. Förhoppningen är att skydds- jaksbehovet inom ett fåtal år ska sjunka väsentligt med en bättre avvägning av populationer och utbud av den naturliga fodertillgången. De som får möjlighet till skyddsjakt måste också kunna visa att åtgärder gjorts som strävar mot rimlig avskjutning under jakttid och andra skräm- sel/skyddsåtgärder för sina grödor. I utformningen av besluten om skyddsjakt måste det finnas en balans mellan behov och etik.

Utökad skyddsjakt på kron- och dovhjortskalv ska minska skador på skog och grödor

Den 30 november 2017 meddelande Regeringskansliet i ett pressmeddelande att Regeringen hade beslutat om en utökad möjlighet till skyddsjakt på kron- och dovhjortskalv för att minska skador på skog och grödor. Regeländringen införs i Jaktförordningens bilaga 4 och trädde i kraft den 1 januari 2018. Regeländringen lyder som nedan:

Regeländringen:

→ Om det behövs för att förebygga skada, får årskalv av dov- och kronhjort som uppträder vid fält med oskördad gröda jagas i hela landet utom Skåne och Gotlands län, den 1 juli - den 15 april.

→ Årskalv av kronhjort som orsakar stamskada på barrträd får jagas i hela landet utom Skåne och Gotlands län, den 1 juli - den 15 april.

Åtterrapporering av kronhjortkalv till länsstyrelsen

Enligt Jaktförordningen 5 a § ska kronhjortar som fålls inrapporteras till länsstyrelsen. Det gäller både för områden som länsstyrelsen har registrerat för jakt efter kronhjort, tex ett skötselområde, samt djur som fålls på oregistrerad mark. Anmälan av jaktresultat ska vara länsstyrelsen tillhanda två veckor efter jakttidens utgång. Jakttidens utgång är den som anges i punkterna 22 och 23, dvs den 15 april. Detta gäller även kronhjortskalvar som fålls med stöd av den nya skyddsjaksregeln. Det finns inga formella krav på att åtterrapporera fållda dovhjortskalvar.

Kronhjortskalvar fållda under detta lagstöd ska inte avräknas från skötselområdets planerade avskjutning som är fastställt i deras skötselplan. Men det är lämpligt att en insamling av fållda kronhjortskalvar med stöd av bilaga 4 görs i skötselområdet och att hänsyn tas till dessa i den planerade avskjutningen.

Utfodring och åtling

Under vinterhalvåret kan klövviltet få det svårt att finna tillräckligt med föda. Ett alternativ för att hjälpa viltet är att stödutfodra. Det är skillnad på utfodring och åtel. Utfodringen ska ej vara så omfattande att den blir populationshöjande utan ska bidra till att det befintliga viltet klarar av vinterhalvåret. Vid en åtel är syftet jakt och den ska därför endast nyttjas i närtid till när vakjakt ska ske på platsen.

Åtling

Åtel är en utfodringsplats som, i de allra flesta fall, är avsedd för jakt efter vildsvin.

Några rekommendationer vid utfodring är:

- Kommunikation med markägaren, det krävs markägarens tillåtelse för att utfodra, samverka angående placering och mängd utfodring. Enligt 34 § i Jaktlagen är det inte tillåtet att utan lov locka vilt från någon annans jaktområde genom utfodring eller på något annat sätt.
- Enligt Jordbruksverket omfattas utfodring av vilda djur av foderregelverkets krav på registrering. Det finns dock ej krav på registrering om det rör sig om mindre mängd foder under ordnade former (Jordbruksverkets webbplats).
- Foderhygien är viktigt för att ej sprida sjukdomar. Gammalt foder får ej tillåtas att ligga kvar och mögla eller på annat sätt bli dåligt.
- Välj en skyddad plats och förse platsen med foder genom hela vintersäsongen.
- Placera foderplatsen så att viltet avleds från skadekänslig jordbruksmark och ny föryngrad skog.
- Se till att ha god marginal till grannmarker (alternativt samförstånd) och bilvägar.
- Då starka individer ofta tar utfodringsplatsen i anspråk och motar bort mindre individer eller arter är flertalet utspridda foderplatser ett bra alternativ för att fördela fodret.
- Som fodermedel rekommenderas gräsen silage.

Rekommendationer vid en åtel är:

- Samverka med markägare angående åtelns geografiska placering och vid behov även intilliggande jaktlag. Enligt 34 § i Jaktlagen är det inte tillåtet att utan lov locka vilt från någon annans jaktområde genom utfodring eller på något annat sätt.
- En åtel ska locka till sig viltet med syfte för avskjutning.
- Använd inte en större fodermängd än vad som behövs för att locka djur till platsen. Fodermängden per utfodringstillfälle bör ätas upp av viltet inom några timmar.
- Om man avser jaga vid åteln under tid med skaderisk bör all kraft läggas på att skjuta invid den åtråvärda grödan, utan utlagt annat foder som bidrar till att locka dit djur.
- Lämpligen används en foderspridare för att sprida fodret i lagom mängd och intervall.
- Likväl vid åtling som utfodring ska hygien hållas och rätt sorts foder ska användas.

STORA ROVDJUR

De stora rovdjuren; varg, lodjur, björn, järv och kungsörn har en påverkan på klövviltstammarna. Förutom att klövviltet är bytesdjur, kan närvaron av rovdjur leda till ett förändrat beteende och rörelsemönster hos klövviltarterna.

Rovdjur kan också påverka möjligheterna att bedriva vissa former av jakt, till exempel jakt med löshund eller att utföra eftersök efter skadat vilt.

I Södermanland har större rovdjur varit frånvarande under en längre tid men har under senare år ökat. Rovdjursfrågan kräver ett väl fungerande samarbete mellan länsstyrelsen, jägarna, tamdjursägare och allmänheten. God dialog och kommunikation är avgörande för att kunna arbeta skadeförebyggande, dokumentera observationer och öka kunskapen om arterna hos berörda parter.

Varg, lodjur och kungsörn i länet

De stora rovdjur som förekommer i länet är varg, lodjur och kungsörn. Rapporter om järv har förekommit, men att en stationär population ska påträffas i framtiden anses osannolikt.

Lodjurspopulationen i Södermanlands län har varierat mellan 0 och 3 kvalitetssäkrade föryngringar per år under åren 2003–2017. Detta motsvarar en stam på minst 16,5 djur.

Under de senaste åren har förekomsten av varg i länet ökat. Det har förekommit föryngring av varg i Stockholms län nära länsgränsen till Södermanland samt en föryngring av hybrider, mellan varg och hund, mitt i länet. Varg och lodjurs förekomst i länet kommer sannolikt öka över tid då flera angränsande län redan har etablerade stammar samt att länets stora klövviltsstammar erbjuder attraktiva levnadsbetingelser. Om de stora rovdjurens förekomst kommer att öka i länet kommer det att ha en påverkan på klövviltsstammarna.

Kungsörn förekommer i länet, men uppgår endast i något häckande par årligen.

Länsstyrelsen har i uppdrag att årligen utföra inventeringar efter de stora rovdjuren i länet.

I länet finns ett gott samarbete med berörda näringar kring förvaltningen av de stora rovdjuren. Flera exempel på samverkan är att det i länet finns en skyddsjaksorganisation för stora rovdjur, informationsmaterial vid händelse av angrepp på tamdjur samt årliga informations- och utbildningsträffar. Länsstyrelsen har utarbetat en förvaltningsplan för de stora rovdjuren.

LÄNSSTYRELSENS MÅL FÖR KLÖVVILTSFÖRVALTNINGEN I SÖDERMANLANDS LÄN

Att skötselplaner upprättade av skötselområdena följs enligt gällande föreskrifter.

Att en rimlig växtföljd kan bedrivas inom jordbruket utan en för stor negativ påverkan från klövviltet.

Att klövviltet tillvaratas som en värdefull resurs och sätts i sitt sammanhang med övriga arter i ekosystemet.

Att skötselområdena rekommenderas använda avskjutningsmodeller likt avlysningsjakt, så att marker med höga tätheter och skadeproblematik möjliggörs högre avskjutning under ordinarie jaktsäsong.

Att skador orsakade av klövvilt i jord- och skogsbruk inte är större än vad den enskilde kan acceptera.

Att kunskaper om skadeförebyggande åtgärder i jord- och skogsbruket löpande utarbetas, utvärderas och kommuniceras till berörda parter.

Att dialog och lokal samverkan mellan markägare, brukare, jägare och allmänheten ökar inom alla befintliga forum, såsom viltförvaltningsdelegationen, förvaltningsområden, skötselområden, jaktområden samt mellan intresseorganisationer.

Att lantbrukare, jägare och markägare verkar för att skötselplaner upprättas för samtliga klövviltsarter och strävar efter en hög måluppfyllnad.

Att i de områden där en eller flera arter har nått allt för höga tätheter ska stammarna sänkas och balanseras mot övrigt vilt och tillgången till de naturliga foderresurserna.

Slutord

Länsstyrelsen och Viltförvaltningsdelegationen i Södermanlands län vill öka kunskapen och medvetenheten om behovet av sam- och flerartsförvaltning av länets klövviltsstammar. Vi hoppas att vi i detta dokument belyst de centrala frågorna som ligger till grund för förvaltningen samt tydliggjort berörda parter roller och förutsättningar.

Det framgår tydligt att en förutsättning för att bedriva och skapa en långsiktigt hållbar viltförvaltning i balans med de naturliga foderresurserna är **samverkan**.

Naturen är till för hela samhället och alla människor. Viltet är en resurs som alla kan ta del av på sitt sätt. Klövviltet kan orsaka problem och skador för de som äger och brukar naturen. Med samverkan och kunskapsutbyte mellan aktörer kan dessa skador minska och en god förvaltning upprätthållas.

Alla som har inflytande över hur viltet kan förvaltas har ett ansvar att långsiktigt bidra till att denna balans uppnås. Att nå ut med fakta är en del av arbetet för att optimera förvaltningen. Då naturen ständigt är föränderlig är det viktigt att förvaltningen är adaptiv, alltså anpassningsbar, till de lokala förutsättningarna.

Förvaltningsplanen har berört en del av de faktorer som påverkar förutsättningarna för att förvalta vilt långsiktigt och hållbart. För den som vill fördjupa sig i ämnet finns det tips på vidare läsning.

Det långsiktiga målet med viltförvaltningen är att uppnå en långsiktig ekologisk balans mellan viltet och de naturliga foderresurserna i hela landskapet. Detta för att värna den biologiska mångfalden och viltets välmående. Viltet ska inte avsevärt begränsa eller försvåra produktionen av livsmedel och skog.

REFERENSER OCH LITTERATUR VID FÖRDJUPNING

ARTFAKTA

Svenska Jägareförbundets artpresentationer, se dovhjort, kronhjort, mufflon, vildsvin och älg - <https://jagareforbundet.se/vilt/vilt-vetande/artpresentationer-ny/>

Carlström, L. Dovhjort. Jägareförlaget. 2005

Cederlund, G. & Liberg, O. Rådjuret – viltet, ekologin och jakten. Spånga: Svenska jägareförbundet. 1995

Cederlund G. Ljungqvist H. Markgren G. Stålfelt F. 1980. Foods of moose and roe deer at Grimsö in central Sweden. *Viltrevy* 11. Sidnr. 169 -247

Jarnemo A. Månsson J. (kronhjort) – Slutrapport viltvårdsfonden, projekt nr, 09/214 V-205-09

Naturvårdsverket – En utvärdering av Svensk kronhjortförvaltning 2015

Månsson J. Kahlén C. Kjellander P. Andrén H. Smith H. Quantitative estimates of tree species selectivity by moose in a forest landscape. *Scandinavian Journal of forest*. Sidnr. 407-414. 2007

Statens naturvårdsverk – Mufflon, en kunskapsöversikt. 1991

EFFEKTER OCH PÅVERKAN MELLAN ARTERNA

Ferretti, F. et al. Behavioural interference between ungulate species: roe are not on velvet with fallow deer. Siena: University of Siena. 2010

Ferretti, F., G. Bertoldi, A. Sforzi and L. Fattorini. 2011. Roe and fallow deer: are they compatible neighbours? *European Journal of Wildlife Research* 57:775–783

Hofmann, R.R. - Evolutionary steps of ecophysiological adaptation and diversification of ruminants. 1989

Kjellander P. SLU – Konkurrens mellan stora växtätare: exemplet rådjur och dovhjort.

Kjellander P, Gaillard J-M, Hewison M. Density-dependent responses of fawn cohort body mass in two contrasting roe deer populations. 2005

Putman, R. J. Competition and Resource Partitioning in Temperate Ungulate Assemblies (Chapman and Hall: London). 1996

Tilman, D. - The importance of the mechanisms of interspecific competition. *American Naturalist* 129:769–774. 1987

Richard, E. Gaillard, J.-M. Said, S., Hamann, J.-L. Klein, F. - High red deer density depresses body mass of roe deer fawns. 2010

SLU – Beyond moose: <http://www.viltforskning.se/beyond-moose.html>

LANDSKAP OCH SKOG

Bergqvist, G , Bergström, R, Wallgren, M. - Recent browsing damage by moose on Scots pine, birch and aspen in young commercial forests - effects of forage availability, moose population density and site productivity. 2014

Jorbruksverket – jordbruksstatistik sammanställning: <http://www.jorbruksverket.se/omjordbruksverket/statistik/jordbruksstatistik-sammanstallning.4.67e843d911ff9f551db80004988.html>

Jorbruksverket och Scb - Viltskador i lantbruksgrödor 2014

Jorbruksverket – Vildsvin, hur stora kostnader orsakar vildsvin inom jordbruket i Södermanlands län. 2009

Länsstyrelsen Södermanland & Skogsstyrelsen - Strategi för formellt skydd av skog i Södermanlands län. 2006

Naturvårdsverket - Guide för värdering av ekosystemtjänster. 2015
SLU – Skogens nyttigheter, rapport från future forests. 2009 – 2012

SLU - Tillstånd och trender för arter och deras livsmiljöer – rödlistade arter i Sverige 2015

Skogsstyrelsen – Mera tall: <http://www.skogsstyrelsen.se/Myndigheten/Projekt/Pagaende-projekt/Mera-tall/>

Skogsstyrelsen – Viltanpassad skogsskötsel - www.skogsstyrelsen.se/shop/9098/art84/4645984-d9f89e-1567.pdf

Skogsstyrelsen – Tänk vilt när du sköter skog, för skogen och viltet. 2014

Skogsstyrelsen – ÄBIN - fältinstruktion, ÄBIN – Södermanland. 2016

Viltforum #3 – Forskning för foderskapande åtgärder för klövvilt – En sammanfattning av en workshop. 2010

Skötselskolan för ökad kunskap av skötsel av skog: <http://www.skotselskolan.se>

Skötsel av bryn: https://www2.jordbruksverket.se/download/18.279b82a91629e86f592af151/1523339355515/ra18_14.pdf

JAKT OCH FÖRVALTNING

Danell, K. Bergström, R. Mattson L. Sörlin S. - Jaktens historia i Sverige : Vilt, människa, samhälle, kultur. Liber, 2016

Livsmedelsverket, viltkött - <http://www.livsmedelsverket.se/produktion-handel--kontroll/produktion-av-livsmedel/jakt/>

Länsstyrelsen Södermanland – Skydds jakt, ansökan om tillstånd. 2016

Länsstyrelsen Södermanland – Faktablad älgförvaltning

Länsstyrelsen Södermanland – Förvaltningsplan för stora rovdjur i Södermanlands län 2015–2019.

Naturvårdsverket – Utfodring av klövvilt, direkta och indirekta effekter på viltet och den omgivande miljön, 2017.

Rönnegård, L., Sand, H., Andrén, H., Månsson, J., Pehrson. - Evaluation of four methods used to estimate population densities of moose *Alces alces*. *Wildlife Biology* 14(3):358-371. 2008.

SLU, Fakta vilt och fisk – Mer vilt idag än för 50 år sen. Nr 4, 2009

Svenska Jägareförbundet – Stödutfodring av vilt

Svenska Jägareförbundet – Framgångsrik vildsvinsförvaltning. 2008

Svenska Jägareförbundet, hemsida jakt - <https://jagareforbundet.se/jakten/jakt/>

Svenska Jägareförbundet, Fakta om viltkött - <https://jagareforbundet.se/viltmat/fakta-om-viltkott/>

VIS - Vildsvinsförvaltning i samverkan. Särtryck 2013 till ursprungsutgåvan (2009)

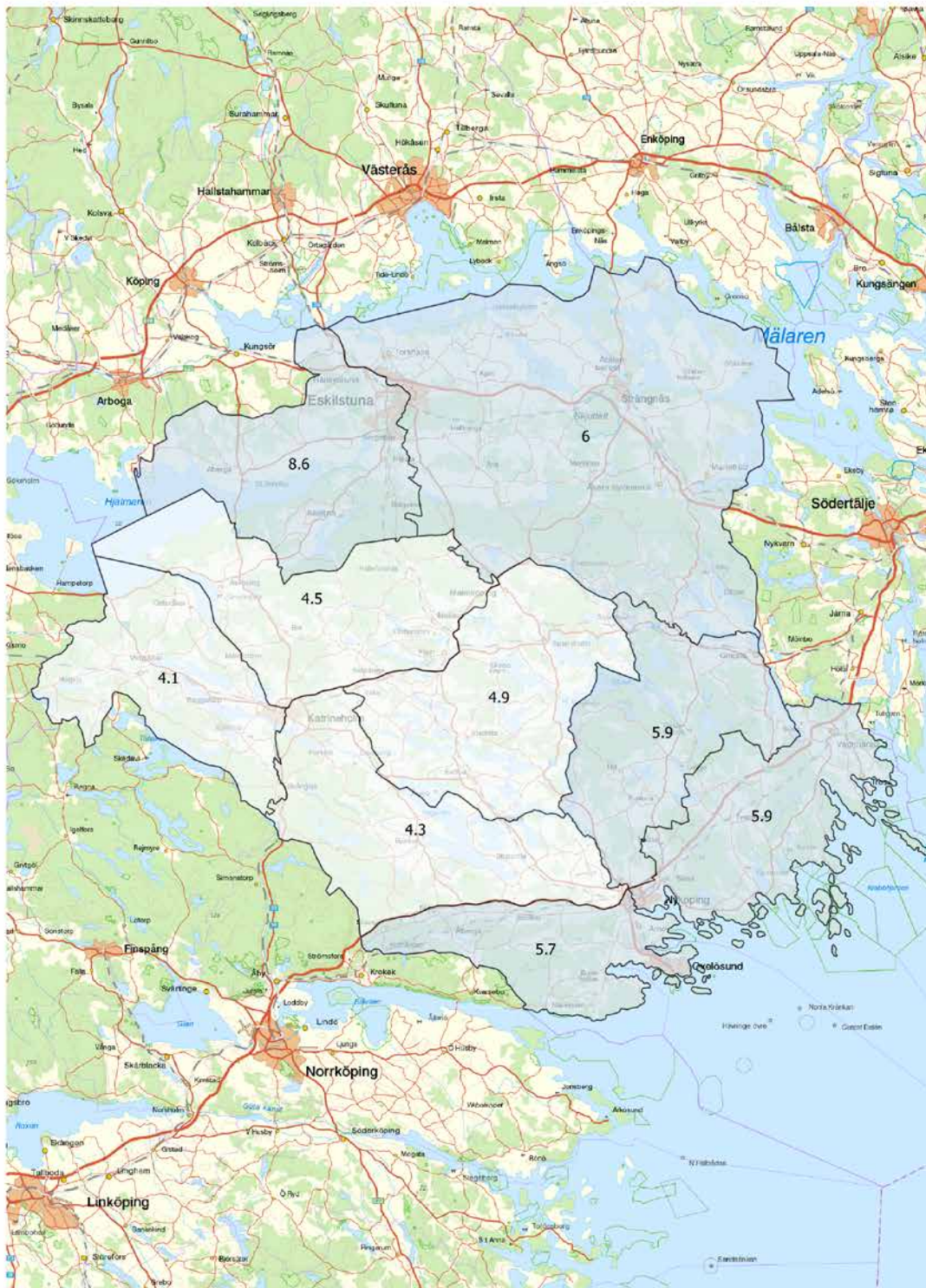
Svenska Jägareförbundet – vård i det vilda: <https://jagareforbundet.se/utbildning/kurser/kurser/vard-i-det-vilda/#>

BILAGOR

Karta över avskjutningen för respektive art. Källa: Svenska Jägareförbundet

Beräknad avskjutning per krets 2016/2017

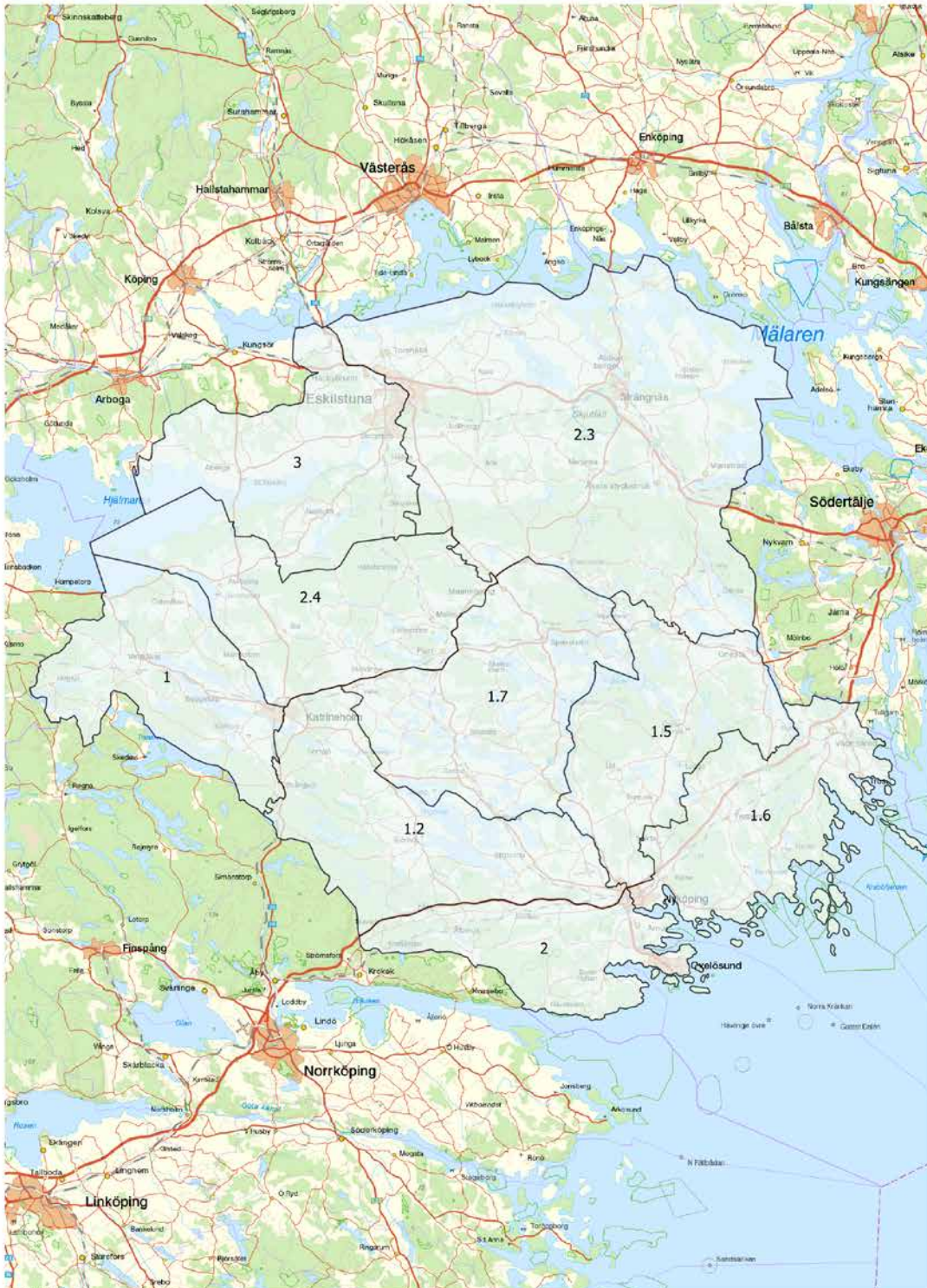
Avskjutning rådjur per 1000 ha

Källa: Svenska Jägareförbundets Viltövervakning

Beräknad avskjutning per krets 2016/2017

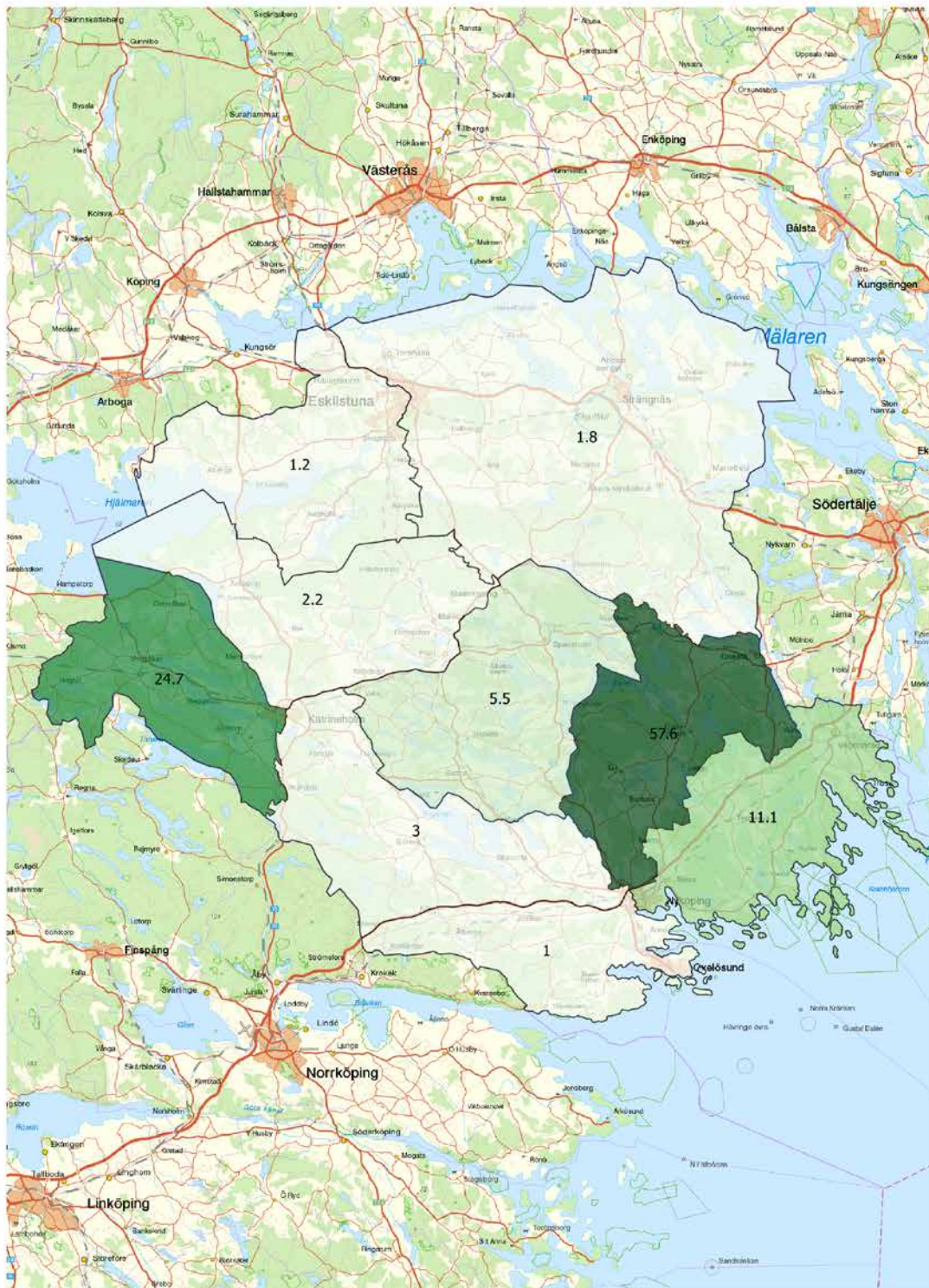
Avskjutning älg per 1000 ha

Källa: Svenska Jägareförbundets Viltövervakning

Beräknad avskjutning per krets 2016/2017

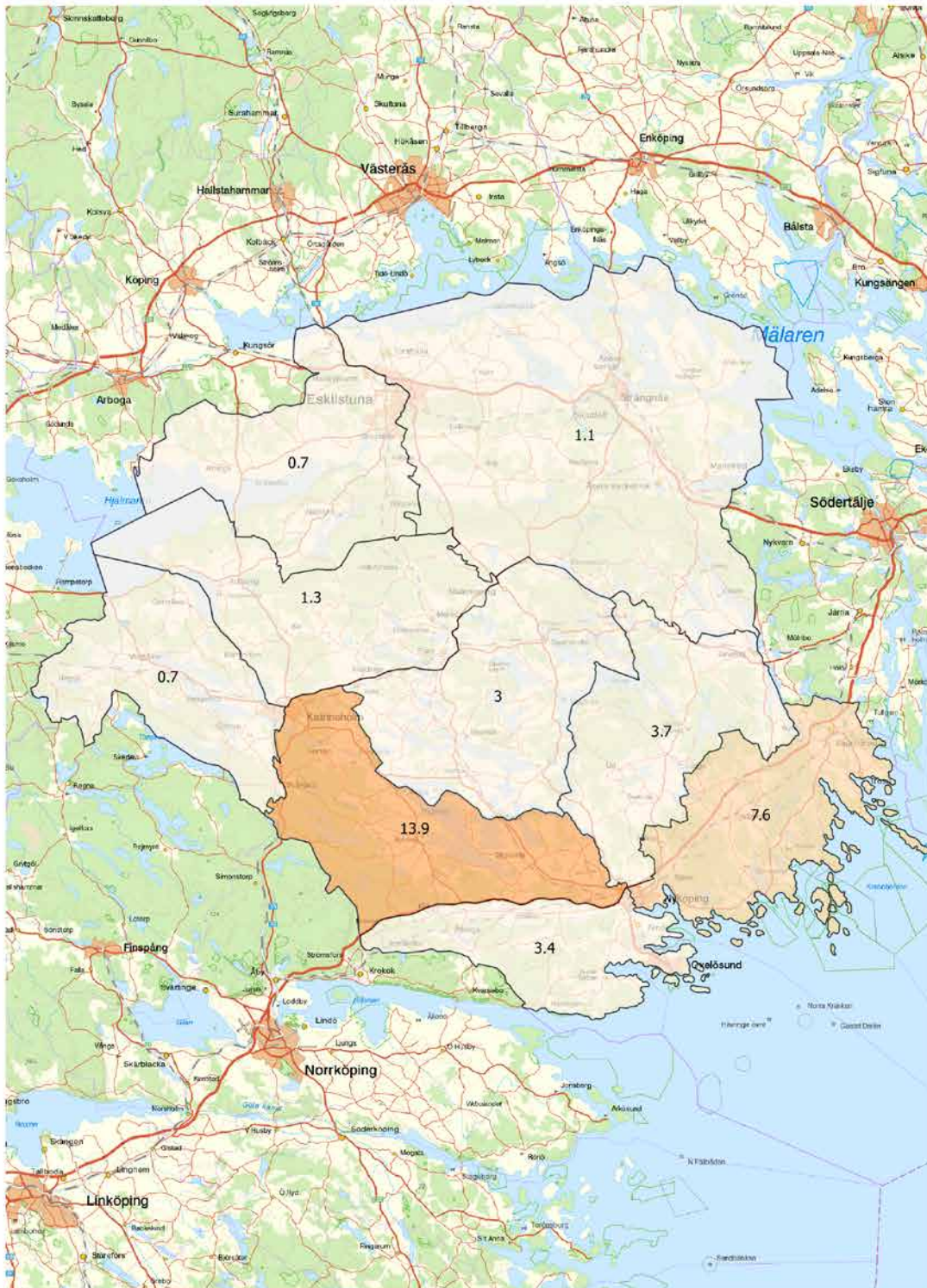
Avskjutning dovhjort per 1000 ha

Källa: Svenska Jägareförbundets Viltövervakning

Beräknad avskjutning per krets 2016/2017

Avskjutning kronhjort per 1000 ha

Källa: Svenska Jägareförbundets Viltövervakning

Beräknad avskjutning per krets 2016/2017

Avskjutning vildsvin per 1000 ha

Källa: Svenska Jägareförbundets Viltövervakning

Skötselplan klövvilt

1. Uppgifter om skötselområdet

Fyll endast i de gula fälten!

Skötselplan för perioden:

Områdesnamn:

Länsstyrelsens reg.nr för ÅSO:

Areal i ha:

Andel jordbruksmark i %:

Län:

Tillhör ÅFO:

Fastställd den:

	till och med	
	hektar	

Den totala avskjutningen inom området på årsbasis

Viltart	Älg	Kronhjort	Dovhjort	Vildsvin	Rådjur	
År						
Handjur						
Hondjur						
Kalv/kid/kulting						
Totalt						
Areal (respektive år)						SUMMA
Totalt per 1000 ha						

	Älg	Kronhjort	Dovhjort	Vildsvin	Rådjur
Handjursandel avskj. (handjur/vuxna)					
Kalvandel avskj. (kalv/totalt)					

Inventering Sammanställ antalet observationer inom området

Typ av inventering	Älg	Kron	Dov	Vildsvin	Rådjur	
Handjur						
Hondjur						
Kalv/kid/kulting						
Inventerad areal						SUMMA
Total per 1000 ha inventerad areal						

Övrig dödlighet Sammanställ sjukdomar, rovdjur, mm.

År	Älg	Kronhjort	Dovhjort	Vildsvin	Rådjur	SUMMA
Antal						

4. Total dödlighet:

(avskjutning, trafik, övrigt)

	Älg	Kronhjort	Dovhjort	Vildsvin	Rådjur	
Avskjutning						
Trafik						
Övrigt						SUMMA
Total dödlighet inom området:						

Skadeläget på skog inom området

För	Inga skador	Tolerabla	För omfattande
Rönn, asp, sälg och ek (RASE)			
Tall			
Övriga trädslag			

Ovanstående bedömningar stöds av

ÄBIN	
Foderprognos från Skogsstyrelsen	
Annat	

Resultat:

Utförd år:

--	--

Varierar skadorna inom området anges det här:

--

Åtgärder för att skapa foder:

--

6. Redovisning av skador på gröda

	Inga skador	Tolerabla	För omfattande
Spannmål			
Baljväxter			
Vall			
Total omfattning sammantaget			

Redogörelse för typ av skador och var skadorna har förekommit.

--

Ovanstående bedömningar stöds av

Inventering	
Bedömning	

Resultat:

Utförd år:

--	--

Beskrivning av åtgärder som ska vidtas för att begränsa skador på skog och gröda.

--

Kvalitet på stammarna

Kvalitet de senaste 3 åren	Minskat	Oförändrat	Ökat
Handjursandelen			
Medelåldern			
Kalvvikterna			
Reproduktionen			

Bedömning av den nuvarande stam inom skötselområdet

Antal de senaste 3 åren	Älg	Kronhjort	Dovhjort	Vildsvin	Rådjur
Ökat					
Oförändrad					
Minskat					

9. Bedömd vinterstam totalt inom skötselområdet

Antal per 1 000 hektar	Älg	Kronhjort	Dovhjort	Vildsvin	Rådjur	
Handjur						
Hondjur						
Kalv/kid/kulting						SUMMA
Totalt						

Ovanstående bedömningar stöds av

Fältinventering

Spillningsinventering

Annat

Resultat:

	Utförd år:		djur/1000 ha
	Utförd år:		djur/1000 ha
			djur/1000 ha

Mål för stammens utveckling inom skötselområdet
Kvantitativ målsättning för treårsperioden

Mål för vinterstam	Älg	Kronhjort	Dovhjort	Vildsvin	Rådjur
Stammen ska					
Ö=öka, O=oförändrad, M=minska					

Kommentar med hänsyn till (fodertillgång, trafikolyckor mm):

12. Mål för vinterstammen Antal per 1 000 hektar

Mål för vinterstam	Älg	Kronhjort	Dovhjort	Vildsvin	Rådjur	
Handjur						
Hondjur						
Kalv/Kid/Kulting						SUMMA
Total						

Om målen varierar inom området anges det här, samt eventuella andra målsättningar:

Avskjutning för skötselområdet

Planerad avskjutning

	Älg	Kronhjort	Dovhjort	Vildsvin	Rådjur	
Handjur						
Hondjur						
Kalv/Kid/Kulting						SUMMA
Totalt						
Totalt per 1000 ha						
Kalvandel i total avskjutning (%):						

15. Beskrivning av åtgärder som kan vidtas om uppsatta mål inte ser ut att kunna uppnås**16. Samrådet intygas**

Denna skötselplan har utformats i samråd med berörda fastighetsägare och jakträttshavare.

Företrädare för markägare

Namnförtydligande

Företrädare för jägare

Namnförtydligande

Avvikande mening

LÄNSSTYRELSEN
Södermanlands län

Postadress: 611 86 Nyköping • Besöksadress: Stora Torget 13
010-223 40 00 • sodermanland@lansstyrelsen.se
www.lansstyrelsen.se/sodermanland